

De verwoesting van Leuven

Inhoudsopgave 19 augustus 1914; De verwoesting van Leuven

De verwoesting van Leuven.....	1
BRUSSEL, 18 Augustus. (Havas.) De "Patriote" deelt mede, dat men hedenmorgen ..	2
20 augustus 1914 Het slagveld van Europa.	2
TERNEUZEN, 20 Aug. (Van een bijzonderen correspondent).	2
ANTWERPEN, 25 Aug. (Van onzen Belg. oorlogscorresp.) Mechelen gebombardeerd. ..	2
ANTWERPEN, 28 Aug. (Van een particulieren correspondent). Een Leuensch	3
AKEN, 28 Aug. (via Maastricht.) De verwoesting van Leuven en Mechelen.	3
ANTWERPEN, 28 Augustus. Leuven verwoest, Mechelen genomen.	4
BERLIJN, 29 Aug. (Wolff's Bureau.) Het gebeurde te Leuven had het volgende	6
ANTWERPEN, 29 Augustus (Van onzen Belgischen oorlogscorrespondent)	6
29 augustus 1914 Leuven is tot één hoop asch geworden!.....	7
MAASTRICHT, 29 Augustus (Part. D. B.) De verwoesting van Leuven.	8
ARNHEM, 29 Augustus. (Part.) Zөөeven ontmoette ik een Nederlander, S. D.	10
BERLIJN, 29 Augustus. (Part.) Uit het westelijke hoofdkwartier	12
MAASTRICHT, 29 Aug. (Part. D. B.) Van Duitsche zijde zegt men dat de aanslag ..	12
LONDEN, 29 Augustus. (Part.) De Times komt in een hoofdartikel	12
ANTWERPEN, 29 Augustus. (Reuter.) Het krijsbedrijf in België.	12
PARIJS, 29 Augustus. (Havas.) Uit België.	12
BAARLE NASSAU, 29 Augustus. (Part. V. B. 6 uur 's avonds.) Van de Belgische ..	13
TIEL, 30 Augustus. (Van onzen correspondent.) Verwoesting van Leuven.....	13
ANTWERPEN, 30 Aug. (Eigen bericht). In de Gentsche bladen wordt	14
30 augustus 1914 De verwoesting van Leuven.	14
BAERLE-NASSAU, 29 Augustus, (Part., V. B.) Leuven verwoest.	15
30 augustus 1914 Schending van het volkenrecht.	16
30 augustus 1914 Leuven.	18
31 augustus 1914 De toestand in België.	18
MAASTRICHT, 31 Aug. (Van een particulieren correspondent.)	19
TERNEUZEN, 31 Aug. (Eigen bericht). Vluchtelingen, die te Sint-Nicolaas	19
1 september 1914 Leuven na de verwoesting.	19
1 september 1914 Uit Leuven en Brussel.	20
1 september 1914 De verwoesting van Leuven.	20
1 september 1914 De Duitsche lezing van het gebeurde te Leuven.	20
1 september 1914 Beloonde helden.	21
1 september 1914 Een verklaring van de Belgische legatie.	21
2 september 1914 Een verklaring van de Belgische legatie.	21
2 september 1914 Leuven na de verwoesting.	22
ANTWERPEN, 2 Sept. (Reuter). De toestand in België.	22
2 september 1914 Uit Leuven en Brussel.	22
2 september 1914 De verwoesting van Leuven.	23
BERLIJN, 3 Sept. (W. B.) De verwoesting van Leuven.	23
ANTWERPEN, 3 September. (Eigen Bericht.) (Officieel.) De toestand in België. ..	23
3 september 1914 Postverbinding met België.	24
3 september 1914 De Oorlog.	24
LONDEN, 4 Sept. (Reuter.) Asquith voerde heden het woord	24
BERLIJN, 4 Sept. (W. B.) (Officieel.) België verspreidt officieel	25
BERLIJN, 4 Sept. (W. B.) De verwoesting van Leuven.	25
4 september 1914 De verwoesting van Leuven.	25
4 september 1914 De verwoesting van Leuven.	25
5 september 1914 De bibliotheek.	26
5 september 1914 Leuvensche vluchtelingen.	26
5 september 1914 Op het Oorlogspad. [29 augustus].....	26
5 september 1914 Te Leuven.	27
BERLIJN, 7 Sept. (W. B.) De verwoesting van Leuven.	27
7 september 1914 Een mededeeling van Bethmann-Hollweg.	28
BERLIJN, 8 Sept. (W. B.) Een telegram van keizer Wilhelm aan president	28
8 september 1914 Een officieel Belgisch Rapport.	28
8 september 1914 Tusschen Mechelen en Vilvoorde.	31
9 september 1914 De bibliothecaris van Leuven over de afgebrande	31
BERLIJN, 9 Sept. (W. B.) Het optreden der Duitschers in België.....	34
11 september 1914 Dr. P.J.H. Cuypers naar Leuven.	34
11 september 1914 Kunstschaten in het verwoeste Leuven.	34
11 september 1914 Leidsche handschriften te Leuven.	34

Naspeuringen van Paul Theelen: De verwoesting van Leuven

15 september 1914	Een soldatenbrief.	34
BERLIJN, 18 Sept. (W. B.)	De toestand te Leuven.	35
20 september 2015	Een Duitsch officier over Leuven.	35
22 september 1914	De verwoesting van Leuven.	36
23 september 1914	Leuven.	37
24 september 1914	Roode Kruis-diensten voor kunstwerken.	38
24 september 1914	Prof. Nagant.	39
BRUSSEL, 25 Sept.	Nog een verhaal van Leuven.	39
29 september 1914	Boekerij te Leuven.	41
29 september 1914	Weer terecht.	41
30 september 1914	Een merkwaardige uiting.	42
30 september 1914	Leuvensch Boekenfonds.	42

5 BRUSSEL, 18 Augustus. (Havas.) De "Patriote" deelt mede, dat men hedenmorgen te Leuven drie spionnen, een Duitscher en twee Belgen, heeft terechtgesteld.

20 augustus 1914 Het slagveld van Europa.

10 België wordt ook nu weer beschouwd als het slagveld van Europa. Er is geen land waar meer slagen werden geleverd dan daar. Op Belgisch grondgebied werd het lot der natiën beslist. Te Waterloo, Ramillies, Oudenaerde, Kortrijk, Turnhout, Nieuwpoort, Doornik, Gent, Mechelen, Bergen, Charleroi, Namen, Leuven hebben internationale legers hun geschillen met de wapenen beslecht. Driemaal werd Luik in de 17de eeuw door de Franschen ingenomen in 1675, 1684 en 1691. In 1702 maakten de Engelschen, onder 15 Marlborough, zich van de stad meester, waardoor zij Lodewijk XIV den weg naar de noordelijke Nederlanden afsneden. Tijdens de Fransche revolutie speelde Luik een belangrijke rol. In 1792 werd de stad nogmaals door de Franschen genomen, die haar het volgende jaar echter moesten verlaten. De stad Namen, in 1691 door den 20 Nederlandschen ingenieur Coehoorn versterkt, werd in 1695 door den stadhouder Willem III, toen koning van Engeland, ingenomen en wel na een beleg van een maand, hoewel zij door 16.000 man verdedigd werd. In 1715 werd Namen opgenomen onder de zoogenaamde 25 barrière-steden, die Noord-Nederland moesten verdedigen tegen Frankrijk, een maatregel, die later nutteloos bleek. Thans wordt Namen echter opnieuw als een der sterkste en belangrijkste vestingen beschouwd. Een oude geschiedenis, die immer nieuw blijft.

TERNEUZEN, 20 Aug. (Van een bijzonderen correspondent).

30 Er is vandaag verschrikkelijk gevochten in de omstreken van Leuven. De Duitsche troepen zijn in overweldigende overmacht hun opmarsen begonnen en hebben het Belgische leger met groote verliezen teruggeslagen. Alle Belgische troepen trekken zich thans terug naar Antwerpen, behalve het leger bij Namen. Leuven is door de Duitsche troepen ingenomen. Den geheelen dag liepen de treinen uit Leuven vol met vluchtelingen in de richting van Antwerpen. Men zegt, dat de Duitschers zich zullen tevreden stellen met Brussel en Antwerpen niet zullen aanvallen. De slag tusschen 35 Leuven en Diest moet verschrikkelijk zijn geweest. Niemand had zulk een overmacht verwacht. Ook de Duitsche troepen hebben vele verliezen geleden. Mechelen zal weldra in handen der Duitschers zijn. Reeds van te voren was de stad, die omsingeld is, door den generalen staf en de troepen ontruimd. Het verkeer met de hoofdstad is gestaakt. 40 Langs de landwegen trekken rijen van vluchtelingen naar het noorden, vooral ook uit de dorpen bij Leuven en Diest. Dank zij de maatregelen van de Leuvensche overheid zijn geen uitspattingen van de bevolking te betreuren geweest, zoodat de stad wel gespaard zal blijven. Overal kruisen luchtschepen.

ANTWERPEN, 25 Aug. (Van onzen Belg. oorlogscorresp.) Mechelen gebombardeerd.

45 Zoo juist verneem ik van betrouwbare zijde, dat de stad Mechelen door de Duitschers wordt beschoten. Er moeten 2.000 Duitschers voor de stad liggen. De beroemde kathedraal werd beschadigd en vele huizen vernield, doch de Belgen lieten niet op zich wachten en zij voerden een offensieve beweging uit, die succes had. Zij vielen over de linie Eewijt-Hofstade de Duitschers aan en nadat zij versterking hadden 50 ontvangen, sloegen zij, met behulp hunner artillerie, de Duitschers terug tot bij Vilvoorde. De Belgen dringen meer en meer op. Zaterdag hadden een 50-tal uhlanen reeds een verkenning ondernomen in de stad, waar ze door een schepen der stad werden ontvangen. Wat daar verhandeld is, bleef onbekend, maar feit is, dat de Duitschers terugtrokken langs de Leuvensche Poort naar Muysen, waar ze op een afdeling der 55 Belgische troepen stieten. Zij werden deels gedood, deels gevangen genomen. De Belgen waren nu op hun hoede en vandaar hun offensief optreden heden. Alle dorpen tusschen

Leuven en Aalst hebben de Duitschers bezet.

60 *ANTWERPEN, 28 Aug. (Van een particulieren correspondent). Een Leuvensch*
neringdoende, die uit zijn vaderstad naar Mechelen was gevlucht, toen de stad in
brand werd gestoken, en uit Mechelen zooeven hier aankwam, deed mij het volgend
verhaal over de barbaarsche verwoesting van Leuven. Van den dag af, dat Leuven in
handen der Duitschers was, werden op militair bevel alle wapens door de inwoners aan
den garnizoenscommandant ingeleverd. De bevolking deed haar uiterste best om dit en
65 andere bittere bevelen zoo stipt mogelijk op te volgen, en zij nam ook door de
verpleging van Deutsche gewonden een waardige en zelfs edelmoedige houding aan.
Niemand dacht er aan, om op welke wijze ook, den Duitschers aanleiding te geven tot
gruwelen als die, welke thans zijn gepleegd. Tengevolge van den uitval, door het
Belgische leger uit Antwerpen beproefd, vluchtte een afdeeling Duitschers, welke door
70 een paniek bevangen was, van Mechelen terug in de richting van Leuven. De uitgezette
Duitsche wachtposten, door de duisternis van den ingevallenavond en verkeerd begrepen
bevelen misleid, schoten op de terugkeerenden, die zij voor vijanden hielden.
Dadelijk werd voor den dood van enkele gevallen de bevolking van Leuven
aansprakelijk gesteld, nadat de Deutsche wachtposten, om hun fout te bedekken,
75 burgers hadden aangeklaagd. Met volslagen minachting van menschenlevens en van
hetgeen een wetenschappelijke stad als Leuven beteekent, renden toen soldaten uit het
grootte Deutsche kamp van den achterkant van het station naar de Stationstraat,
waarvan de gebouwen met petroleum werden begoten en in brand werden gestoken. Met
geweren en machinegeweren werden de muren in puin geschoten. Hetzelfde geschiedde met
80 enkele gebouwen der Katholieke Hoogeschool, waarvan de prachtige bibliotheek vernield
werd. Enkele professoren – men zegt ook de onderrector, – evenals de deken, de
burgemeester en enkele notabelen, die als gijzelaars waren gehouden, werden
gefusilleerd. Dit is te schandelijker, daar de katholieke geestelijkheid met
bewonderenswaardige naastenliefde aan de verzorging der gewonden had deelgenomen. Het
85 stadhuis is slechts beschadigd, doch niet geheel verbrand. Van den Caesarsberg waren
uit het Benedictijnenklooster kanonnen op de stad gericht.

AKEN, 28 Aug. (via Maastricht.) De verwoesting van Leuven en Mechelen.
(Van een bijzonderen correspondent). (Vertraagd). In de laatste weken is heel Aken
90 één toevluchtsoord en hospitaal. Treinen met gewonden komen geregeld aan. Thans is er
echter een gekomen, die de verwoesting van Leuven meldde. Verschillende Hollanders
alsmede Duitschers, die te Leuven woonden of er zich in de laatste dagen ophielden,
werden in beestenwagens, in welke banken waren geplaatst, mede aangevoerd. Zij
vertelden afgrijpselijke dingen. Dinsdagavond om acht uur precies, toen de Deutsche
95 bezetting was verzwakt door troepenafvoer naar het gevechtsterrein rond Mechelen,
werd er precies als op slag door de burgerij van Leuven een aanval gedaan op de
Duitsche troepen. Men was in den waan, dat de Duitschers waren teruggeslagen, en de
Engelschen de Belgen waren ter hulp gekomen. En nu zou, zoo beweerden de Deutsche
officieren en soldaten, door de franc-tireurs een te voren beraamde aanval op de
100 Deutsche troepen te Leuven zijn gepleegd. Wel zeer opmerkelijk is, dat zelfs door
mitrailleursvuur uit een der vele hotels aan het Stationsplein, de Deutsche troepen –
er was juist een Deutsche militaire trein aangekomen of zou vertrekken – werden
beschoten. Nu beweren de Belgen wel, dat er bij vergissing door de Deutsche bezetting
zelf op Deutsche troepen geschoten is, maar het betrekkelijke kleine Stationsplein
105 biedt toch, vlak tegenover het station, geen gelegenheid tot zulk een vergissing.
Verschillende mijner zegslieden waren dan ook vast overtuigd, dat er door de burgerij
een beraamden aanval is gepleegd, al waren enkele Hollandsche vluchtelingen, die ik
sprak, onzeker in hun uitlatingen en lieten zich niet uit over hun meening. Heel den
namiddag was er in de stad zekere onrust al geweest, Dinsdag. De menschen op straat
110 hadden 't er over dat de Engelschen in aantocht zouden zijn en 's avonds ging dit
praatje van mond tot mond. Hebben wellicht sommige heethoofden, die men vooral in een
universiteitsstad vindt – al was 't vacantie-semester ook ingetreden – evenals te
Luik, vreemde elementen op de troepen gevuurd? Zeker is dat onze soldaten onder vuur
werden genomen en dat verscheidene hunner, óók officieren, gedood of verwond werden.
115 Onmiddellijk kregen de Deutsche troepen bevel de huizen, waaruit geschoten werd,
binnen te dringen. De burgers, die met wapens in hun bezit werden aangetroffen,
werden onmiddellijk gefusilleerd. Op de markt en op het Stationsplein werden andere
burgers saamgedreven. Heel den nacht duurde de verschrikking, en gansch de stad
moesten de Deutsche soldaten doorkruisen, om de franc-tireurs meester te worden.
120 Woensdagochtend kwam het officieele bevel, dat de burgerij de stad moest verlaten en
de huizen in brand zouden gestoken worden. De menschen werden door de soldaten uit
hun woningen gehaald en weggevoerd. Een uit Brussel gevluchte Duitscher van Keulen,

125 die – bij het keeren der krijgskansen – naar Brussel terugkeerde om te redden wat te
 redden was, kwam juist Dinsdagavond te Leuven aan en moest daar overnachten. De
 infanteriekazerne was vol en hij doorkruiste alzoo de stad, om een nachtverblijf te
 zoeken. 't Viel hem op, dat de menschen op de markt 't maar steeds hadden over de
 130 naderende Engelschen. In het hotel Mêtropole aangekomen, hoorde hij plotseling schier
 overal te gelijk schieten. De Duitsche troepen beantwoordden dit vuur en enkele
 oogenblikken later stormden krijgers met geveld geweer het hotel binnen. Ik hield –
 zoo vertelde de Duitscher – terstond mijn pas in de hoogte, maar de soldaten brulden:
 "Schiesst den Lumpen über den Hausen, den Zivilisten." – "Ihr wullt doch keine
 135 Kölsche Jung dutscheesse?" riep de beangstigde man terug. Doch de soldaten geloofden
 hem niet: "Ach, Ihr sit ne Kölsche! Was macht der Kerl hier, schiesst ihn tot!"
 Gelukkig voor onzen Keulenaar kwamen er toen juist officieren aan, die zijn papieren
 onderzochten en hem vrijen doortocht verzekerden naar het station, vanwaar hij hier
 naar Aken is gevoerd. Heel den nacht duurde het schieten voort. De voorraden benzine
 140 in de hotels (voor de auto's opgeslagen) ontploften, alsmede de munitievoorraden in
 de brandende huizen. Dien Woensdagnacht brandde de stad reeds. De Stationstraat was
 één vlammenzee!

*ANTWERPEN, 28 Augustus. Leuven verwoest, Mechelen genomen.
 De toestand te Brussel.*

145 (Van onzen Belgischen oorlogscorrespondent.) Nu moet ik u wel het droevigste nieuws
 melden, dat ik sedert het uitbreken van de vijandelikheden te melden had. Voor mij
 zelf het droevigste, ontstellende nieuws: Leuven is verwoest, Leuven, de roem van het
 Katholieke Europa, van het wetenschappelijke Europa, van het kunstzinnige Europa...
 Leuven met z'n aloud prachtig stadhuis aan welks restauratie jaren is gewerkt, met
 150 zijn beroemde St. Pierre, met zijn achter 't stadhuis gelegen oude
 universiteitsgebouwen en bibliotheek (de universiteit werd door hertog Jan IV van
 Brabant in 1426 gesticht)... het Leuven der middeleeuwen staat in brand, deelt 't lot
 van Visé, is verwoest... Mijn God, is dat dan oorlog om de cultuur van eeuwen, om de
 beschaving te dooden! Ik doorkruiste juist Antwerpen om nieuws uit en over Mechelen
 155 te vernemen, dat ook verwoest heette, toen ik 't gruwelijke nieuws vernam. Ik
 geloofde 't niet, kon 't niet gelooven, maar de mededeelingen waren te beslist, te
 gedetailleerd. Ik heb me onmiddellijk naar de autoriteiten hier gespoed, maar kon
 geen bevestiging krijgen. Doch mijn inlichtingen zijn te geloofwaardig dat ik nog
 twijfelen kan. Trouwens ook Mechelen moet er veel erger aan toe zijn dan men ons
 160 eerst deed gelooven. Vrijdagnacht is Mechelen gebombardeerd; het stadhuis en de Saint
 Pierre zijn geheel verwoest, het beroemd klokkenspel in den toren der kathedraal van
 St. Radboud eveneens, Donderdag reeds. Maar Leuven... Hoe snel wordt de geschiedenis
 in ons arm, arm België geschreven. In de eerste dagen dezer maand zat ik nog in Luik,
 niet denkend zoo snel te moeten vluchten. Reeds den 5en was ik naar Leuven
 165 uitgeweken, waar ik op een verlaten studentenkamer me installeerde. Er was groote
 onrust in de stad toen, maar in zekeren zin weldadige onrust. Onze Belgische troepen
 waren nog vol energie in actie rond Leuven.
 Vredig verhief zich op de Mont Cesar de abdij der Benedictijnen en het door kardinaal
 Mercier voor enkele jaren ingewijde reusachtige Mariabeeld blikte over Leuven van uit
 170 den kloostertuin. En nu, en nu... Wat is er van allen die ik daar kende, wat zal er
 van de bevolking, wat zal er van de monniken op den Mont Cesar, onder welke ook uw
 landgenoot Dom Willibrord van Nierop zich bevond als eenige Hollander, geworden zijn.
 Hun onvoltooide, nieuwe abdij ligt juist aan den Mechelschen weg. Kwam men vanaf 't
 175 station door de breede rue de la Station, en sloeg men bij het Leuvensche stadhuis
 rechts af, dan vond men achter de nu verwoeste St. Pierre gemakkelijk de Rue de
 Malines, die men moeizaam opklom om den Keizerberg te bereiken. Het is, als bij Visé:
 onder het voorwendsel, dat de burgers op de Duitschers schoten, verwoestte men de
 stad. Maar de Leuvensche ingezetenen en het Leuvensche stadsbestuur ontkennen
 beslist, dat er door de burgerij geschoten is. Hoe kon dit nu, terwijl alle wapenen
 180 reeds door de Duitschers opgeëischt en bij hen ingeleverd waren? Dat hier of daar een
 wapen ware achtergehouden zou mogelijk wezen, maar onaannemelijk lijkt het beweren
 der Duitschers, dat de burgerij een beraamden aanval deed op het leger, toen de
 Antwerpsche bezetting de Duitschers bij Mechelen tot voorbij Vilvoorde aantastte. Met
 de meeste beslistheid bestatigt men hier dan ook, dat niet de burgerij, doch de
 185 Duitsche bezetting te Leuven zelf op de teruggeslagen andere Duitsche troepen vuurde,
 die van Mechelen op Leuven terugtrokken, en door hun wapenmakers in de verte voor
 Belgen werden aangezien. Te laat bemerkten de Duitschers hun vergissing, en wierpen
 toen de schuld op de burgerij. Zonder eenig onderzoek gaf daarop de Duitsche
 bevelhebber order de stad te verwoesten. De bevolking werd aangezegd de stad te
 190 verlaten, de mannen werden deels gevangen genomen, de andere werden met vrouw en

kinderen weggevoerd. Toen lieten de Duitschers de vlammen door het ontredderde Leuven spelen. En Mechelen... ook Mechelen is deels een puinhoop. Donderdag en Vrijdag hebben zij de stad gebombardeerd en van de aloude monumenten een puinhoop gemaakt. De St. Pieter, de St. Radboud bestaan niét meer, zeide men mij.

195 Het wordt hier angstig en drukkend. Namen is genomen, lezen wij nu eerst; het Belgische leger moest op Fransch grondgebied wijken... en toch heet het in de officieele mededeelingen "het doel is bereikt". De hemel wete, wat voor doel dat dan geweest mag zijn. De Antwerpsche bezetting viel deze week uit; "het doel is bereikt" luidde de officieele mededeeling. In tusschen is Mechelen gebombardeerd en zijn de
200 schoonste gebouwen vernield, is Leuven een brandende oorlogsfakkeltje van militair barbarisme. God verhoede, dat ook voor Antwerpen eens aldus "het doel bereikt" worde! Over Mechelen heeft de Belgische regeering intusschen iets losgelaten. Zij heeft officieel aan de Belgische pers medegedeeld, dat de Duitsche legers in strijd met de oorlogswetten Donderdag de open en onverdedigde stad Mechelen bombardeerden, waar zij
205 Vrijdagmorgen introkken. Des middags trok de vijand evenwel weer zuidwaarts. Circa vier bommen in een kwartuur werden afgeschoten tijdens het vreeselijke bombardement. En niet alleen in het open Mechelen, doch ook in het open Heyst-op-den-Berg, circa 10 K.M. van Lier, is door de Duitsche artillerie – terwijl de plaats niet door onze troepen bezet was – verwoesting aangericht. Geen enkele strategische reden kan voor
210 deze feiten worden aangevoerd, die door de Belgische regeering als strijdend met alle volkenrechten worden beschouwd.

De regeering maant telkens hier de bevolking tot kalmte aan en de bladen doen eveneens. Gewaarschuwd wordt voor, het volk ontzenuwende, alarmeerende leugenberichten, o. a. als zou een der Antwerpsche forten aangevallen zijn, enz. enz.
215 Intusschen gaf het "Hbl. van Antwerpen" b.v. Donderdag een ochtendeditie met allerlei verontrustende berichten over Mechelen. Een middageditie was geheel gewijd aan het onderwerp "geen het minst gevaar voor Mechelen, al de vluchtelingen teruggezonden." En nu weer blijkt alles geheel anders te wezen. Laat ik er onmiddellijk aan toevoegen, dat de actieve redactiestaf geen schuld draagt, daar zij slechts de
220 inkomende berichten plaatst, meest zooals ze van officieele zijde worden toegezonden. Nu ik toch over onze Belgische pers schrijf, nog dit. Van verschillende Brusselsche bladen is het redactie-bureau naar Gent en elders overgebracht. De Duitschers maken korte metten met een hun niet dienende pers. De te Mechelen aan de Maas verschijnende
225 courant "de Eendracht", die in de laatste tijden meermalen artikelen bevatte, waarover de Duitschers blijkbaar niet bijster gesticht waren, heeft opgehouden te verschijnen. Naar verluidt zijn door de Duitschers de persen vernield, terwijl de uitgever-opsteller zich ter beschikking moet houden. Deze uitgever Smeets loopt kans nu gefusilleerd te worden. Het betreft hetzelfde blad, hetwelk het eerst geschreven heeft, dat Nederland met Duitschland zou heulen, ware 't niet openlijk dan toch in 't
230 geheim. Dit laatste praatje vindt nog maar al te zeer, helaas! geloof. En 't is goed, dat een Amsterdamsch collega, de heer Box van het "Algem. Handelsblad", nog eens openlijk de schending onzer economische onzijdigheid in het "Handelsblad van Antwerpen" heeft tegengesproken. Collega Box is geïnterviewd, als ware hij minister en hij liet 't zich welgevallen! Doch alle gekheid op 'n stokje, zijn tegenspraak
235 deed goed, want men moet hier weten, dat Holland thans zelf met gebrek bedreigd wordt en dus er niet aan denken kan zelfs Duitschland te voorzien. Trouwens de uitvoer van graan is immers ten uwent gesloten? Zoo doet 't dubbel dienst een Hollandschen confrater hier te hebben, die Holland onpartijdig van hier uit in kan lichten. Als vreemdeling moet hij alleen echter te veel helaas (?) op officieele gegevens en
240 personen steunen – ik voor mij verkies zooveel mogelijk het incognito als dagbladschrijver in België.

Van den Hollandschen spion, over wiens aanhouding ik u seinde, is niets waar gebleken. De heer Zeldenrust is alweer in vrijheid. Maar als een staaltje van spionnenvrees en aanhitsing kan zijn gevangenneming toch wel gelden. Onmiddellijk
245 toen hij na zijn aankomst uit Holland hier in hechtenis werd genomen, kon men al in de Antwerpsche bladen lezen, dat hier zoo'n Hollandsche spion was aangehouden, waartegen reeds herhaaldelijk zoo gewaarschuwd was. Iemand die hier zijn woning had, maar niets deed dan op en neer reizen om den Duitschen spionnendienst in Zandvoort of Scheveningen in te lichten. Het heette zelfs in de bladen, dat op hem alle
250 bewijsstukken enz. enz. waren gevonden. Gelukkig voor den persoon heeft uw ministerie zich onmiddellijk met de zaak bemoeit en is de heer Zeldenrust weer in vrijheid gesteld. Volgens hier gekomen vluchtelingen uit de omstreken van Brussel zijn de Duitschers daar heer en meester. Overal staan Duitsche schildwachten: voor het in een hospitaal herschapen paleis, voor de beurs, voor het hoofdpostkantoor, voor de Zuid-
255 Belgisch gemeentebeheer bedongen en verkregen. Aan de eene zijde van het stadhuis

wappert nu de Duitsche, aan de andere zijde de Belgische vlag. Brussel zit evenals Luik, geïsoleerd van de buitenwereld. Geen blad komt er in of er uit. Over 't algemeen gedragen de Duitschers zich goed, vooral in de binnenstad. In de
 260 buitenwijken is er echter hier en daar geplunderd en zijn twee burgers op hun rijwiel doodgeschoten, omdat zij het in 't Duitsch gegeven bevel tot stilhouden blijkbaar niet verstonden. Buiten de stad hebben zij boeren gedwongen in de loopgraven te werken en vandaar allerwaarschijnlijkst het gerucht, dat alle mannen van 15 tot 50
 265 jaar waren opgeëischt. Boter, melk, eieren en... gist zijn uiterst schaarsch. Daaraan is gebrek. Aan andere voedingsmiddelen gelukkig niet! Het Duitsche systeem is, om voor 't leger alles uit België op te eischen, ten einde 't eigen land te ontlasten. De bakkers bakken hun brood zonder gist en alleen voor hun eigen klanten. Hun winkels zijn gesloten. Brussel kent zich zelf niet meer. 't Is als een nachtmerrie: overal
 270 Deutsche militairen, die in broodfabrieken en groote coöperatieve bakkerijen het brood opeischen voor het leger. De Belgische ambulancedienst wordt ook gedwongen zich in dienst te stellen van het Duitsche leger. Bij de inbezitneming van Brussel stak de Deutsche bevelhebber de hand uit naar burgemeester Max, doch deze aanvaardde de hand niet, zeggend: "Verontschuldigt me, ik ben niet gekomen, om u als vriend te begroeten!" Toen de eisch kwam, dat vóór 8 uur 's avonds 50 miljoen moesten
 275 opgebracht worden, toonde de burgemeester aan, dat alle stadsgelden naar Antwerpen waren gebracht en er dus niets was. De bedreiging werd herhaald: de Deutsche bevelhebber zou zijn maatregelen wel nemen. De heer Max kon daarop niets anders antwoorden, dan dat hij de komende gebeurtenissen moest afwachten!

280 *BERLIJN, 29 Aug. (Wolff's Bureau.) Het gebeurde te Leuven had het volgende* verloop: Maandag was de stad nog rustig en gingen burgers en militairen vreedzaam met elkander om. Dinsdagmiddag werd een uitval gedaan uit de vesting Antwerpen en marcheerden alle militairen af in de richting Antwerpen. Toen de tweede afdeeling van den staf van het legercorps het marktplein wilde verlaten, begon uit alle vensters en
 285 van alle daken een moorddadig vuur, waardoor dadelijk vijf officieren werden gewond en waarvan de Deutsche militairen, vooral soldaten, die vreedzaam voor de koffiehuisen op het stationsplein zaten waar te lijden hadden. Er volgde een vreeselijk straat gevecht tot Woensdagmiddag. Binnenkomende treinen werden beschoten; zelfs priesters vochten mede. Twee priesters, die patronen hadden verdeeld, werden
 290 standrechtelijk doodgeschoten. Door brandende benzine geraakten de huizen in brand en ook in andere wijken sloegen de vlammen uit. Woensdagmiddag stond een groot gedeelte van de stad en de noordelijke voorstad in brand. "Deze welvoorbereide overval hangt ongetwijfeld samen met den gelijktijdigen uitval van Antwerpen."

295 *ANTWERPEN, 29 Augustus (Van onzen Belgischen oorlogscorrespondent)* Leuven verwoest – Mechelen verwoest. De professoren van het aartsbisschoppelijk collegie, de kapittelheeren, en meerdere hoogwaardigheidbekleeders uit de stad van kardinaal Mercier, die nu juist te Rome moet toeven wegens de Pauskeuze, zijn hier aangekomen, alsmede vluchtelingen uit Leuven. Priester-professoren der hoogeschool, grijsaards en vrouwen dreef men te hoop vóór de Leuvensche statie, nadat zij door de
 300 afbrandende huizen boven hun hoofd en den verstikkenden rook uit de kelders opgejaagd waren. Mijn zegsman had gezien hoe een priester, die geen andere euveldaad had verricht, dan arme kinders bij te staan, bij het verlaten van het huis werd neergeschoten. Beweerd werd dat de priesters het volk tegen de Duitschers in de wapens hadden gedreven. Zonder eenige waarschuwing werd de stad in brand gestoken. Waarom juist de katholieke universiteit, de katholieke gotische kathedraal van St. Pierre dateerend uit de 15e eeuw, en vol rijke kunstschaten, eerst in de asch
 305 gelegd? Of 't stadhuis gespaard bleef wist men mij niet te zeggen, men meende van niet. De kloosters der Benedictijnen en der Portugeesche kloosterlingen moesten het ook ontgelden. In de buurt van de rue de la Station is het branden het eerst
 310 begonnen.

Woensdagmorgen werden op het statieplein de mannen en vrouwen, die niet waren doodgeschoten en die men in handen had kunnen krijgen, van elkander gescheiden – geen
 315 gelegenheid tot afscheid was er – en per trein of per voet weggevoerd. Een 70-tal lieden werden over Herent 4 kilometer ver gedreven. Te Thildonk werden de mannen gebonden en in knielende houding op een rij gezet met soldaten voor en achter hen. Dan ging het voort tot Campenhout, waar in een kerk werd overnacht. Heel vroeg in den morgen werden de ongelukkigen gewekt met de mededeeling dat ze mochten biechten, indien ze dit wilden. Elk dacht toen z'n einde nabij. Een half uur later waren ze
 320 echter vrij.

Bij Thildonk teruggekomen mochten ze evenwel niet naar Leuven, maar moesten naar Antwerpen met nog tal van personen uit den omtrek, die daar gevangen hadden gezeten.

Over Mechelen, dat reeds verlaten was, zijn ze toen naar Antwerpen gegaan, maar konden dit, wegens de plaatshebbende gevechten deels niet, deels niet dan na zeer
 325 groote omwegen bereiken. Onderweg hebben de menschen veel te lijden gehad van de ruwe soldaten langs den weg, die hen sarden en plaagden, en wier plagerijen men geduldig moest verdragen. Onderweg moest een vrouw een kind geboren worden. Een grijsaard stierf onderweg, evenals een meisje. Een oud-Leuvensch student, wiens familie te
 330 Leuven woonde, verklaarde, dat tal van priesters zijn gefusilleerd. Doordat hij de Duitsche taal machtig was, wist hij den officier te overtuigen van zijn onschuld en die zijner familie. Ze werden naar de Statie gevoerd. Op den weg daarheen moesten ze langs tal van lijken, sommige waren reeds onder de aarde der plantsoenen begraven. In de verte meende hij in een op den grond uitgestrekte priestergestalte professor
 335 Lemaire te herkennen. Hem werd echter geen vergunning verleend zich er heen te begeven. Zekerheid had hij dus niet. Als een bewijs voor de bewering, dat niet de schuld bij de burgerij, doch bij de Duitsche bezetting lag, kan, volgens mijn zegsman, gelden, dat onder de Duitschers een paniek ontstond en zij vol vrees voor de Britten riepen: das sind die Engländer!" meenende dat de Engelschen hun kwamen
 340 overvallen. Burgers, zoo zei men mij verder, vechten toch niet met mitraileuses, maar alleen met revolvers! Wat er nu eigenlijk, en in welke mate, van Leuven vernield was, kon men mij niet zeggen. Daaraan had men 't laatste gedacht; iedereen had zich alleen om lijfsbehoud van zich en de zijnen bekommerd. Te Mechelen is ook groote verwoesting aangericht. De meeste openbare gebouwen zijn beschadigd. De St. Rombouts- en St. Pierre zijn ingestort. Wel staat de St. Romboutstoren nog, maar het beroemde
 345 klokkespel is vernield en onze gevierde Belgische klokkenist Jef Denijn, die ook in uw land terecht zoo grooten roep heeft, verloor helaas zijn schoonste instrument! (Alle inkomende berichten van Belgische zijde, van oorlogscorrespondenten, gelegenheids-berichtgevers, vluchtelingen enz. blijven, in tegenspraak met deze lezing, volhouden, dat de Duitschers zich vergist hebben en dat niet door Leuvensche
 350 burgers op Duitsche soldaten, maar door Duitsche soldaten op andere Duitsche soldaten geschoten werd in de meening, dat zij een vijandelijken troep voor zich hadden, welke vergissing door den avond verklaarbaar is. De "Vorwärts", het sociaal-democratische Duitsche hoofdorgaan, verklaart, - naar aanleiding van het gebeurde te Leuven - de scherpste maatregelen tegen verradelijke overvallen en aanvallen op weerlooze
 355 gewonden zeer goed te kunnen begrijpen, maar vraagt toch: Is men in België niet te ver gegaan? Behandelt men de burgerwachten als franc-tireurs. Zijn de Duitsche soldaten en officieren wel op de hoogte van het karakter van de burgerwacht? En al zijn ze hierover ingelicht, is de mogelijkheid van misverstanden uitgesloten? Red.)

360 *29 augustus 1914 Leuven is tot één hoop asch geworden!*
 Het bericht over dit verschrikkelijke feit werd het eerst wereldkundig gemaakt door het Londensche Persbureau. De Duitschers hebben de stad in brand gestoken. De gruwel der verwoesting is erover neergestreken. "Op hetzelfde oogenblik," aldus meldt de oorlogscorrespondent van de "Vossische Zeitung" "dat de uitval uit Antwerpen plaats
 365 had, opende plotseling de tot dusverre kalme bevolking van Leuven uit alle vensters, uit kelders, van de daken af een geweer of pistoolvuur op de geen kwaad vermoedende Duitsche schildwachten, kolonnes en doortrekkende troepen. Er ontstond daarop een vreeselijk handgemeen waaraan de geheele burgerbevolking deelnam. Binnen korten tijd slaagden onze soldaten erin meester van den toestand te worden. Deze verraderlijke
 370 aanval heeft echter bloed gekost. De eisch van zelfbehoud vorderde, dat op de zware schuld, die Leuven op zich had geladen, dadelijk de straf volgde, zoodat thans van de stad, die zooveel schatten aan architectuur en kunst bevatte, niet veel meer over zal zijn". De "Lokal-Anzeiger" acht het begrijpelijk dat het garnizoen van Antwerpen een uitval deed op de troepen, die de stad omsingelden, welke uitval echter met groote
 375 verliezen werd teruggeslagen. Doch niet te begrijpen is, zegt het blad, dat de burgerbevolking in België de militairen nog steeds aanvalt. "Dat dientengevolge de oude, prachtige stad Leuven is verwoest, is niet de schuld van het Duitsche leger, zooals in het buitenland wordt beweerd, maar blijkbaar van de bevolking zelf." Doch de Belgische regeering geeft omtrent de aanleiding tot Leuvens verwoesting een geheel
 380 andere lezing en ontkent ten stelligste hetgeen de Duitsche bladen zoozeer laken, n.l. de omstandigheid dat de burgers op de Duitsche soldaten geschoten zouden hebben. Ziehier daaromtrent een mededeeling - dato 28 Aug. - van de Britsche legatie te 's Gravenhage: "Van den Belgischen minister van buitenlandsche zaken is door den Belgischen gezant in Londen een telegram ontvangen, gedateerd 28 Augustus 1914.
 385 Dit werd aan de Britsche regeering medegedeeld en luidde als volgt: Dinsdagavond trok een Duitsch legercorps, na een nederlaag te hebben geleden, in wanorde terug naar de stad Leuven. Duitschers op wacht aan den ingang van de stad, die het karakter van dezen inval verkeerd begrepen, vuurden op hun op de vlucht geslagen landslieden, daar

390 zij hen aanzagen voor Belgen. Ondanks alle onkentenissen van de autoriteiten,
 beweerden de Duitschers, om hun vergissing te dekken, dat het de inwoners waren, die
 op hen gevurd hadden, terwijl de inwoners meer dan een week geleden ontwapend waren,
 met inbegrip van de politie! Zonder onderzoek en zonder naar eenig protest te
 luisteren, kondigde de Duitse bevelhebber aan, dat de stad onmiddellijk zou worden
 395 verwoest. Den inwoners werd bevolen hunne woningen te verlaten. Een gedeelte der
 mannen werd gevangen genomen, vrouwen en kinderen werden in treinen gezet, waarvan de
 bestemming onbekend is. Soldaten, voorzien van bommen, staken alle deelen van de stad
 in brand. De prachtige kerk van St. Pierre, de universiteitsgebouwen, de bibliotheek
 en de wetenschappelijke instellingen werden aan de vlammen overgeleverd. Verscheiden
 notabelen werden doodgeschoten. "Zoo is deze stad van 45,000 inwoners, de
 400 intellectueele hoofdplaats van de zuidelijke Nederlanden sinds de 15e eeuw, thans
 niet meer dan een hoop asch. Dit vergrijp tegen de wetten der menschheid is zonder
 precedent in de geschiedenis." Inderdaad, een verschrikkelijke gebeurtenis, te erger
 en te meer bejammerenswaard, indien bij nader onderzoek blijken mocht dat de Duitse
 bevelhebber zich werkelijk vergist heeft! Mechelen, de open, onverdedigde stad, is
 405 nog niet veroverd, doch zooals we reeds met een enkel woord meldden, toch reeds
 beschoten.

Vrijdag, zoo luidt een officieel bericht van de Belgische regeering, was de stad
 gedeeltelijk bezet door Duitse infanterie en artillerie. 's Namiddags trok de
 vijand zuidwaarts terug. De beschieting werd om 4 uur hervat met vier granaten
 410 ongeveer per kwartier. De vijand heeft insgelijks op een tiental kilometer afstand
 Lier en Heyst op den Berg, een open en niet militair bezette plaats, beschoten, twee
 operaties die geen krijgskundige redenen en geen ander doel hadden dan de
 burgerbevolking schrik aan te jagen en naar Antwerpen te drijven. België lijdt dus –
 veel meer nog dan Frankrijk – onder de verschrikkingen en de gruwelen van den oorlog
 415 en van de wraak zijner vijanden. Omtrent de ontruiming van Namen meldt de Belgische
 regeering dat de legerdivisie, welke de tusschenruimten der Namensche forten bezette,
 in goede orde teruggetrokken is en zich bij de Fransche linie gevoegd heeft.
 "Profiteerend van de les, ontvangen te Luik, waar zij bekennen 40.000 man te hebben
 verloren, zijnde ongeveer een legerkorps, hebben de Duitschers geen plotselingen
 420 aanval op Namen aangedurfd, maar den tijd genomen om zwaar belegeringsgeschut aan te
 voeren. Een stelselmatige beschieting van forten en tusschenruimten is begonnen. De
 beschieting werd uiterst krachtig zonder tusschenpoozen gedurende 48 uren
 volgehouden. Gevolg: een groote verspilling van munitie. De stad zelve heeft weinig
 geleden."

425 *MAASTRICHT, 29 Augustus (Part. D. B.) De verwoesting van Leuven.*
 Zoeven kom ik terug van een gevaarlijken tocht naar Leuven. Hier volgt een getrouw
 relaas van den toestand, zooals ik dien te Leuven vond en bijwoonde: Mijn reis ging
 over St. Truyen en Tienen (Tirlemont) en had Doornik tot einddoel. Door het herhaald
 430 oponthoud, dat het zeer nauwkeurige onderzoek van mijn passen en legitimatiebewijzen
 vorderde, vlotte mijn reis zeer langzaam. Even voorbij Tienen waarschuwde mij een
 Duitsch officier niet verder te gaan, daar de toestand te Leuven hoofdzakelijk voor
 burgers uiterst kritiek was en de stad door artillerie zou worden gebombardeerd. Hij
 ontried mij ernstig verder te gaan, daar ik groot gevaar zou loopen, zonder vorm van
 435 proces te worden doodgeschoten door een Duitschen wachtpost, die mij voor een inwoner
 zou aanzien, nog voor dat ik gelegenheid zou gehad hebben mijn passen te toonen, en
 zeker hetzelfde lot zou ondergaan door de nog aanwezige zich verborgen houdende
 burgers, indien hij mij een soldaat ter beveiliging van mijn persoon meegaf, daar ik
 in dit geval voor een Duitscher zou worden gehouden. Nadere bijzonderheden kon hij
 440 mij niet geven, daar hij voorgaf het ware zelf niet te weten. Niettemin vervolgde ik
 mijn weg en stiet reeds na korten tijd op duizenden vluchtelingen. Zonder kleeding
 mee te nemen, ten deele zonder schoenen, hadden zij de stad overhaast verlaten.
 Zieken, en ouden van dagen strompelden voort, luid weeklagend en jammerend.
 Kloosterzusters, geëscorteerd door militairen, kinderen die naar hunne ouders
 445 zochten. Zij allen vluchtten in de richting van Tienen (Tirlemont). Tot dicht bij de
 stad Leuven genaderd, bleek mij dat aan een rechtstreeks doordringen niet te denken
 viel. Brandende buizen werden afgebroken, telegraaf- en tramdraden lagen gebroken
 over de straat. Lijken van paarden versperden den weg. Langs een omweg wist ik het
 station te bereiken, waar ik gelegenheid had den commandant kort te spreken en hem
 450 mijn passen te laten viseeren. Intusschen was het circa 6 uur in den namiddag
 geworden. Met het oog op den tijd voor mijn voorgenomen verdere reis naar Brussel,
 besloot ik in verband met de invallende duisternis zoo goed en zoo kwaad het ging een
 onderkomen te zoeken. Ik vernam echter, dat voorzoover de huizen nog niet in brand
 gestoken of geschoten waren, dit spoedig zou geschieden.

455 Van zeer verschillende zijden werd mij inmiddels medegedeeld hetgeen was
voorgevallen. De onderscheiden tegenstrijdigheden weglatende, meen ik het volgende
als de ware toedracht van zaken te kunnen meedeelen. Dinsdagavond circa 11 uur,
terwijl de stad door betrekkelijk weinig troepen landweer en linie was bezet, en
460 lange colonnes proviand en een munitietrein door de stad trokken, werd plotseling uit
een huis tegenover het station, waar het kwartier van den stadscommandant en de staf
gevestigd was en dus veel militairen aanwezig waren, geschoten. Spoedig daarop
weerklonken andere schoten uit de nabijzijnde huizen, welk schieten zich in een
oogenblik van huis tot huis en van straat tot straat voortplantte. De Deutsche
465 soldaten vielen in niet te tellen menigte. Velen werden gewond. De paarden voor de
treinwagens werden gedood of sloegen op hol. Een algemeene verarring volgde.
Duidelijk zag ik de schoten van een machinegeweer door de spiegelruiten van bet
station. Bij onderzoek bleek dat een machinegeweer op de derde verdieping van ten
tegenover het station gelegen hotel was opgesteld. Juist was een militaire trein uit
470 Luik, met bestorming naar Brussel aangekomen en ontladen, kon sectie artillerie werd
uit de omtrek van Brussel gerequireerd. Het was onmogelijk te weten, wie de
schuldigen waren en precies te weten uit welke huizen de schoten kwamen. Daarom
drongen de soldaten de huizen binnen en ontspon zich hier en daar een verwoed
straatgevecht. Iedere bewoner die gewapend gevonden werd of verdacht werd te hebben
475 geschoten werd onmiddellijk neergelegd. Dat hierbij ook veel onschuldig bloed werd
vergoten, spreekt vanzelf, doch de tijd ontbrak om alles nauwgezet en nauwkeurig te
onderzoeken. De bewoners wier onschuld bleek, ouden, zieken en kinderen, ten deele
ook de vrouwen moesten hunne woningen verlaten. Inmiddels wierp de artillerie
voortdurend granaatkartetsen in de stad, die spoedig op verschillende plaatsen brand
480 veroorzaakten. Andere huizen werden met benzine gedrenkt en aangestoken.
In dit stadium was ik bij het station aangekomen en ik was getuige van het wegbrengen
van een vierhonderdtal Engelsche en Schotsche soldaten en hooglanders in hun
eigenaardige dracht. Een langer verblijf bij het station achtten de officieren, met
het oog op het gevaar en daar zij de verantwoordelijkheid niet durfden op zich te
485 nemen, voor mij onraadzaam. Een nieuwe beschieting uit andere, nog intact gebleven
huizen, werd verwacht.
Daar naderden ouder sterk escorte twee groepen gijzelaars, mannelijke en vrouwelijke,
ieder ter sterkte van vijfhonderd menschen. Zij werden bij het station opgesteld. Bij
ieder schot dat op Deutsche militairen werd afgevuurd, zouden er tien worden
490 gefusilleerd. Hier hielp geen klagen of weenen. De goeden moesten het met de kwaden
ontgelden en werkelijk werd nog menig soldaat uit een hinderlaag neergelegd. De nacht
viel in en akelig verlichtte de branden de gloed den omtrek. Versterkte posten werden
uitgezet. Talloos waren de patrouille, die de stad doorkruisten. Terwijl ik met een
officier stond te praten, knalden er schoten in onze nabijheid. Een gearresteerd
495 inwoner werd in mijn nabijheid gefusilleerd. Van slapen was geen sprake. Losgerukte
paarden, loeiende koeien, verschrikt door het knetterend neervallen van balken en het
donderend geraas van instortende gevels en huizen, daartusschen het vallen van
schoten. Het bijwonen van zooveel ellende en kommer maakte ieder rust-komen
onmogelijk. Koud en kil was de nacht, dien ik in betrekkelijke veiligheid doorbracht.
Tegen het aanbreken van den dag trokken de soldaten er op uit om machtig te worden,
500 wat nog niet door brand was verwoest. De telegrafische gemeenschap en de
postverbinding van Luik uit naar Holland zijn verbroken. Ik moest mij dus haasten,
naar Holland terug te keeren, om u tijdig te seinen en gaf dus mijn plan, om over
Brussel naar Frankrijk te gaan, voorloopig op. Terugkeerende over de buitenboulevards
zag ik gisterochtend nog veel lijken liggen van inwoners. Ik telde er een twintigtal.
505 Ik zag veel geestelijken naast elkaar met het gezicht naar den grond, een eind verder
een grijsaard, waarnaast een stokoude vrouw. Zouden zij zich, van niets kwaads
bewust, en zich beschut door den ouderdom wanend, op straat hebben gewaagd? Wat
verder weer het lijk van een priester. De soutane bemodderd en bevuild door bloed.
Afschuwelijk was de aanblik van die onbegraven dooden. Het hart krimpt bij bet
510 aanschouwen van een tafereel, waar de slechtste menschelijke hartstochten hoogtij
vierden. Op mijn terugtocht buiten Leuven naar Tienen (Tirlemont) een
aaneenschakeling van uitgebrande huizen en boerenwoningen. Ook hier was veel verwoest
en vernield.
Herhaald bandenpech aan mijn auto, was oorzaak, dat ik moest overnachten bij
515 boerenlieden, ongeveer twintig kilometer voor Luik, waarvan ik heden drie uur
terugkeerde. De oorzaak van de vreeselijke gebeurtenissen die te Leuven plaats
hadden, wordt door de Deutsche militairen, waarvan, ik vele officieren sprak,
toegeschreven aan de houding der geestelijkheid, die de bevolking volgens hun zeggen
had diets gemaakt, dat de Duitschers de nederlaag zouden hebben geleden en in vollen
520 aftocht waren. Vast staat dat den dag voor mijn aankomst in den omtrek van Brussel

een gevecht heeft plaats gehad. Een officier die daaraan deelnam, trof ik in het brandende Leuven. Hij beweerde met de grootste stelligheid, dat de vijandelijke aanval zegenvierend was afgeslagen en door een overmacht verpletterd, hoewel drie divisies, tegenover hen stonden, bestaande uit Engelsche troepen. Vermoedelijk waren de bovenvermelde en binnengebrachte Engelsche krijgsgevangenen uit dit gevecht afkomstig. Dit zou dan geenszins duiden op een nederlaag der Duitsche troepen. Als curiositeit moet ik nog melden dat ik te Leuven vernam, dat het Duitsche leger tot op tachtig kilometer van Parijs was doorgedrongen. Er heerschte dientengevolge groote geestdrift en hoera's werden uitgebracht. Ook zou Frankrijk vredesonderhandelingen hebben aangeboden. Voortdurend werd mij gevraagd of Engeland aan Nederland den oorlog had verklaard. Natuurlijk weerlegde ik dergelijke geruchten en verzekerde dat Nederland den wil en de kracht had volmaakt neutraal te blijven.

ARNHEM, 29 Augustus. (Part.) Zooeven ontmoette ik een Nederlander, S. D.

genaamd, die tijdens de verwoesting van Leuven nog in de stad was en slechts door een gelukkige omstandigheid aan een verschrikkelijken dood is ontsnapt. Hij vertelde het volgende: In het midden van deze maand ongeveer, de juiste data kan ik mij niet meer herinneren, daar ik in de ellende der laatste weken alle begrip van tijd heb verloren, verlieten de Belgische troepen Leuven en omtrek. Wel werd er herhaaldelijk in den omtrek gevochten; we konden voortdurend het kanongebulder en soms ook het geweervuur hooren. In het begin der vurige week, ik meen Woensdag, bevond ik mij met eenige inwoners van Leuven bij het station, om eens te kijken of we ook iets gewaar konden worden, want reeds dagen lang waren we zonder eenig nieuws. Omstreeks 3 uur in den middag kwamen een zevental Belgische kanonnen de stad binnen. Zonder iets te zeggen reden de Belgen door in de richting van Brussel. We kregen den indruk dat ze vluchtten. In angstige spanning wachten we nog eenigen tijd, om te zien of er nog iets zou gebeuren. Een half uur later zagen we in de verte opnieuw soldaten naderen, 't waren er slechts weinigen. Toen ze dicht genoeg bij waren om te zien dat het Duitschers waren, wilden we vluchten. Ze riepen ons toe om te blijven staan, waaraan ik en een drietal anderen gehoor gaven. Naderbij gekomen bleek het slechts een patrouille van 10 à 12 man te zijn, die met weergalooze brutaliteit zich in de stad hadden gewaagd. Ze vroegen ons of er ook een rivier in de buurt was, waarop ik hen in het Duitsch antwoordde dat dit niet het geval was, maar dat er wel een vaart was. Op een vraag of er ook soldaten in de buurt waren, zeide ik dit niet te weten, doch ik geloofde van niet. We konden toen gaan. Ik zag nog dat twee man op post werden gezet bij het station, twee man reden door, terwijl de overigen de deur van het gesloten station inbeukten en binnen gingen. Ik spoedde mij ijlings huiswaarts. Nog geen uur later was de stad door Duitsche troepen overstroomd. De burgemeester werd gevangen genomen; we hebben hem niet weer gezien. Duitsche soldaten vertelden mij, dat hij was doodgeschoten. De bevolking hield zich rustig, ook toen de Duitschers werden ingekwartierd. Alle wapens waren reeds een week tevoren door de Belgische autoriteiten ingeleverd. De bevolking was echter zoo beangst, dat ze den soldaten op het eerste verzoek alles afstond, ook al betaalden ze niet of gaven ze geen bon. De soldaten gedroegen zich over het algemeen ordelijk, hoewel zij zich meermalen aan drankmisbruik te buiten gingen en dan den inwoners overlast aandeden. Zoo kwamen op zekeren dag twee dronken soldaten in onze zaak, voor wie ik de harmonica moest repareren; toen ik zulks gedaan had, bleven ze bij ons in den kelder, waar de een speelde en de ander danste. Dit spelletje duurde eenige uren, waarop ze aftrokken. Mijn patroon, die een rijwielzaak dreef, werd genoodzaakt rijwielen en onderdeelen te leveren tot een bedrag van ruim 3000 [of 5000?] mark, waarvoor hij bons kreeg. Of deze zullen worden betaald, zal nog de vraag zijn, daar de eerste de beste onderofficier, ja soms zelfs soldaten, maar met potlood geschreven bon gaven. Op zekeren dag had een Belgische patrouille zich blijkbaar te ver gewaagd. Ze vluchtte in een café, gevolgd door Duitsche soldaten. Toen wierpen de Belgische soldaten hun geweren weg en gaven zich over. De Duitschers wisten echter van geen genade. Laatstleden Dinsdag hoorden we er den ganschen dag hevig geweer- en kanonvuur, niet ver van de stad. Tegen den avond besloot ik buiten de stad eens te gaan kijken. Ik waagde mij een uur buiten de stad. Van een heuvel af kon ik toen opmerken dat in de richting Mechelen hevig gevochten werd. Daar het vuren steeds naderbij klonk, keerde ik zoo spoedig mogelijk naar de stad terug, daar ik beangst was dat misschien de troepen mij al vluchtende zouden overvallen. In de stad heerschte een buitengewone opwinding, daar er echter niets gebeurde, keerde allengs de kalmte terug en spoedig was er niemand meer op straat. Eenige uren later, we waren juist aan den maaltijd, werden we onverwacht opgeschrikt door geweerschoten, vermoedelijk in de stad. Oogenblikkelijk heerschte er buiten een groote drukte. De Duitschers liepen te hoop, zonder dat ze blijkbaar zelf wisten wat

er gebeurde. Van de burgers waagde zich niemand op straat. Het geweervuur kwam steeds nader, tot dat we duidelijk in deze straat schoten hoorden vallen. Kanonnen reden door de straten, eenige werden vlak bij ons huis opgesteld. Commando's weerklonken en spoedig dreunde de straat van het hevige kanonvuur. Boven het gebulder van de kanonnen klonken nu en den menschelijke kreten. Toen ik het waagde door een der ramen te kijken wat er in de straat voorviel, zag ik reeds verschillende huizen in brand staan. Soldaten sloegen de winkelruiten stuk en stalen alles wat van hun gading was. Ik zag hen juist hij een comestibleshandelaar de ruiten inslaan en zich aan de in de uitstalkast staande wijnen te goed doen, terwijl een oogenblik later een soldaat met een arm vol kistjes sigaren bij een overbuurman uitkwam. Menschen, die uit de brandende huizen naar buiten vluchtten, werden op straat doodgeschoten door de met het geweer in den arm loopende soldaten. Toen het kanongebulder bleef aanhouden, besloten wij, mijn patroon, ook een Nederlander, zijn vrouw, een zoontje en ik schuilplaats te zoeken in den kelder. Ik en het zoontje van den patroon kropen onder de opgestapelde banden en dekten ons daarmede toe, mijn patroon kroop in een kist en zijn vrouw onder een gootsteen, waar ze echter genoodzaakt was tot aan haar middel in het water te staan. Zoo brachten we in doodsangst den nacht door. Het schieten in de straten duurde steeds voort. In den loop van den nacht waagde ik het nog even naar boven te gaan, om wat water te halen. Door een venster zag ik toen dat een groot gedeelte van onze straat reeds in puin lag.

Onze buurman, een advocaat, was met een vijftiental andere personen op het dak gevlucht, terwijl zijn huis reeds van alle zijden in brand stond. Handen wringend kropen de ongelukkigen, waaronder vrouwen en kinderen bijeen. Nadat we nog een tijdje in onze schuilplaats waren gebleven, bemerkten we dat ook ons huis boven ons in brand stond. We stonden toen voor het feit om ons levend te laten verbranden of op straat te vluchten, waar we bijna, zeker werden doodgeschoten. We kozen het laatste. Hoewel we dit besluit genomen hadden, durfden we geen van alle het eerst te gaan. Eindelijk besloot ik het te wagen; ontkomen was toch niet meer mogelijk. Nauwelijks was ik op straat of een drietal soldaten liepen op mij toe, hun revolvers op mij lichtend, riepen ze "Waar moet dat heen?" Hoe ik er toe kwam, weet ik zelf niet, doch in het Duitsch, riep ik hun toe: "Houdt op, ik ben Duitscher." Dadelijk veranderde hun houding en toen ik hun vertelde dat ook mijn patroon een Duitscher was (ook die spreekt goed Duitsch) boden ze mij aan ons naar het station te brengen, waar spoedig een trein zou vertrekken. De tocht door de stad was het verschrikkelijkste wat men zich voor kan stellen. 't Was als een wandeling door de hel. De geheele stad stond in brand, terwijl vele huizen en groote gebouwen reeds in puin lagen. Overal in de stad lagen lijken, terwijl we uit enkele huizen nog kreten hoorden. Burgers zagen we nergens op straat, alleen soldaten. Met behulp van onze geleide, die steeds in de overtuiging bleven, dat we Duitschers waren, kwamen we omstreeks half zes aan het station. Voortdurend spraken zij over de burgers, die geschoten hadden, waarin we hen maar gelijk gaven, hoewel wij voor ons de overtuiging hebben, dat het onwaar is. Veeleer meen ik dat de buiten Leuven vechtende troepen enkele soldaten vluchtende in de stad op de schildwachten zijn gestuit, die op hen, ze voor Belgen aanzien, hebben geschoten. Zoo is misschien een misverstand ontstaan. Overal in de stad waren de parken omgewoeld. Blijkbaar waren daar inderhaast de doodgeschoten burgers begraven. Althans hier en daar staken menschelijke lichaamsdeelen boven den grond uit.

Aan het station moesten we eenige uren wachten, voordat de trein vertrok. We hadden toen gelegenheid de verwoesting van onze mooie oude stad met haar prachtige gebouwen gade te slaan. Onbeschrijfelijk is het schouwspel van die vuurzee, dien alles verteederenden vuurgloed. Soldaten met brandbare stoffen en met bommen liepen rondom, waar de boel nog niet goed brandde, opnieuw den brand erin te steken. Buiten ons waren er geen andere inwoners aan het station. Alleen gewonde Duitschers werden in den trein gebracht. Na eenigen tijd kwamen echter eenige soldaten, een vijftig menschen voor zich uitdrijvende. Aan den bevelvoerenden officier vertelden de soldaten, dat ze deze menschen hadden gevonden in huizen, van waaruit geschoten was. Zij bezwoeren handenwringend niet geschoten te hebben. Na korten tijd werden alle ongelukkigen neergeschoten. Gelukkig vertrok eindelijk te 8 uur de trein, die ons wegvoerde uit deze poel van ellende en jammer. De trein reed zeer langzaam. Overal langs den weg passeerden we verwoeste dorpen; alles is vernield en verbrand. Even voor Luik is blijkbaar een spoorwegongeluk voorgekomen, althans langs den spoorbaan lagen twee treinen, waarvan de wagens geheel in elkaar waren geschoven. Op het station te Luik stond met groote letter, geschreven: "Neu Deutschland" en daarnaast geteekend het portret van Koning Albert, een halsdoek om en een Deutsche pijp in den mond. In Aken werden we liefderijk ontvangen en van eten en drinken voorzien. Daar we geen papieren hadden deden we onderzoek naar den Nederlandschen consul, die daar

echter niet was te vinden. We zijn toen naar Herzogenrath gegaan, waar we van den
corpscommandant een bewijs kregen, waarmede we ongehinderd naar Holland konden gaan.
655 Op mijne vraag, waarom ze de stad niet na de waarschuwing dat de stad vernield zou
worden, hadden verlaten, verklaarde de heer D. dat een waarschuwing hem en blijkbaar
velen met hem niet bekend was.

BERLIJN, 29 Augustus. (Part.) Uit het westelijke hoofdkwartier
660 wordt aan het Berliner Tageblatt geseind: Te Leuven was Maandag alles nog rustig.
Onze colonnes en troepen waren uitgeladen, hadden kwartier betrokken in herbergen en
huizen, en waren op vreedzamen voet met de burgerij. Dinsdagmiddag kwam bericht van
dan dreigenden uitval uit Antwerpen. Onze troepen verlieten Leuven. Slechts weinig
665 soldaten bleven in de stad achter. Het bataljon landstorm uit Neuss bleef het station
beschermen, terwijl de commanderende generaal met een gedeelte van zijn staf zich
naar het front spoedde. Op dat oogenblik begon op verscheiden plaatsen in de stad een
moorddadig vuur. Het andere gedeelte van den staf werd aangevallen. Vijf officieren
werden door kogels getroffen en alle paarden van dat gedeelte van den staf werden
670 neergeschoten. Uit de koffiehuzen om de marktplaats heen werd uit hinderlagen van
daken en van achter schoorsteenen geschoten. Het vuur werd beantwoord. Twee
priesters, die, naar kon worden bewezen, munitie hadden uitgedeeld werden bij het
gedenkteeken op de markt doodgeschoten. Het straatgevecht nam onverwacht groote
afmetingen aan. Duitse bagagecolonnes kwamen in de stad en werden in het gevecht
675 gewikkeld. Onder andere schoot men uit een hinderlaag een transport benzine in brand.
Alras was er op verschillende plaatsen van de stad brand ontstaan. Het straatgevecht
duurde tot Dinsdagavond voort. Woensdagmiddag was de stad, alsmede de Noordelijke
voorstad Heret op vele plantten in vlammen opgegaan. De Duitse soldaten waren over
den arglistigen aanval zeer verbitterd. Men kan het voor zeker houden, dat onze
680 landstomsoldaten, die voor het meerendeel huisvader zijn, slechts in uitersten nood
een zoodanige vreeselijke executie voltrekken.

MAASTRICHT, 29 Aug. (Part. D. B.) Van Duitse zijde zegt men dat de aanslag
te Leuven zorgvuldig wat voorbereid en werd ondersteund door Engelsche militairen in
685 burgerkleding, waarvan de uniformen zijn gevonden. Van Duitse officieren vernam ik
dat geestelijken de bewoners hadden wijsgemaakt dat de Franschen en Engelschen
overwinningen hadden behaald en de Duitschers terugtrokken. Daarop begon de
slachting, waarbij een compagnie landweer en een bagagetrein werden gedecimeerd. De
militaire bevelhebber gelastte daarop de stad te ontruimen en in brand te steken.
Slechts de kathedraal en het stadhuis zullen verschoond blijven.

690
LONDEN, 29 Augustus. (Part.) De Times komt in een hoofdartikel
verontwaardigd op tegen het ruwe optreden der Duitschers in België, dat zijn toppunt
heeft in de verwoesting van Leuven. De Westminster Gazette, een zeer gematigd blad,
schrijft: De verwoesting, van Leuven is een schandelijke daad, die niet
695 gerechtvaardigd kan worden met een beroep op militaire noodzakelijkheid. Geen dappere
soldaten bedrijven dergelijke dingen, maar menschen, dol van angst voor eigen
veiligheid. Het is een noodzakelijkheid voor de Duitschers, hun verbindingslijnen te
doen bezetten door het kleinst mogelijke aantal troepen en daarom moet de bevolking
worden geterroriseerd. Deze wijze van treden zal echter het tegengestelde uitwerken
700 van 'tgeen ermee bedoeld is. Het zal de bondgenooten tot volharding aansporen.

ANTWERPEN, 29 Augustus. (Reuter.) Het krijgsbedrijf in België.
Volgens een niet ambtelijk bericht zijn er gisternacht over Belgisch gebied 160
705 treinen van het zuidwesten naar het noordoosten gegaan. Alle treinen waren propvol
Duitse soldaten. Zij vormden een legerkorps met zijn geheelen tros. Dit schijnt er
op te wijzen, dat de verbijsterend snelle opmarsch der Russen de Duitschers dwingt
troepen uit hun Maaslinie terug te laten komen. Van anderen kant wordt verzekerd dat
de Duitse troepen om Brussel tot een zoo klein mogelijk getal zijn teruggebracht.
In Brussel zijn er geen meer.

710
PARIJS, 29 Augustus. (Havas.) Uit België.
Officieel wordt medegedeeld, dat te Brussel alles rustig is. Bevestigd wordt, dat
Vrijdag tal van treinen Duitse troepen uit de streek van Kortrijk in oostelijke
715 richting hebben vervoerd. De terugtrekkende beweging van de Duitse troepen wordt
voortgezet. De vijand heeft de streek, ten noorden van de lijn Merchtem-Vilvoorde-
Aerschot-Heyst op den Berg-Tremmelo-Haecht ontruimd. De provincie Antwerpen en een
deel van Limburg zijn vrij van vijanden. De algemeene toestand boezemt vertrouwen in.

- 720 *BAARLE NASSAU, 29 Augustus. (Part. V. B. 6 uur 's avonds.) Van de Belgische grens.*
In aansluiting met mijn berichten over Leuven meld ik u nog het volgende: Voortdurend komt uit het zuidwesten een geweldig en somber kanongebrom, soms zoo hevig dat de geheele heide schijnt te dreunen. Wellicht woedt er thans een verschrikkelijke slag bij Mechelen of wordt de stad verder verwoest. Met weemoed denk ik aan den St.
- 725 Romboutstoren en de beiaardconcerten van Jef de Nijn. Den heelen dag zijn van het grensstation Weelde massa's vluchtelingen Nederland ingetrokken. Zij komen van alle kanten, uit alle streken van België, velen komen uit Antwerpen en de steden daar rondom. De een-uur trein bracht vandaag velen aan. De trein van half zes brengt ten
- 730 aantal priesters aan die vreeselijke dingen beleefd hebben. Hun uiterlijk is diep neerslachtig. De Duitschers hebben hen uit Givet (onder Namen) verdreven, waar het land te vuur en te zwaard verwoest wordt. Uit Leuven zijn geen meerdere vluchtelingen aangekomen. Groote troepen Duitschers liggen te St. Quentin verhalen ons de priesters.
- 735 *TIEL, 30 Augustus. (Van onzen correspondent.) Verwoesting van Leuven.*
Onder de vluchtelingen hier uit Leuven aangekomen, bevindt zich ook de heer H. W. Rutgers, een Hollander, directeur der gasfabriek te Leuven. Hij woonde in de Stationstraat waar hij, kort na acht, een heftig geweervuur hoorde losbranden. Naar buiten gaande zag hij op hol geslagen paarden zonder ruiters, met convooikarren
- 740 achter zich, de rue de la Station afhollen. Er was buiten een onbeschrijfelijke paniek. Met vrouw en twee kinderen, een van 2½ jaar en een van 6 weken, vluchtte de heer Rutgers in den kelder, waar zich in den loop van den avond vele burens bij hen voegden met hun kinderen. Te circa 10 uur poogde hij zich van den stand der zaken buiten te vergewissen. Tot zijn schrik werd hij toegewaar, dat de stad in brand was
- 745 gestoken. Rechts en links, vooral aan de statiezijde, brandde het geweldig. Te 11 uur kwam een oude dienstbode van een der burens hem smeeken haar volk te hulp te komen. Haar 86-jarige meester, diens zoon en twee andere dienstboden zouden anders in de vlammen omkomen. Zij was over de muren der aan grenzende tuinen geklommen om hulp te halen. Doch men kon geen hulp verleen, want buiten wachtte de dood! Met geweld
- 750 heeft men de oude meid in den kelder moeten houden, daar zij anders den dood te gemoet ging. Waarschijnlijk zijn de ongelukkigen in het naburigen brandende huis levend verbrand. In den morgen brandde alles rondom en werd door de rook het verblijf in de kelder onmogelijk. Het gezelschap vluchtte toen naar een naburigen stal. Aldaar werden ze te ongeveer 9 uur Woensdagochtend door een Duitse patrouille ontdekt en
- 755 naar het station gevoerd. Toen de heer Rutgers zich als Hollander kon legitimeeren, waren de officieren voorkomend en kon hij naar Aken afreizen met een juist vertrekkenden trein. Een veertien-jarig kindermisje, dat met de familie ging, moest hare familie in het brandende Leuven – levend of dood? men wist het niet – achterlaten! Rond het station moet de aanblik afgrijselijk zijn geweest. De lijken
- 760 waren met de gezichten naar den grond op het grasperk neergelegd. Zoowat alle huizen aan het Stationsplein waren verwoest. En wat nog was blijven staan van Leuven, zou dien Woensdag worden neergelegd. Via Aken heeft de heer Rutgers ons land kunnen bereiken.
- Van een anderen onzer correspondenten vernemen wij nog: Over de oorzaak der
- 765 verwoesting van Leuven ligt een sluier. Ik sprak kort voor de catastrofe inwoners, die het onheil voelden aankomen en mij zeiden: dat loopt verkeerd af. Leuven werd gesard en Leuven leed honger. Eens stad van 43.000 inwoners, te midden van een verwoest land, anderhalve week doortrokken van legerkorpsen, die proviand eischen, staat in de kortste keeren voor een hongernood. Dit is een der oogenschijnlijkste
- 770 aanleidingen tot de ramp. Voeg daarbij de inwoners, die nacht op nacht niet geslapen hadden en dus in hooge mate overspannen waren en uiterst prikkelbaar; hierbij de opmarsch der Duitse troepen om de Antwerpsche uitval terug te slaan, daarna hun vluchtende wederkomst, hunne woedende officieren en alle oorzaken tot een wederzijdsche muiterij zijn aanwezig. De huizen zijn boven de hoofden der inwoners in
- 775 vuur gestoken en geschoten. Tot mijn spijt moet ik u ook berichten, dat het gedrag der Duitschers in België een sterk antikatholiek tintje heeft en bijna een godsdienstoorlog gaat lijken. In Thienen is geen huis verwoest; doch de kerk is "ter waarschuwing" in brand gestoken met stroo en terpetijn. De gebouwen, welke 't eerst vlamden te Leuven en systematisch bleken aangestoken, waren het klooster der
- 780 verdreven Portugeesche paters, het Benedictijnenklooster op den Keizerberg en de Sint Pieterskerk. Verder zijn alle priesters, die men machtig kon worden, onmiddellijk gefusileerd, omdat het heette, dat zij de burgers van munitie hadden voorzien. Op een plaats zag ik er vier dood liggen. Enkele zijn gedood, terwijl zij geknield lagen om van stervenden de biecht te hooren. 's Morgens reed de eerste trein van meer dan

785 twintig wagens vol gewonden en zwaargewonde Duitse soldaten naar Aken. Wanneer de
 lezing, welke mij Duitse officieren gaven waar zou zijn, n.l. dat het Leuvensche
 volk "onder aanvoering der geestelijken" op de zeer geringe bezetting een
 onverhoedschen aanval deed, dan kan ik met het oog op den eersten trein vol gewonden,
 (het moeten er volgens opgave 453 zijn geweest) voorloopig slechts concludeeren, dat
 790 de bezetting niet zoo gering was. In den loop van den dag vertrok een tweede
 transport. En in verloop van dien dag werd de rest van Leuven "officieel" verwoest.
 Ik behoef u niet te zeggen, hoe mij dit aangreep en met welk een zwaar hart ik
 huiswaarts keerde.

795 *ANTWERPEN, 30 Aug. (Eigen bericht). In de Gentsche bladen wordt*
 nog medegedeeld, dat de burgemeester van Leuven en Mgr. Coenraets, vice-rector der
 hoogeschool gefusilleerd zijn. Er werden 60 der voornaamste ingezetenen als
 gijzelaars gevangen gezet. Te Campenhout, een dorp bij Leuven, werden de mannen van
 de vrouwen en kinderen gescheiden en opgesloten. De priesters kregen toelating bij
 800 het volk te komen en biecht te hooren. Daarna fusillade.

30 augustus 1914 De verwoesting van Leuven.

De heer H. W. Rutgers, directeur der waterleiding te Leuven, die zich thans met zijn
 vrouw en twee kinderen te Tiel bevindt, stond ons hedenmiddag een onderhoud toe,
 805 waarin hij het volgende verhaal van zijn wedervaren in de laatste dagen deed: "De
 bezetting van Leuven had plaats 19 Augustus, na de slagen van Diest en Tienen en
 nadat alle Duitse troepen, die daaraan deelnamen, door de stad waren getrokken. De
 bezetting geschiedde zonder eenig incident; de burgemeester, eenige schepenen en
 andere notabelen werden door de Duitschers als gijzelaars opgeëischt. Er heerschte
 810 volkomen rust tot Dinsdag 25 Augustus. In den namiddag van dien dag werden de in
 Leuven aanwezige troepen plotseling gealarmeerd, zooals later bleek om de Duitse
 legermacht bij te springen in de gevechten ten westen van Leuven en bij Mechelen,
 waar zij door de Belgische werd teruggedrongen. Dadelijk trokken de Duitschers Leuven
 uit en onmiddellijk begon men de goederen der Duitse officieren en soldaten op te
 815 laden. Om half acht ongeveer verliet het convooi de stad. Een niet zeer sterke
 bezetting was te Leuven achtergelaten. Bij het vertrek van het convooi moet er
 volgens Duitse lezing geschoten zijn door de Leuvensche burgerij. "Mij" zei de heer
 R. "is dit niet bekend. Maar even voor acht hoorde ik op de Stationsstraat, waar ik
 woonde, een ontzettend lawaai. Ik snelde naar buiten en zag paarden zonder
 820 bestuurders met de convooikarren achter zich de straat doorhollen, botsende tegen
 elkander, tegen de lantaarnpalen, tegen de huizen. In de richting achter dezen
 warboel, naar de stad toe dus, werd een hevig geweervuur onderhouden. Ik liep naar
 boven, waar mijn kinderen van 2½ jaar en 6 weken sliepen, en vluchtte met hen en mijn
 vrouw in den kelder onder ons huls. Spoedig voegden zich daar enkele kindoren onzer
 825 burens bij ons.

Om tien uur 's avonds waagde ik even een kijkje in mijn tuin te nemen, vanwaar ik het
 gezicht over de straat en de stad had. In de omgeving van het station en op de Groote
 Markt brandde het geweldig. En nog steeds een regen van kogels en een regen van vuur
 uit de lucht. Ik ben niet lang gebleven, maar zocht dadelijk weer het beschuttende
 830 keldergewelf op. Tegen elf uur kwam een oude dienstmeid uit een achter ons gelegen
 heerenhuis mijn hulp inroepen. De 56-jarige trouwe had twee tuilmuren moeten
 overklommen. Het huls van haar meester stond in brand; alle kamers vol vuur en
 rook... Wij waren onmachtig hulp te verleen; ieder die buiten kwam, werd
 onmiddellijk gedood. Met moeite dwongen wij de dienstbode bij ons te blijven; haar
 835 meester van 80 jaar, diens zoon van 40 jaar en twee andere dienstboden zijn levend
 verbrand. Nog anderen kwamen; tusschen twaalf en half één waren wij met ons
 dertien in den kolder. De angst, die wij uitstonden, is onzegbaar. Het geloei der
 vlammen, het geknetter van niet onderbroken geweervuur, het was om er wanhopig onder
 te worden. Om twee uur werden alle ruiten bij ons ingeslagen en ons huis, dat evenals
 840 alle huizen op Duitsch bevel van boven tot beneden verlicht moest zijn, werd
 doorzeefd van kogels, stellig om mogelijke vluchtelingen, die er in konden zijn, te
 doden of te verdrijven. Om vier uur 's morgens werd een huis naast ons in brand
 geschoten. De wind dreef den rook in den kelder en wilden wij niet stikken, dan
 moesten wij dezen verlaten. In de straat viel nog schot op schot; wij moesten ze
 845 echter over om in een stal achter een ook al verbrand heerenhuis beschutting te
 vinden. Ongedeerd bereikten wij allen deze toevlucht. Daar troffen wij nog een
 dertigtal vluchtelingen, meest bewoners van de Stationsstraat, die voor en na hun
 eigendommen in de vlammen hadden zien opgaan of later zagen opgaan. Op het oogenblik,
 dat wij er kwamen, stond een groot klooster, bewoond door uit Portugal verdreven
 850 paters en waar tal van Leuvensche studenten gehuisvest waren, in lichtelaaie. In de

naaste omgeving stonden vier groote huizen in brand, waaronder dat van advocaat Sterckmans en van den officier van gezondheid Vanbellingen, die op het oogenblik in Antwerpen is, maar wiens vrouw en kinderen te Leuven waren achtergebleven. Zoo wachtten wij den loop der gebeurtenissen af. Tegen 9 uur Woensdagmorgen werd de
 855 toestand in ons verblijf zoo ernstig, dat de mannen beraadslaagden, wat wij moesten doen. Overal, voor, achter, aan weerszijden van ons, vuur, vuur... Plotseling werden wij opgeschrikt door slagen van geweerkolven op de deuren; een Duitsch sergeant kwam onderzoeken, of en welke menschen er zich in den stal bevonden. Na dit onderzoek, waarbij bleek dat zich geen Belgische soldaten onder ons bevonden, werden wij, zooals
 860 wij waren, geleid nar het station, dat op ongeveer vijf minuten afstands lag. De weg voerde tusschen ruïnen en over brandend hout heen. Op het Stationsplein was van de twintig café's en hotels, die door waren, geen stuk meer over. Toen wij er kwamen, viel van een der grootste de voorgevel met donderend geweld op straat. Vóór het station had men een zorgvuldig onderhouden plantsoen. Nu zagen wij er tal van lijken
 865 van burgen liggen, met hun gelaat voorover in de bloemen. Dood en leven, in schrikkelijke tegenstelling! Vermoedelijk waren deze dooden uit de straten der stad hierheen gevoerd.

Wij waren in het station met ongeveer 60 personen. Hier volgde een nauwkeurig onderzoek van de bescheiden, waarover wij beschikten en toen kregen wij door de
 870 zorgen van een Duitsch officier, die ons uitermate beleefd en voorkomend behandelde, een plaats in den trein in een veewagen, waarin banken waren geplaatst. De gewone 20 wagens van dien trein waren vol Duitsche gewonden. Vóór de trein vertrok, verzocht ik een officier verlof nog enkele bescheiden in mijn huis te mogen halen. Dit werd mij geweigerd; ik moest met dezen trein mee, anders kon hij voor mijn leven, al was ik
 875 dan ook Hollander, niet instaan. Uit den trein zagen wij heel de stad in brand. "Wat vandaag nog gebleven is, wordt morgen in brand en plat geschoten, zei een officier. Om tien uur zette de trein zich in beweging en over Tienen en Luik ging het naar Aken. Vlug ging het niet, ten eerste omdat er veel zwaar gewonden vervoerd werden, maar ook omdat wij tal van treinen naar België passeerden, vol soldaten, en beladen
 880 met geschut en ander krijgsmateriaal. Wij zijn er zeker vijftien voorbijgereden. Onderweg werden de gewonden door de zorgen van het Roode Kruis volop van drinkwater en zwart brood voorzien. Eindelijk werd 's nachts om 12 uur Aken bereikt. Het groote stationsplein was door militairen afgezet, maar de trottoirs zagen zwart van het volk. Het Roode Kruis was met veel materiaal aanwezig. Wij hadden hier geen last van
 885 contrôle en daar het mij gelukt was eenig papieren geld te redden, konden wij de kinderen en ons zelf van het allernoodigste voorzien. Onze kinderen waren in doeken en dekens gerold, mijn vrouw reisde in mijn overjas. Mijn 14-jarig dienstmeisje laat in Leuven heel naar familie achter...

Dan volgenden morgen verschafte de Nederlandsche consul mij een paspoort, waarmee ik
 890 per electriche tram Vaals en verder per autobus Maastricht bereikte. Het gevecht in Leuven's straten moet verschrikkelijk geweest zijn. Een Duitsch soldaat, behoorende tot de Dinsdag achtergebleven bezetting, deelde we mede, dat deze haar behoud te danken had aan het 73ste regiment, dat juist op één der kritiekste momenten per spoor
 895 te Leuven aankwam en dadelijk de bezetting ter hulp snelde.

Over het bombardement van Mechelen door de Duitschen wordt nader gemeld dat het
 Donderdag veertig minuten heeft geduurd. De meeste openbare gebouwen zijn beschadigd. De burgemeester en de schepenen die juist ten stadhuije bijeen waren, moesten in de
 900 kelders vluchten. Toen het bombardement was gestaakt verzocht de overheid de bevolking de stad te verlaten en de uittocht, die dadelijk begon, is in goede orde afgeloopen. Tal van vluchtelingen hebben te Duffel in de kerk den nacht doorgebracht, onder hen veel geestelijken in burgerkleding. Vrijdagochtend om acht uur werd de beschieting hervat en tot den middag voortgezet. De laatste inwoners namen toen ook de vlucht. Onder de openbare gebouwen, die beschadigd zijn behooren het stadhuis, de
 905 St. Pieterskerk (die geheel vernield zijn), het kantongerechtsgebouw, en de St. Romboutskerk. De toren van deze kerk staat nog, doch het beroemde klokkespel is vernield. De beschieting door de Duitschers is beantwoord door de forten van Walhem en Waver. De Duitschers zijn Mechelen niet binnengetrokken.

BAERLE-NASSAU, 29 Augustus, (Part., V. B.) Leuven verwoest.
 Hier zijn twee vluchtelingen uit Leuven aangekomen, een ingenieur en een professor in de wiskunde. Die Belgen hebben mij de volgende feiten medegedeeld: Vanaf den 19den
 910 tegen 4 uur waren de Duitschers, een 300,000 man ongeveer, dagen lang vanuit Luik met twee muziekkorpsen, die krijgs-liederen speelden, de stad doorgetrokken op weg naar Frankrijk. Te Leuven was een bezetting van ongeveer 500 man achtergelaten. De
 915 soldaten hadden zich kalm gedragen gedurende dien tijd en eischten slechts

levensmiddelen op. De bevolking ontving hen uitstekend, nadat zij alle vuurwapenen had ingeleverd, welke naar Antwerpen waren gestuurd. Den 25sten dezer, Dinsdag jl. de avonds, kwamen de uit Mechelen teruggedreven Duitschers weder te Leuven terug. De 920 beide heeren verzekerden mij, dat het onmogelijk is geweest, dat burgers op deze terugkeerende Duitschers geschoten hebben. Het was de achtergebleven bezetting zelf, die in het schemerdonker de terugtrekkenden voor den vijand hield en dus op landgenooten schoot. Met angst hoorde de bevolking de eerste schoten vallen. Bij den 925 professor in de wiskunde kwam nu de ingenieur met zijn vrouw en 3 kinderen in huis, benevens andere vluchtelingen ten getale van 20. Men begaf zich telkens naar den zolder, om te zien wat er gebeuren ging en vreesde het ergste. Inderdaad zag men weldra overal de stad in brand steken. Het eerst zagen zij het branden, in de Minkeliersstraat. Geen waarschuwing was de bevolking vooraf gegeven. Met angst bemerkten de menschen vanuit hun dakvenster op den zolder, hoe het vuur steeds meer 930 het huis naderde. Om 4 uur des morgen, terwijl overal het vuur woedde, zagen zij de kerk van St. Pieter in brand staan.

Den morgen van den 26sten was het huis van den professor nog gespaard gebleven, en terwijl het 29 [?] tal in de grootste angst zijn lot verbeidde, kwamen om 10 uur de Duitschers binnen en eischten nog 4 à 5 emmers water voor zich en de paarden. De 935 hoogleeraar moest van elken emmer eerst een glas drinken. De Duitschers vreesden voor vergiftiging. Hierna gelastte men het twintigtal mede naar het station te gaan. Daar, zeiden de soldaten, zult gij in veiligheid zijn. Heel vroeg in den morgen, om vijf uur reeds, had de hoogleeraar getracht zijn huis te verlaten en naar Brussel te loopen. Men had hem echter met den dood gedreigd, wanneer hij niet in huis terugging. 940 Op het station aangekomen, werden plotseling de mannen van de vrouwen en kinderen gescheiden. Geen enkel woord van afscheid werd hun toestaan. Uit geheel Leuven waren thans niet meer dan 74 mannen op het station samengedreven. Wat er van de andere mannen geworden is, wisten zij niet, en evenmin, waar hun vrouwen en kindeken heengebracht waren. Om 11 uur brandde Leuven aan alle vier windstreken. Op dit 945 tijdstip werd den 74 mannen bevolen te loopen naar Herent, liggende op den weg naar Brussel en op 4 K.M. afstand van Leuven. Men werd gedwongen bij troepjes van 4 tot 6 te marcheeren, tusschen pelotons soldaten in, en deze gedroegen zich het menschenlijkst. Op het gedrag van de officieren viel aan te merken, maar het meest op dat van de onder-officieren. Ook het dorp Herent vonden zij in brand. Men dwaalde 950 daarna van den weg af in Zuid-Westelijke richting tot Thildonck. Daar werd plotseling halt gemaakt. Den oudste van de mannen, een ziekelijken grijsaard van ten minste 60 jaren, werden de banden on den rug gebonden en in knielende houding voor de anderen geplaatst. Men bond alle andere mannen eveneens de handen op den rug en beval ze als de oude man op één lange rij te knielen. Voor hen en achter hen vatten soldaten post. 955 Men moest daarna bij zonnig weder verder marcheeren tot Campenhout, kwam daar om acht uur aan en werd in de kerk opgesloten, met de gijzelaars uit Campenhout. Zij kregen een stuk spek, wat brood en een glas water. Tot op dat oogenblik waren de gevangenen betrekkelijk goed behandeld, niet geslagen of gestompt. Men sliep dien nacht in de kerk op stoelen.

Een nieuwe kwelling werd den ongelukkigen bij het aanbreken van den Donderdagochtend, 27 Augustus, aangedaan. Na den nacht in de kerk werden zij om half vijf opgeschrikt met de mededeeling, dat zij, die wilden biechten, dat konden doen. Echter, om vijf uur werd aangekondigd, dat de mannen van Leuven vrij waren. Thans werden ook de 965 touwen van de handen afgenomen. Men gaf hun een paspoort om naar de brandende stad terug te gaan. In Thildonck werd hun door soldaten beduid, dat zij niet naar Leuven mochten, maar naar Antwerpen moesten. In den vroegen ochtend gingen nu in dat dorp de deuren open en voegden zich circa 200 dorpsbewoner bij hen. Men trok thans verder Noordwestwaarts in een voortdurende regen en het ging langzaam, daar er vele kinderen bij waren, ook die nog niet konden loopen en door de mannen op de arm werden 970 gedragen. Een vrouw moest onderweg in een huis bevallen. Het was thans een ware helletocht geworden. Aan beide kanten van den weg stonden soldaten, die de ongelukkigen ruw bejegenden en hen tot verzet tartten. Maar de angst deed hen zwijgen. Plotseling werden allen gedwongen in den regen stil te staan. Dat duurde zoo een half uur lang. Te Boortmeerheel werden ten slotte allen vrijgelaten. Men bond 975 zakdoeken aan takken. Twee mannen gingen daarmede vooruit om te beletten, dat men hen voor vijanden aanzag. Telkens riep men: Wij zijn Belgen, wij zijn Belgen. Zoo liep men door, tot Mechelen toe, dat geheel door de Duitschers verlaten was. Dien dag kwamen de soldaten, een uur nadat de beide mannen den trein naar het Noorden hadden genomen, in Mechelen terug.

980 *30 augustus 1914 Schending van het volkenrecht.*

De Belgische Commissie, belast met het onderzoek betreffende de schendingen van het

985 volkerenrecht en van de krijgswetten en gebruiken (bestaande uit Z. Ex. den heer
Cooreman, minister van State, voorzitter; Z. Ex. graaf Goblet d'Alviella, minister
van State, ondervoorzitter van de Belgische Eerste Kamer; den heer Rijckmans,
Senator; den heer Strauss, schepen der stad Antwerpen; den heer Van Cutsen, eere-
voorzitter van de rechtbank te Antwerpen, leden; de heeren Ridder Ernst de Bunswijck,
hoofd van het cabinet van justitie: Orts, legatie-raadsheer, secretarissen, heeft het
990 volgende verslag uitgebracht een den Belgischen minister van Justitie: "Het blijkt
uit wel bepaalde en overeenstemmende getuigenissen dat, over de geheele streek van
Aerschot, de Duitschers zich schuldig hebben gemaakt aan ware gruweldaden. "Een groot
gedeelte der bevolking was van angst op de vlucht gegaan. Op hunnen doortocht
hebbende Deutsche troepen de hoeven, huizen en meubelen in brand gestoken, en met
geweerschoten de weerlooze burgers op den weg of bij hunnen veldarbeid gedood.
995 "Te Hasselt benoorden van Aerschot werden 32 huizen in het dorp neergebrand; de
molenaar en zijn zoon welke vluchtten, en ongeveer 21 andere personen, zijn gedood
geworden, terwijl toch geen enkele Belgische soldatenmacht in het zicht was.
"De Deutsche troepen zijn in Aerschot, eene stad met 8000 inwoners, op Woensdag 19
1000 Augustus, in den voormiddag binnengedrongen. Niet de geringste Belgische wapenmacht
was nog aanwezig. Onmiddellijk na hunne aankomst hebben de Duitschers verscheidene
huizen in brand gestoken en in de Hamerstraat hebben zij 5 of 6 burgers, welke zij
dwongen uit hunne woning te treden, neergeschoten. 's Avonds, onder voorwendsel dat
een hooger Duitsch officieren de Groote Markt door den zoon van den burgemeester
1005 gedood was geworden of volgens een andere lezing onder voorwendsel dat door den
burgemeester en zijn zoon eene samenzwering zou zijn beraamd geworden tegen den
opperbevelhebber, hebben de Duitschers al de mannen welke zich in Aerschot bevonden,
in hechtenis genomen. Onmiddellijk werden er een vijftigtal op eenigen afstand van de
stad gebracht, werden in reeksen van vier geschaard, en moesten opvolgentlijk zich op
1010 hoop zetten voor de Duitschers, welke hen met geweerschoten of bajonetsteken hebben
afgemaakt. Meer dan veertig werden op deze wijze vermoord.
"De Duitschers hebben de stad leeggeplunderd, uit de woningen wegvoerende al wat zij
bemeesteren konden, de meubelen en brandkoffers openbrekende. "Den volgenden dag
hebben zij de burgers, welks den vorigen dag waren aangehouden, in rangen van drie
opgesteld: uit elken rang hebben zij eenen man op drie genomen, zij hebben deze
1015 mannen met den burgemeester van Aerschot, den heer Tielemans, zijnen zoon van
vijftien en half jaar, en zijn broeder op ongeveer honderd meters buiten de stad
gebracht, en ze neergeschoten. "Vervolgens hebben ze de andere inwoners van Aerschot
gedwongen grachten te maken om hunne slachtoffers te begraven. Gedurende drie dagen
gingen ze voort met plunderen en branden. Ongeveer 150 inwoners van Aerschot moeten
1020 aldus omgebracht zijn geworden.
"Het grootste deel der stad werd geheel verwoest. Vijfmaal hebben de Duitschers
gepoogd de hoofdkerk die ze geplunderd hadden in brand te steken. "De ambulanciers
van het Roode Kruis, hoewel den armband dragend van het Roode Kruis werden niet
ontzien. Een hunner verhaalt dat de Deutsche troepen op hem schoten terwijl hij de
1025 gekwetsten opraapte, en voortgingen met schieten, hoewel bij hun zijn armband had
getoond. Bovendien werd hij, den 19den dezer, dienst doende in het hospitaal den
ganschen dag door bedreigd en gebrutaliseerd. Een Duitsch officier nl. vatte hem bij
het hoofd en drukte den loop van zijn revolver op zijn voorhoofd. "Een brancardier,
de zoon van den gemeente-ontvanger, die nochtans het kenteeken droeg van het Roode
1030 Kruis, werd op den avond van 19 dezer in de Gasthuisstraat, door de Duitschers
gedood. "Uit al de getuigenissen blijkt dat de burgerlijke bevolking van Aerschot in
geenen deele een de vijandelijkheden heeft deelgenomen, dat geen enkel schot door
haar werd gelost. Al de getuigen zijn het eens om te doen uitkomen hoe
onwaarschijnlijk het is dat, zooals de Duitschers beweren, de zoon van den
1035 Burgemeester, een kind van vijftien en half Jaar, en een buitengewoon stille natuur
op een Duitsch officier zou hebben geschoten in den avond van 19 Augustus. Nog
onwaarschijnlijker de voorstelling der Duitschers volgens welke de Burgemeester een
complot zou hebben op touw gezet. "Er dient opgemerkt te worden dat indien een
Duitsche officier getroffen werd op de Groote plaats, waarvan de getuigen echter
1040 onwetend zijn – hij door een verdwaalden kogel getroffen geveest zijn, vermits de
Duitsche soldaten op het oogenblik in de nevenstraten in het wilde aan het schieten
vroren om de bevolking te verschrikken.
"De burgemeester, – een zeer kalm man, – had trouwens herhaaldelijk al zijne
medeburgers doen weten door plakbrieven en strooibilletten, dat ingeval de Duitschers
1045 binnenvielen, ze zich onthouden moesten van elke vijandelijke daad. De plakbrieven
hingen nog op de muren wanneer de Duitschers binnen rukten en werden hun getoond. "De
Duitsche troepen, die langs de plaatsen trokken dezerzijds van Aerschot gelegen,
begingen dezelfde wreedheden, ze vuurden op vluchtende burgers, plunderden hunne

woningen en brandden ze neer, zonder eenige uitdaging. "Te Rotselaer werden op die
 1050 wijze ongeveer 15 huizen afgebrand. Een Duitsch officier zich tot een inwoner wendend
 wiens huis in braad stond, wilde dezen laatsten onder bedreiging met zijn revolver de
 bekentenis afdwingen, dat de brand door de Belgen was aangesticht. De man
 protesteerde echter en deed opmerken dat de Belgen den vorigen dag reeds de streek
 1055 hadden verlaten; waarop de officier antwoordde dat, ingeval de Duitschers er het vuur
 hadden aangestoken, het moest zijn dat de inwoners waarschijnlijk hadden geschoten.
 Dit werd echter door al de getuigen tegengesproken. "Daar ook hebben de Deutsche
 troepen alles geplunderd wat zij op hunnen weg vonden. "Tot nu toe heeft de commissie
 geene inwoners kunnen onderhooren van Diest en Thienen, welke steden den 18 en 19
 1060 Augustus 1914 werden bezet, en met welke alle verkeer verbroken werd. "Maar een
 inwoner van Schatten, een dorp in de buurt van Diest heelt verklaard dat dezelfde
 gruwelen bedreven worden in zijn dorp en de naburige plaatsen, Lummen en Molenstede.
 Heel de streek werd verwoest. De Deutsche troepen hadden hun vernielingswerk begonnen
 op een uur afstand van Diest, langsheen een steenweg van Diest op Beeringen. Naar
 Diest afzakkend brandden ze alles neer wat ze op hun weg ontmoetten, hoeven, huizen,
 1065 meubelen. Te Schaffen gekomen staken de Duitschers het dorp in brand, en vermoordden
 al enkele lieden die zich nog in hunne huizen of op de straat bevonden. "De getuige
 geeft ons de namen en adressen op van 18 personen welke hij weet vermoord te zijn.
 "Onder hen zouden zich bevinden: "Vrouw Frans Luyckx, 45 jaar oud, met haar 12-jarig
 1070 dochttertje; deze werden in een sloot ontdekt en neergeschoten; "Het 9-jarig
 dochttertje van Jan Ooyen, dat werd neergeschoten; "André Willem, 23 jaar oud, koster,
 die aan een boom vastgebonden en levend verbrand werd; "Reijnders Jozef, 40 jaar oud,
 gedood met zijn zoontje van 10 jaar; "Lodts, Gustave, 40 jaar oud en Marken Jan, ook
 ongeveer 40 jaar oud, waarschijnlijk levend begraven. "De getuige verklaarde dat
 1075 hijzelf deze twee laatste ontgraven had en ze vervolgens op het kerkhof der gemeente
 begroef. "Het dorp Rethy bij Turnhout werd gedeeltelijk verwoest en beschoten den
 22sten Augustus, door zeventien Deutsche ruiters die het dorp waren binnengevallen.
 Een meisje van vijftien jaar werd door een geweerschot gedood. "Nog afschuwelijker
 feiten - indien het nog afschuwelijker zijn kon - werden door de Deutsche troepen,
 1080 gepleegd, ten gevolge der nederlaag die het Belgische leger hen te Mechelen
 toebracht. "De stad Leuven met zijne kunst en wetenschappelijke schatten werd niet
 gespaard. Nieuwe verslagen zullen u eerlang worden toegestuurd".

30 augustus 1914 Leuven.

Dr. Snrolea, de correspondent van de Daily Chronicle, meldt, dat de heer Vandergeten,
 1085 een redacteur der Antwerpsche Matin, te Mechelen twee overheidspersonen uit Leuven
 gesproken heeft en volgens dezen is zoowel het schoone Leuvensche stadhuis als de
 boekerij van de universiteit verwoest.

31 augustus 1914 De toestand in België.

Te Brussel is de toestand op dit oogenblik vrij kalm. Burgemeester De Max spant al
 1090 zijn krachten in om de burgers, die met Belgische cocardes op de borst loopen en
 Belgische vlaggen hebben uitgestoken, aan te sporen tot kalmte en vooral zich te
 onthouden van onberaden uitingen van de anti-Deutsche vijandigheid, waarvan de
 gevolgen - getuige Leuven! - misschien onberekenbaar zouden zijn. De burgerwacht
 1095 blijft voortgaan haar dienst te verrichten. De regeering liet gisteren officieel
 bekend laten maken, dat in den toestand van het oogenblik niets veranderd was. Het
 gedeelte van het grondgebied ten noorden van de Demer is geheel van vijanden
 gezuiverd. Diest is ontruimd, Kempen kalm, geen Duitscher te zien in deze streek.
 Gheel, Moll, Turnhout en de omgeving van Merchtem, Londerzeel zijn door de Duitschers
 1100 ontruimd. Gering effect had het bombardement Heyst op den berg. Vier huizen werden
 verbrand. De kerk werd getroffen, Mechelen leed ernstige schade, twintig huizen zijn
 door bommen vernield. De kathedraal leed onbeduidende schade. Te Leuven is heel de
 middenstad afgebrand. De St. Pieterskerk ligt in puin. Bevestigd wordt dat de hallen
 met bibliotheek en de universiteit in asch zijn gelegd. Volgens andere berichten zou
 1105 Vrijdag vierentwintig kilometer boven Leuven een ernstig artillerie gevecht hebben
 plaats gehad, waarbij de Duitschers zware verliezen hebben geleden. Bijna alle
 paarden voor de Deutsche stukken werden, heet het, weggeschoten. Waarschijnlijk
 hebben de Duitschers hun geschut moeten achterlaten. Honderd vijftig zwaar gewonden
 uit dezen strijd zijn Zaterdag te Leuven binnengebracht en van daar per trein verder
 1110 verder vervoerd naar Aken. De Duitschers beweren, dat de aanval der Leuvensche
 burgers, - als "strafmaatregel" waartegen de stad is afgebrand - was opgezet als een
 voorbereiding van dit artilleriegevecht.

MAASTRICHT, 31 Aug. (Van een particulieren correspondent.)

1115 Over de verwoesting van Leuven werd mij de volgende uiteenzetting door eene
vluchtende Leuvensche familie gegeven. Zij vertelde mij het volgende: Dinsdag 18 Aug.
waren de Duitschers, nadat de burgemeester met hen onderhandeld had, door de
Diesselsche poort de stad binnengetrokken. In de stad was het daarna steeds rustig
1120 geweest, niettegenstaande de Duitschers, onder allerlei bedreigingen, alles van de
bevolking opeischten. Dinsdag 25 Aug., des avonds 9 uur, toen de familie reeds te bed
gegaan was, weerklonk eensklaps van alle kanten een hevig geweer en mitrailleer-vuur,
terwijl dikke rookwolken in de straten bewezen, dat de stad op verschillende plaatsen
in brand stond. De bevolking vluchtte in wilde razernij, doch werd door de soldaten
1125 een zekere richting uitgestuurd, zoodat de burgers zich tenslotte bij het station
ophoopten. Hier werden, evenals reeds in de stad gebeurd was, honderden
neergeschoten, meest mannen. Wanneer een familie naderde, bestaande uit vader, moeder
en kinderen, werd de vader neergeschoten. De vrouwen en kinderen werden dan het
station ingedreven en in treinen gezet, welke in de richting Luik vertrokken. De
1130 opeenstapeling van lijken voor het stationsgebouw was tenslotte zóó groot geworden,
dat ze tot barricaden waren gevormd waarover vrouwen en kinderen moesten
heenklauteren, om het station te bereiken. Onder de dooden, die in de straten
verspreid lagen – want er was met machinegeweren huisgehouden – lagen talrijke
geestelijken, ook vele vrouwen en kinderen. Sommige lijken waren schrikkelijk
1135 toegetakeld. Vele vluchtelingen zijn eerst enkele dagen later met de treinen
weggezonden en werden dan al dien tijd zonder voedsel gelaten. Volgens de genoemde
familie zouden het bloedbad en de verwoesting zijn aangericht op beschuldiging, dat
een zekere heer David Visbach, een oude man van 85 jaar, die de algemeene achting in
de stad verdiend had, op de troepen geschoten zou hebben. Hij werd direct met zijn
1140 zoon gedood en het huis is vernield. Dit schieten zou voor de andere soldaten een
sein geweest zijn om eveneens te beginnen. Een andere lezing zegt: de Duitschers
beweren, dat uit het seminariegebouw geschoten, werd en dat geestelijken ammunitie
verdeelden. Vandaar de verwoesting der katholieke hoogeschool, het seminarie, de
kostbare boekerijen, vele kloosters en katholieke instellingen, de Sint Pieterskerk
enz.

1145 Zoeven sprak ik nog twee andere vluchtelingen: Hij, 75 jaar, zij 65. Zij was door
soldaten uit een aardappelenland gehaald, waar zij zich plat in had neergelegd en
waar zij later werd opgespoord. Ze vertelde me nu met schokkende stem: haar heele
leven hadden ze samen gezwoegd, een patisserie gehad in Leuven. Eindelijk konden ze
1150 zich dan een onbezorgden ouden dag gunnen. Een villa werd even buiten Leuven gebouwd
en sinds twee maanden woonden ze er in. Thans is hun villa verbrand en de meubels
zijn vernield. De geldelijke bezittingen, in papieren bestaande, verteerden eveneens,
en thans bestaat hun geheele vermogen uit de kleeren, die ze aan hadden en 130 franc.
Met verwrongen gezicht keek het moedertje me aan en zei: "m'n man is 75, ik 65. Ons
1155 geheele leven hebben we samen gewerkt voor den ouden dag... Maar nu, op onzen
leeftijd, kunnen we toch niet weer van voren af aan beginnen?!"

1160 *TERNEUZEN, 31 Aug. (Eigen bericht). Vluchtelingen, die te Sint-Nicolaas*
zijn aangekomen, doen verschrikkelijke verhalen omtrent de gruwelen, waarmede de
verwoesting van Leuven gepaard ging. De gruwelen uit den Balkanoorlog, die werden
toegeschreven aan de mindere beschaving en het Oostersche temperament, werden hier
geëvenaard, zoo niet overtroffen. De verhalen omtrent gruwelijke mishandeling van
vrouwen en meisjes zijn afschuwelijk. Deze verhalen werden gedaan door een notabele
1165 uit Leuven, die met vele anderen was gevangengenomen.

1170 *1 september 1914 Leuven na de verwoesting.*

Een correspondent van de "Tijd" schrijft uit Maastricht: Onmiddellijk nadat het
bericht over Leuven's verwoesting bekend werd, heb ik alle andere plannen op zijde
gezet en ben ik naar Leuven gegaan. Ik heb er den nacht van Zondag op Maandag
1175 doorgebracht, al was het dan ook in de open nacht en tusschen Duitse soldaten. De
aانبlick der stad is verschrikkelijk. Het grootste deel is uitgebrand en wel de meest
voornamen buurten. Enkele straten van minder aanzien zijn echter nog geheel
onbeschadigd. De stad is overigens totaal verlaten, terwijl tientallen cadavers van
paarden een ontzaglijken stank verspreiden. De kathedraal is verbrand, evenals twee
1175 gebouwen der hoogeschool, waaronder de bibliotheek. Het stadhuis is geheel
onbeschadigd en de militaire autoriteiten dragen ook zorg, dat het nog steeds
brandende vuur dit gebouw niet aantast. Het aantal dooden uit de bevolking wordt
tusschen 70 en 80 geschat. Wijders meldt bovengenoemde berichtgever: In Brussel
begint het mindere volk rumoerig te worden, daar er gebrek aan levensmiddelen is.

Naspeuringen van Paul Theelen: De verwoesting van Leuven

1180 Mitrailleurse zijn in alle buurten opgesteld, daar de Duitschers vast van plan zijn bij het minste verzet de stad ook te vernielen. De Hollandsche families vluchten. Zoo juist kwam de Hollandsche gezant uit Brussel te Maastricht met zijn familie aan. Volgens Deutsche berichten is Zondagmiddag de beschieting van de stelling Antwerpen begonnen.

1185

1 september 1914 Uit Leuven en Brussel.

Een bijzondere berichtgever seint uit Maastricht: Over en langs puinhoopen ben ik naar Brussel gekomen. Te Leuven heb ik halt gehouden om te zien wat er van die stad was overgebleven, nadat ik haar in den nacht van Donderdag op Vrijdag zoo helsch had zien branden. Er is niets van overgebleven. Wel is er nog een groot deel van de stad blijven staan, maar het centrum, het oude historische Leuven, is afgebrand en totaal verwoest. De puinhoopen liggen over de straten en ieder oogenblik storten de muren der verbrande huizen neer. De kathedraal en al de universiteitsgebouwen, inclusief de wereldberoemde bibliotheek, zijn definitief verwoest. Het Stadhuis staat nog, maar is inwendig totaal verbrand. Brussel is uiterlijk nog steeds rustig; het gewone leven schijnt er door te gaan, maar het kookt en broeit er, temeer omdat er nijpend gebrek aan levensmiddelen begint te ontstaan, waarin moeilijk zal te voorzien zijn, ondanks de ingespannen pogingen van dan in deze dagen bewonderenswaardiger burgemeester Max, die al het mogelijke doet om Brussel te vrijwaren voor het lot, dat Leuven getroffen heeft. Alles wordt in het werk gesteld om een regelmatige distributie van levensmiddelen te verzekeren, maar de Brusselaars zijn er nu juist niet de menschen naar om zich bij de Deutsche disciplinaire organisatie neer te leggen. Bovendien heerscht in de benedenstad ontevredenheid over het verbod tot verkoopen van alcohol. En geen Brusselaar die niet innerlijk kookt als hij ziet hoe de Duitschers heer en meester zijn op zijn boulevards, in zijn straten, in zijn regeeringsgebouwen. De volijverige secretaris van het Nederlandsche gezantschap, de heer Van Vollenhoven doet al het mogelijke om de positie der Hollanders te Brussel en binnen zijn bereik liggende andere Belgische steden te verbeteren. Over het algemeen is die toestand niet gunstig vooral tengevolge van het nog steeds stand houdende verhaal, dat de Duitschers over de Nederlandsche grens zouden zijn getrokken. Het is ongelooflijk, welke zotte praatjes in verband hiermee te Brussel de ronde doen. De Hollanders zijn er de dup van; zij worden met schele oogen aangezien, zelfs hier en daar gemolesteerd. Ben op instigatie van den gezantschapssecretaris aangeplakte officieele mededeeling dat van neutraliteitschending door Nederland geen sprake is.

1215

1 september 1914 De verwoesting van Leuven.

Onze correspondent te Antwerpen seint: Een officieele mededeeling bevestigende de verwoesting van Leuven en de uitbranding van de middenstad, meldt dat mede verwoest zijn de schatten van de universiteit-bibliotheek en de St. Pieterskerk. Deze laatste was een der schoonste oude bouwwerken van België en is nu geheel in puin. De kerk was in kruisvorm gebouwd, met zijkapellen, en dagteekende van 1425 en 1597. Zij bevatte o.a. een prachtigen ijzeren kroonluchter van twaalf armen, van Jan Metseys; schilderijen "De Marteldood van den Heiligen Erasmus" en "Avondmaal" van Dirk Bouts, een "Heiligen-familie" van Quinten Metseys, een "Kruisafdoening" van Rogier van der Weyden, een prachtige gothische koortabernakel van 1450 van Mathias de Layens. Het stadhuis is eveneens verwoest, mede een der bouwkunstige juweelen van België, insgelijks door Mathias de Layens gebouwd. Het bevatte schilderijen van Otto Venius, Crayer, Mierevelt, Van Orley, Coxyen. De archieven van de universiteit dagteekenden uit 1426, sinds de stichting der hoogeschool door Philips den Goede. De Mechelsche "Onze Lieve Vrouwekerk" heeft ontzettend veel geleden door de beschieting van 31 Augustus. In de zijkapel bevond zich de "Mirakuleuze Vischvangst" van Rubens. Dit schilderij is onherroepelijk verloren met eenige andere kunstwerken van minder belang.

1235

1 september 1914 De Deutsche lezing van het gebeurde te Leuven.

Het ministerie van buitenlandsche zaken te Berlijn heeft den consul-generaal te Amsterdam de volgende ambtelijke mededeeling toegezonden over het gebeurde te Leuven: De stad Leuven was door de overheid overgegeven. Maandag 24 Augustus werd een aanvang gemaakt met de uitlading van troepen. De inkwartiering en het verkeer met de burgerij had plaats op vriendschappelijke wijze. Dinsdagmiddag 25 Aug. rukten troepen - afdeelingen, nadat bericht was gekomen, dat een uitval uit Antwerpen te verwachten was, naar die stelling op. De commandeerende generaal begaf zich per auto naar het noorden. Slechts eenig geschut en een bataljon landstorm bleven achter. Toen de rest van den staf den generaal met de paarden wilde volgen en zich op de Markt gereed maakte voor den af marsch, werd uit de omliggende huizen gevuld. Alle paarden werden

1245

gedood, vijf officieren gewond, van wie één ernstig. Tegelijkertijd werd op ongeveer tien andere plaatsen van de stad het vuur geopend. Ook werd geschoten op juist aangekomen troepen op het Stationsplein en op een binnenrijdenden militairen trein. Er valt niet aan te twijfelen of het gold hier een weloverlegd plan om te handelen in verband met den uitval uit Antwerpen. Twee geestelijken die betrapt werden op het uitdeelen van patronen, zijn standrechtelijk doodgeschoten. Het straatgevecht duurde tot Woensdagmiddag, toen het aan de inmiddels aangekomen troepen gelukte meester van den toestand te worden. De stad en de noordelijke voorstad stond op verschillende punten in brand- Thans zijn ze waarschijnlijk geheel verbrand. De Belgische regering heeft sinds geruimen tijd de algemeene wapening van het volk tegen den binnendringenden vijand georganiseerd. Wapendepots zijn ingericht, waar elk geweer voorzien was van den naam van den burger, die er mede moest worden bewapend. Spontane volkswapening is op voorstel der kleine mogendheden op de Haagsche Conferentie als in overeenstemming met het volkenrecht erkend, in zooverre de wapens openlijk worden gedragen en de krijgswetten worden nageleefd, doch een en ander slechts ter bestrijding van den aanrukkenden vijand. Hier echter had Leuven zich reeds overgegeven. Daarmede had de bevolking afgezien van eiken tegenstand. Dé stad was door de Duitsche troepen bezet. Niettemin greep de burgerij de besmetting en de later komende troepen, die, ten gevolge van de welwillende houding van de bevolking per spoor en per auto kwamen, aan alle kanten aan en richtte een moorddadig vuur op hen. Het betrof hier dus niet meer een volkenrechtelijk toegelaten verdedigingsmiddel! ook niet een veroorloofde krijgslust; doch een misdadige overval door de burgerij, welke des te afkeurenswaardiger is, daar hij van te voren beraamd was in verband met den uitval uit Antwerpen. De wapens werden niet openlijk gedragen. Vrouwen en jonge meisjes namen deel aan den strijd, staken gewonden de oogen uit. Het barbaarsche optreden van de Belgische bevolking in bijna alle door de Duitschers bezette streken heeft dezen niet alleen gerechtigd tot de strengste maatregelen, maar ook daartoe gedwongen uit zelfbehoud. De kracht van het verzet van de bevolking blijkt wel daaruit, dat men te Leuven 24 uur noodig had om dat verzet te breken. Dat bij dezen strijd Leuven voor het grootste deel vernield is, betreuren wij zelf ten zeerste. Zulke gevolgen zijn onzerzijds natuurlijk niet bedoeld, maar kunnen in dezen franc-tireursoorlog niet vermeden worden. Wie het goedgehartige karakter van onze troepen kent, kan niet in ernst gelooven, dat zij vernielzuchtig zijn. De volle verantwoordelijkheid voor de gebeurtenissen draagt de Belgische bevolking, die zichzelf buiten de wet en het recht heeft gesteld, en de Belgische regering, die met misdadige lichtzinnigheid het volk heeft opgezet tot in strijd met het volkenrecht zijnde handelingen en die niets gedaan heeft, niettegenstaande onze herhaalde waarschuwing na het gebeurde te Luik, om de burgerij op te wekken tot een meer vredelievende houding.

1 september 1914 Beloonde helden.
In hetzelfde blad treffen wij een lijst aan van militairen en burgers, die een koninklijke onderscheiding hebben verkregen wegens betoonde dapperheid en beleid. Tot de gedecoreerden behooren ook twee vrouwelijke telefonisten te Leuven, die bij de nadering van den vijand hun post niet hebben verlaten.

1 september 1914 Een verklaring van de Belgische legatie.
De Belgische legatie te 's-Gravenhage deelt mede: In antwoord op mededeelingen uit Deutsche bron, verklaart de Belgische regering nogmaals, dat het niet waar is dat uitdeelingen van wapens of schietvoorraad aan de burgerlijke bevolking van België hebben plaats gehad. Van den beginne af aan heeft de regering integendeel door middel van proclamaties en alle andere middelen de inwoners gewaarschuwd, dat de verdediging van het land uitsluitend moest overgelaten worden aan de gewapende macht. Daarenboven zijn sedert de eerste dagen van Augustus de wapens aan alle burgers, zoowel in de steden als op het platteland, afgenomen. Die wapens, meerendeels jachtwapens, zijn alle gemerkt geworden met den naam van hun eigenaar en in de steden achter slot gesteld. Te Namen en te Leuven o.a. heeft men dergelijke gemerkte en gerangschikte wapens gevonden. Men heeft daaruit zeer ten onrechte afgeleid, dat die wapens de namen droegen van hen, voor wie ze bestemd waren en niet die hunner eigenaren. De regering teekent nogmaals met verontwaardiging verzet aan tegen de belachelijke beschuldigingen van misdrijven, die o.a. te Leuven, door Belgische vrouwen zouden zijn begaan.

2 september 1914 Een verklaring van de Belgische legatie.
De Belgische legatie te 's-Gravenhage deelt mede: In antwoord op mededeelingen uit Deutsche bron, verklaart de Belgische regering nogmaals, dat het niet waar is dat

- 1315 uitdeelingen van wapens of schietvoorraad aan de burgerlijke bevolking van België hebben plaats gehad. Van den beginne af aan heeft de regeering integendeel door middel van proclamaties en alle andere middelen de inwoners gewaarschuwd, dat de verdediging van het land uitsluitend moest overgelaten worden aan de gewapende macht. Daarenboven zijn sedert de eerste dagen van Augustus de wapens aan alle burgers, zoowel in de steden als op het platteland, afgenomen. Die wapens, meerendeels jachtwapens, zijn alle gemerkt geworden met den naam van hun eigenaar en in de steden achter slot gesteld. Te Namen en te Leuven o.a. heeft men dergelijke gemerkte en gerangschikte wapens gevonden. Men heeft daaruit zeer ten onrechte afgeleid, dat die wapens de namen droegen van hen, voor wie ze bestemd waren en niet die hunner eigenaren. De regeering teekent nogmaals met verontwaardiging verzet aan tegen de belachelijke beschuldigingen van misdrijven, die o.a. te Leuven, door Belgische vrouwen zouden zijn begaan.
- 1320 Ten slotte wordt door de Belgische legatie medegedeeld: De Weener bladen, en met name de "Neue Freie Presse" van begin Augustus hebben verhalen gepubliceerd over beweerde wreedheden, die in België zouden begaan zijn tegenover Duitsche onderdanen. Deze beweringen zijn van allen grond ontbloomd en de Consul-Generaal van de Vereenigde Staten te Antwerpen, die belast is met de bescherming der Duitsche en Oostenrijk-Hongaarsche belangen, ontkent dat ruwe bejegeningen van onderdanen van die landen hebben plaats gehad of dat hunne eigendommen beschadigd zijn geworden, uitgezonderd dan het verbrijzelen van meubelen in enkele koffiehuisen. De bedrijvers van die daden zijn dadelijk en streng gestraft geworden. De Belgische Minister van Buitenlandsche Zaken heeft het volgende protest-telegram aan de Oostenrijksch-Hongaarsche doen toekomen door bemiddeling van de Spaansche Regeering: "Belgische gezantschap te San Sebastian, 30 Augustus 1914.
- 1335

2 september 1914 Leuven na de verwoesting.

- 1340 Een correspondent van de "Tijd" schrijft uit Maastricht: Onmiddellijk nadat het bericht over Leuven's verwoesting bekend werd, heb ik alle andere plannen op zijde gezet en ben ik naar Leuven gegaan. Ik heb er den nacht van Zondag op Maandag doorgebracht, al was het dan ook in de open lucht en tusschen Duitsche soldaten. De aanblik der stad is verschrikkelijk. Het grootste deel is uitgebrand en wel de meest voornamste buurten. Enkele straten van minder aanzien zijn echter nog geheel onbeschadigd. De stad is overigens totaal verlaten, terwijl tientallen cadavers van paarden een ontzaglijken stank verspreiden. De kathedraal is verbrand, evenals twee gebouwen der hoogeschool, waaronder de bibliotheek. Het stadhuis is geheel onbeschadigd en de militaire autoriteiten dragen ook zorg, dat het nog steeds brandende vuur dit gebouw niet aantast. Het aantal doden uit de bevolking wordt tusschen 70 en 80 geschat. Wijders meldt bovengenoemde berichtgever: In Brussel begint het mindere volk rumoerig te worden, daar er gebrek aan levensmiddelen is. Mitrailleuses zijn in alle buurten opgesteld, daar de Duitschers vast van plan zijn bij het minste verzet de stad ook te vernielen. De Hollandsche families vluchten. Zoo juist kwam de Hollandsche gezant uit Brussel te Maastricht met zijn familie aan.
- 1355 Volgens Duitsche berichten is Zondagmiddag de beschieting van de stelling Antwerpen begonnen.

ANTWERPEN, 2 Sept. (Reuter). De toestand in België.

- 1360 In de provincie Antwerpen en Limburg is de toestand onveranderd gebleven.

2 september 1914 Uit Leuven en Brussel.

- 1365 Een bijzondere berichtgever seint uit Maastricht: Over en langs puinhoopen ben ik naar Brussel gekomen. Te Leuven heb ik halt gehouden om te zien wat er van die stad was overgebleven, nadat ik haar in den nacht van Donderdag op Vrijdag zoo helsch had zien branden. Er is niets van overgebleven. Wel is er nog een groot deel van de stad blijven staan, maar het centrum, het oude historische Leuven, is afgebrand en totaal verwoest. De puinhoopen liggen over de straten en ieder oogenblik storten de muren der verbrande huizen neer. De kathedraal en al de universiteitsgebouwen, inclusief de wereldberoemde bibliotheek, zijn definitief verwoest. Het Stadhuis staat nog, maar is inwendig totaal verbrand. Brussel is uiterlijk nog steeds rustig; het gewone leven schijnt er door te gaan, maar het kookt en broeit er, temeer omdat er nijpend gebrek aan levensmiddelen begint te ontstaan, waarin moeilijk zal te voorzien zijn, ondanks de ingespannen pogingen van dan in deze dagen bewonderenswaardiger burgemeester Max, die al het mogelijke doet om Brussel te vrijwaren voor het lot, dat Leuven getroffen heeft. Alles wordt in het werk gesteld om een regelmatige distributie van levensmiddelen te verzekeren, maar de Brusselaars zijn er nu juist niet de menschen naar om zich bij de Duitsche disciplinaire organisatie neer te leggen. Bovendien
- 1375

1380 heerscht in de benedenstad ontevredenheid over het verbod tot verkoop van alcohol. En
geen Brusselaar die niet innerlijk kookt als hij ziet hoe de Duitschers heer en
meester zijn op zijn boulevards, in zijn straten, in zijn regeeringsgebouwen. De
volijverige secretaris van het Nederlandsche gezantschap, de heer Van Vollenhoven
1385 doch [=doet] al het mogelijke om de positie der Hollanders te Brussel en binnen zijn
bereik liggende andere Belgische steden te verbeteren. Over het algemeen is die
toestand niet gunstig vooral tengevolge van het nog steeds stand houdende verhaal,
dat de Duitschers over de Nederlandsche grens zouden zijn getrokken. Het is
ongelooflijk, welke zotte praatjes in verband hiermee te Brussel de ronde doen. De
Hollanders zijn er de dupe van; zij worden met schele oogen aangezien, zelfs hier en
1390 daar gemolesteerd. Ben op instigatie van den gezantschapssecretaris aangeplakte
officieele mededeeling dat van neutraliteitsschending door Nederland geen sprake is,
heeft weinig effect. Met dat al mogen wij van de bemoeiingen van den heer Van
Vollenhoven het beste voor de Brusselsche Nederlanders hopen.

2 september 1914 De verwoesting van Leuven.

1395 In het "Berliner Tageblatt" schrijft de bekende kunstcriticus Fritz Stahl over de
verwoesting van Leuven: "Onder de vele kleine oudduitsche steden van Brabant staat
Leuven vooraan door zijn stemming, zijn schoone gebouwen en belangrijke kunstwerken.
Het is heden niet meer – en daardoor heeft men een groot verlies te betreuren. "Een
oproeping! Wie kan van keizer Wilhelm het machtwoord verkrijgen, om het kostbaarste
1400 Deutsche kunstbezit, dat bijna onbekend in Belgische steden wordt gevonden, voor
vernietiging te bewaren. Menige kleine steden zijn de eenige plaatsjes, die
beeldenstorm en de dertigjarige oorlog hebben verschoond... "Zulke plaatsjes mogen
niet verwoest worden. Van Deutsche zijde niet. Zij zijn als getuigenissen van
Deutsche kunst documenten van wereldhistorische beteekenis."
Theodor Wolff van het "Berl. Tagebl." schrijft: Gelijk men moest verwachten is de
1405 verwoesting van de oude universiteitstad Leuven door de geheele pers van het
buitenland zeer uitvoerig geschilderd en besproken. Wij zouden het zeer verkeerd
achten, wanneer men in Duitschland zwijgend dergelijke uitingen liet voorbijgaan.
Zwijgen zou den zeer onjuisten indruk wekken, als zetten wij ons over een
gebeurtenis, die ieder ontwikkeld mensch diep leed moet doen, met koel
1410 schouderophalen heen. Koele onverschilligheid bij de verwoesting van bewonderde kunst
en schoonheid is wezenlijk niet in overeenstemming met den Deutschen geest. Nergens
worden de schatten van vroegere eeuwen met meer liefde verzorgd en beschouwd dan bij
ons en dus mogen wij gerust zeggen, dat ons leedwezen over de tragedie van Leuven
minstens even diep is als dat eenig ander beschaafd volk. De buitenlandsche bladen
1415 beweren, dat de Duitschers eerst later tot straf de stad hebben in brand gestoken.
Men moet het Deutsche officieele bericht afwachten, dat zeker niet zal uitblijven.
Het oude stadhuis met zijn onvergelykelijke kunstschaten schijnt ongedeerd. Wij
allen hopen, dat nog veel in de schildering overdreven zal zijn, want de les en de
straf hebben, ook wanneer zij niet tot het uiterste gingen, hun uitwerking zeker niet
1420 gemist. De "N. R. Ct." wierp de vraag op, of het niet mogelijk zou zijn de ook door
ieder Duitschers geëerde en geliefde werken van het kunstenaarsgenie tegen vernieling
te beschermen. Met volkomen zekerheid zal dat in een oorlog steeds slechts dan
mogelijk zijn, wanneer zich niet achter het altaar van Van Eyck de sluipmoord
1425 verbergt. Maar wij zijn overtuigd, dat de mannen die heden aan het hoofd staan van de
Duitsche regeering en het Deutsche leger, van ganscher harte en uit eigen aandrift
hun best zullen doen de plaatsen, waarop de eeuwen hun roem hebben gedrukt, hun
bescherming te verleenen. Zoo geschiedde het in den oorlog van 1870 en zoo moet en
zal het ook in dezen oorlog zijn, wanneer niet een boosaardige tegenstand zulk een
streven verijdelt.

1430 *BERLIJN, 3 Sept. (W. B.) De verwoesting van Leuven.*

De "Lokal-anzeiger" meldt uit Rotterdam, dat volgens Nederlandsche mededeelingen het
Raadhuis te Leuven onbeschadigd is. De St. Pieterkerk is gedeeltelijk verwoest, doch
kan nog worden hersteld. De kunstschaten en schilderijen zijn niet beschadigd. (Dit
1435 bericht is door den militairen censor te Berlijn doorgelaten.)

ANTWERPEN, 3 September. (Eigen Bericht.) (Officieel.) De toestand in België.

De toestand is dezelfde gebleven in de provinciën Antwerpen en Limburg. Hasselt is
geheel vrij. In het noorden van Brabant hebben Deutsche bezettingstroepen, bestemd
1440 tot dekking van verkeerswegen, talrijke verschansingen opgeworpen en voor hun front
talrijke bruggen over de rivier de Dyle vernield.

3 september 1914 *Postverbinding met België.*

1445 Volgens bericht van het postbestuur te Antwerpen kunnen naar België alleen brieven en andere stukken worden verzonden met bestemming naar plaatsen gelegen in de prov. Antwerpen, O.- en W.-Vlaanderen en in het noordelijk gedeelte van Belgisch Limburg. ("St.-Ct.")

3 september 1914 *De Oorlog.*

1450 Duitschland, door vijanden omringd, beschouwt dezen oorlog als een strijd op leven en dood, als een strijd voor zijn bestaan, en heeft blijkbaar als motto aangenomen het geduchte "nood breekt wet". Daardoor is deze oorlog ontzettender geworden dan de verbeelding zich kan voorstellen. Omdat over België de kortste en veiligste weg naar Parijs gaat werd zijn onzijdigheid geschonden en om zeker te zijn dat de lange communicatielijnen der legers met hun basis onschendbaar blijven, wordt met groote hardheid opgetreden tegen de burgers, die verdacht worden van aanslagen op de militairen. Geen protest hiertegen baat. En zoo sterk sprekend is de verwoesting van Leuven dat een protest zelfs onnoodig schijnt. De feiten zijn welsprekend genoeg. Wij handhaven eerlijk onze onzijdigheid in dezen oorlog en de dagbladen doen slechts hun plicht als ze zich onthouden van alles wat de gemoederen opwindt tegen een der strijdvoerenden, en van wat onze regeering, die mannelijk en oprecht haar zware taak vervult, in moeilijkheden brengen kan. Daarom uiten wij slechts in deze enkele woorden onze verontwaardiging en deernis ever het lot dat het ons aanverwante Belgische volk treft, dat geheel onschuldig in den oorlog gesleept is, en dat moedig zijn plicht vervult. Wij zijn overtuigd, dat de geheele wereld veroordeelt de vernietiging van het liefelijke Leuven, dat voor België was wat Oxford is voor Engeland, de stad, die de bezieling der Middeneeuwen levende hield in het land, en dat het ook in Duitschland velen moeite moet kosten om in te zien, dat aan de militaire situatie mochten opgeofferd worden zoo vele burgers in een onverdedigde stad en de gebouwen waarin de godsvereering, de kunst en geschiedenis van een groot verleden voor ons getuigen.

1465 Waarom België's lot ons zoo diep ter harte gaat zal ieder in Europa beseffen. Leuven was een deel van onze traditie en geschiedenis. Wat België lijdt zou door ons ondergaan zijn, waren wij in België's plaats geweest. Nederland's houding in dezen oorlog is zoo juist gekenschetst in het Buitenlandsch Overzicht van De Gids van September: "Wat Nederland betreft, het waakt, in vertrouwen op de leiding van een gouvernement, dat tot dusver peen enkelen misstap deed. Diep ontroerd, wijdt het zijn innigst medegevoel aan België, dat zoo zwaar getroffen word bij de verdediging van een recht. Maar voor ook wij, mocht het ons betwist worden, hebben te staan; - of te vallen". Wij zijn neutraal in dezen oorlog en hopen het te blijven. Maar het leed, dat België treft, kan ons niet ongeroerd laten. Op een der moeilijkste dagen van den grooten Burgeroorlog vroeg men aan president Lincoln, den edelsten held dien de Vereenigde Staten eeren, "of hij er wel zeker van was dat God aan zijn zijde was?" Lincoln's antwoord was: "Dat weet ik niet. Daaraan heb ik nooit gedacht. Maar innig verlang ik de zekerheid te verkrijgen dat wij aan de zijde van God zijn". Het moet ook in den oorlog mogelijk zijn die zijde te kiezen.

LONDEN, 4 Sept. (Reuter.) *Asquith voerde heden het woord*

1490 in een groote vergadering, welke in de Guildhall gehouden werd. Hij was het voorwerp eener geestdriftige ovatie. Asquith zeide, dat hij drie jaar geleden in hetzelfde gebouw een bijeenkomst had toegesproken van Londensche burgers zonder onderscheid van geloof of politiek. Dat was geweest om de gemeenschappelijke verklaring van de twee groote Engelsch sprekende staten te herdenken en goed te keuren ten gunste van een beslechting van toekomstige geschillen althans tusschen hen beiden door een gerechtelijk onderzoek en een scheidsgerecht, nimmer door een oorlog. Drie jaar geleden was Engeland vol vertrouwen in de rechtvaardigheid van zijn positie, toen het deze nieuwe waarborgen voor den vrede welkom heette. Wij zijn heden, aldus Asquith, eveneens vol vertrouwen in onze positie, nu we met tegenzin en tegen onzen wil maar met een helder oordeel en een rein geweten met de geheele macht van ons rijk

1495 betrokken zijn in een bloedige beslechting tusschen macht en recht. Wat zou die positie als natie heden zijn indien wij zoo laag geweest waren om ons woord ontrouw te zijn en trouweloos te zijn tegenover onze vrienden. (Luide toejuichingen). Als belangeloos toeschouwer zouden wij het beleg van Luik hebben bewonderd, het geleidelijke terugdringen van de vaderlandslievende verdedigers naar Antwerpen, de tallooze wandaden en rooftochten, en de oorlogsschattingen opgelegd aan de onverdedigde burgerbevolking. En ten slotte de grootste misdaad begaan tegen

1500 beschaving en cultuur sedert den dertigjarigen oorlog: de plundering van Leuven, een brutaal brandoffer van niet te vervangen schatten, in brand gestoken door blinds

- barbaarsche wraak. (Luide toejuichingen.)
- 1510 *BERLIJN, 4 Sept. (W. B.) (Officieel.) België verspreidt officieel*
 een valsche voorstelling van de gebeurtenissen waarvan de stad Leuven het slachtoffer
 werd. De Deutsche troepen zouden door een uitval uit Antwerpen teruggeworpen zijn, en
 door de Deutsche bezetting van Leuven bij vergissing zijn beschoten. Daardoor zou de
- 1515 strijd in Leuven ontstaan zijn. De gebeurtenissen bewijzen onwederlegbaar, dat de
 Duitschers den Belgischen uitval hebben afgeslagen. Gedurende dit gevecht voor
 Antwerpen had in Leuven op vele plaatsen een ongetwijfeld georganiseerde overval op
 de achtergebleven Duitschers plaats, nadat reeds meer dan 24 uur lang een schijnbaar
 vriendschappelijk verkeer tusschen de Deutsche troepen en de bewoners der stad
- 1520 ontstaan was. De overval trof in de eerste plaats hoofdzakelijk een landstorm-
 bataljon, derhalve kalme menschen van meergevorderden leertijd, zelfs huisvaders,
 voorts achtergebleven deelen van het generaal-commando, benevens colonnes. De
 Duitschers hadden talrijke dooden en gewonden, doch behielden de overhand door nieuwe
 met den trein aankomende troepen, die bij het binnenrijden en op het stationsplein
- 1525 met schoten ontvangen werden. Een onderzoek naar de bijzonderheden is aan den gang,
 het resultaat zal openbaar gemaakt worden. De waarheid van het hier meegedeelde is
 boven elken twijfel verheven. Het raadhuis is voor de vlammen gespaard gebleven,
 verdere blusschingspogingen bleven zonder resultaat.
- 1530 *BERLIJN, 4 Sept. (W. B.) De verwoesting van Leuven.*
 De "Norddeutsche Allgemeine Zeitung" schrijft over de gebeurtenissen te Leuven.
 Tegenover de lasterlijke voorstellingen over de gebeurtenissen in Leuven waren de
 diplomatieke vertegenwoordigers van het rijk bij de neutrale staten voorzien van
- 1535 materiaal ter wederlegging van de aanklachten tegen de Deutsche oorlogsleiding. Den
 Keizerlijken gezant te 's-Gravenhage was bovendien opgedragen de Nederlandsche
 regeering te verzoeken om in het belang der menschelijkheid er bij de Belgische
 regeering op aan te dringen, dat zij de burgerbevolking zou terughouden van het
 totaal nutteloos bieden van tegenstand. De Nederlandsche minister van buitenlandsche
- 1540 zaken heeft daarop aan den Belgischen gezant te 's-Gravenhage een desbetreffende
 mededeeling gedaan en deze belofde, haar aan zijne regeering te zullen overbrengen.
- 4 september 1914 De verwoesting van Leuven.*
 Een tijdelijk medewerker schrijft ons: Van alle kanten warden mij nog nadere
 bijzonderheden gevraagd over de verwoesting van Leuven. Ik kan daarover evenwel
- 1545 weinig méér meedeelen dan ik reeds in telegram en brief heb gedaan. Wel echter kan ik
 enkele commentaren geven op het in uw Ochtendblad van heden opgenomen communiqué van
 het Deutsche consulaat-generaal te Amsterdam, volgens hetwelk het raadhuis niet
 beschadigd is, de St. Pieterskerk wèl, maar zóó dat zij hersteld kan worden. Ik
- 1550 seinde en schreef reeds, dat het stadhuis uitwendig inderdaad onbeschadigd is, maar
 van binnen is het totaal vernield, op dezelfde wijze als talrijke particuliere
 woningen in de thans door de Duitschers bezette streken inwendig finaal zijn stuk
 geslagen. (In mijn telegram stond dat het stadhuis inwendig was verbrand. Dit moet
 een schrijf- of seinfout geweest zijn. Bedoeld was vernield.) Dat de St. Pieterskerk
- 1555 zou kunnen worden hersteld, trek ik zeer in twijfel. De hoofdmuren staan nog, maar de
 brand is zoo fel geweest, dat zware hardsteenen puien versplinterd zijn, – en zoo zal
 een "herstelling" van de St. Pieterskerk wel beteekenen het maken van een copie der
 oude kerk, – wat toch wel iets anders is. Wat betreft de "kunstschaten", – ik heb
 niet kunnen controleeren wat van de schilderijen is opgeborgen, maar ik verwacht
- 1560 weinig van de zorgen voor schilderijen door soldaten in een stemming zooals die op
 den Donderdag van den brand in Leuven was. Nu het officieele Deutsche bericht in uw
 Ochtendblad zich beroept op de "Nederlandsche berichten", dat het Raadhuis zou zijn
 gespaard, kan ik mededeelen bijna zeker te weten dat het officieele Nederlandsche
 rapport omtrent Leuven een totale inwendige verwoesting van het stadhuis constateert.
- 1565 *4 september 1914 De verwoesting van Leuven.*
 Het Deutsche consulaat-generaal te Amsterdam heeft van het ministerie van
 buitenlandsche zaken te Berlijn, onder dagteekening 3 Sept. het volgende telegram
 ontvangen: "In tegenstelling met berichten van vijandelijke zijde kan gemeld worden,
 dat de voorwerpen van kunst te Leuven zooveel mogelijk gespaard zijn. Volgens
- 1570 Nederlandsche berichten is het Raadhuis niet beschadigd, de St. Peterskerk wel; deze
 kon echter hersteld worden. De kunstschaten en schilderijen zijn alle intact
 gebleven.

5 september 1914 *De bibliotheek.*

1575 Het grootste wetenschappelijk verlies, ons door den oorlog berokkend, zal ongetwijfeld zijn de vernieling van de boekerij der Hoogeschool van Leuven. Zij was gevestigd in de Lakenhalle, gothisch gebouw, dagteekenende van 1317, gebruikt tot Hoogeschool 1426; in 1600 werd een verdieping bijgebouwd en in de XVIIIe eeuw een groote vleugel. De rijkdom harer verzamelingen, 200,000 tot 300,000 boekdeelen, 1580 bestond vooral in oude zeldzame en veelal eenige drukwerken, waaronder honderden incunabels; zij bevatte Vlaamsche boekjes, een uiterst zeldzame Engelsche verzameling, een "Vesalius", gedrukt op perkament, twee wereldbollen van Blaeu, enz. Zij waren afkomstig, gedeeltelijk van de boekerij van voor de omwenteling, gedeeltelijk van abdijen en kloosters, door Jozef II opgeheven. De afdeeling der 1585 handschriften, hoewel van minder belang, bevatte echter belangrijke bescheiden; een eigenhandig werk van Thomas à Kempis, een merkwaardig handschrift van Terentius, enz. De boekenafdeeling uit den hedendaagschen tijd was mede buitengewoon belangrijk; zij bevatte kostbare verzamelingen, onder meer de Uitgaven van bijna al de Academiën der wereld, kostbare giften sedert 1834 aan de Hoogeschool gedaan en boeken sedert 1590 hetzelfde tijdstip door de stad Leuven aangekocht.

5 september 1914 *Leuvensche vluchtelingen.*

Om verspreide leden van uit Leuven naar ons land gevluchte families weer bij elkaar te brengen en te overwegen wat voor deze vluchtelingen te doen is, verzoekt de 1595 redactie van de Bredasche Courant te Breda op verzoek van eenige te Breda opgenomen Leuvenaars haar opgave te willen doen van de namen en adressen der vluchtelingen. Deze worden niet gepubliceerd.

5 september 1914 *Op het Oorlogspad. [29 augustus]*

1600 Aan de correspondentie van een onzer verslaggevers in België ontleenen wij nog: OSTENDE, 29 Aug. Op den uitersten hoek van de Digue het meest nabij de haven staat een klein Hotel, waar ik deze laatste week geregeld eens per dag mijn zeer ongeregeld 1605 maal gebruik. De eigenaar heeft, behalve een niet te overschatten kok, twee dochters. De oudste is getrouwd, heeft twee kindertjes, haar man is "piotte" in het 9de linie regiment; daarom woont zij nu bij haar ouders en helpt in de zaak; een lieve, intelligente vrouw. Zij schrijft haar man elken dag, heeft hem van den aanvang elken dag geschreven; zijn laatste brief was gedateerd 5 Augustus, iets meer dan drie weken geleden, twee dagen vóór den fellen strijd bij Luik. Van middag wees zij mij twee van haar brieven, die teruggekomen waren. Op den voorkant stond met roode inkt 1610 aangeteekend: "Retour expediteur", op de achterzijde: "Introuvable" met daaronder een handteekening – onleesbaar.

Haar lippen trilden een heel klein beetje toen zij mij geruststelde, dat "introuvable" enkel maar beteekende, dat zij hem niet vinden konden. Hij kon immers "prisonnier" zijn en "ces cochons d'alleboches" geven immers niet de namen van hun 1615 prisonniers. Hij kon toch ook gewond zijn, ergens in een hospitaal. Ik dacht toen aan dien jongen luitenant van het 9de, dien ik, zwaar gewond, na het treffen bij Leuven, een eind weegs naar de stad reed, en die mij vertelde dat geen 50 man van het geheele 9de over waren. Beteekende "introuvable" misschien dat hij ergens in een greppel had gelegen, op zijn rug, zijn armen uitgestrekt, met starre oogen die geen maan, geen 1620 sterren meer konden zien, zooals ik ze heb zien liggen bij Leuven, bij Haelen, bij Diest. Aan het andere einde van de gelagkamer zit geregeld een troepje van acht man van de Garde Civique. Het is een vrij doodsch, oninteressant troepje; ze drinken hun apéritif vrij zwijgzaam; aan den disch zeggen zij ook niet veel en ik heb ze tot vanmiddag nooit met veel belangstelling aangekeken. Toevallig hoorde ik hun 1625 geschiedenis. Den Woensdagnacht vóór de occupatie van Brussel werd de garde civique naar verschillende plaatsen gezonden, naar Gent, Brugge en Ostende. Dit troepje moest – zonder voorafgaande waarschuwing – naar Ostende. Hier werd hun bevolen hun wapens in te leveren en zich in burgerkleeren te steken. De meesten hadden geen geld of zeer weinig meegenomen. Nu zitten ze hier – ze kunnen niet weg, ze mogen niet vechten – ze 1630 wachten. Vanmiddag was er ietewat jolijt daar de vrouw van één hunner vanmiddag uit Brussel was aangekomen. De rest weet niets van hun familie af.

De Brusselsche vertelde van allerlei uit Brussel. Hoe er eens per week een autobus naar Luik gaat om kijkers naar het slagveld te brengen; hoe een Duitsch soldaat op staanden voet doodgeschoten werd omdat hij het een jonge vrouw tegen haar zin had 1635 lastig gemaakt; hoe de stad langzamerhand in haar gewone doen kwam, hoe ze al dien tijd geen krant gezien had enz. enz. Aan het tafeltje bij het raam zit een heele dikke dame met haar man, dien ze, schertsend, steeds van ontrouw beschuldigt. Zij waren in Ostende voor de zomermaanden, en aan het feit, dat ik met geduld haar gejammer heb aangehoord heb ik te danken dat zij in mij het orakel ziet dat alles

1640 weet. Zij jammert over haar wijn, haar gordijnen, haar kussensloopen, want zij heeft
gehoord dat Duitse soldaten in haar huis in Brussel zitten. De verhalen van de dame
uit Brussel hebben haar doen besluiten terug te gaan naar huis; ik heb het haar sterk
aangeraden, want zij verveelt en irriteert mij. Vooral irriteert zij mij omdat ze
1645 over bezoedelde gordijnen praat tegen de lieve dochter van den waard, die haar zachte
oogen doet turen op dat woordje "introuvable".

5 september 1914 Te Leuven.

"De Tijd" drukt een proclamatie af, welke door een medewerker van het blad uit Leuven
is meegenomen en waarvan de aanplakking door de Duitse autoriteiten is goedgekeurd.
1650 De proclamatie, in het Fransch en het Vlaamsch gesteld, luidt in de laatste taal
aldus:

BEKENDMAKING.

Aan de inwoners der stad Leuven. Vruchteloos hebben wij onze gemeentelijke
afgevaardigden opgezocht. De laatste onder hen, M. de Schepene Schmit, wettelijk
1655 belet zijn ambt verder te vervullen, heeft ons den 30 Augustus het gemeentelijk gezag
overhandigd. Ik meen, dat het mijn plicht is dien last op mij te nemen met de hulp
van eenige gekende burgers, die aanvaard hebben mij terzijde te staan. In
verstandhouding met de Duitse legeroverheid, vraag ik aan de inwoners van Leuven
terug in de stad te komen en hunne gewone bezigheden te hernemen. De bevelen,
1660 uitgevaardigd door M. Colins, blijven in voege. Ik herinner in het bijzonder: 1. Dat
het verboden is, na 7 uur 's avonds (Belgisch uur), nog door de stad te gaan. 2. Dat
al dezen, die gelijk welk wapen of eenigen schietvoorraad hebben, verplicht zijn,
alles onmiddellijk op het Stadhuis te komen afgeven. 3. Dat alles, wat kan vijandig
1665 schijnen aan het Duitse leger met alle zorg moet vermeden worden. Op deze
voorwaarden heeft de Duitse legeroverheid ons beloofd, dat er niets meer zal
gebrand noch geroofd worden, en dat de bevolking niet meer zal bedreigd noch
belastigd worden. Wij zijn met alle zorg bezig, om van nu af de gemeentendiensten te
herstellen: de Politie, de Burgerlijke Stand en de Dienst van het Stadswater zullen
ten spoedigste heringericht worden. De politiedienst zal binst den dag gedaan worden
1670 door eenige vrijwilligers, die een armband dragen met de kleuren der stad en eene
eenzelvigheidskaart, beide rechtmatig gestempeld. De mannen van goeden wil, die dezen
dienst willen waarnemen, worden dringend verzocht vandaag nog, om 4 u. 's namiddags,
op het stadhuis te komen.

De aangewezen Burgemeester A. Nerinx. De gemeenteschrijver Eug. Marguery. Het
1675 komitee der burgers: Dr. Boine, Pater Claes, Dr. P. Debaisieux, Dr. Deconinck, Ch.
de la Vallée-Poussin, Mgr. Deploigne, P. Helleputte, A. Triery, Dr. Tits, L.
Verhelst, V. Vingeroedt.
Leuven, den 1 September 1914.

1680 Over het teloor gaan van kunstschaten te Leuven schrijft het "Handelsblad van
Antwerpen" nog: [zie elders]

BERLIJN, 7 Sept. (W. B.) De verwoesting van Leuven.

De "Nordd. Allgem. Zeitung" schrijft:

1685 "Wij zijn in de gelegenheid geweest Helfrich, directeur van de "Deutsche Bank", die
zooeven uit België terug is gekeerd, te spreken. Hij was o. a. te Leuven en vertelt,
dat van een totale verwoesting van de stad geen sprake is. Platschoten en afgebrand
zijn alleen de oostelijke wijken, waar na de vreedzame overgave der stad, onze
troepen verraderlijk, stelselmatig en aanhoudend beschoten zijn: vooral in het
1690 stratencomplex van het station af en uit de richting van Thienen naar het
binnengedeelte van de stad. Het is een wreede ironie van het noodlot dat de straat
van Thienen naar het centrum van de stad Rue des Joyeuses Entrees heet, zoals nog op
de naamplaten te lezen is. Alle huizen en muren in deze straten zijn als bezaaid met
sporen van kogels; wel een bewijs hoe elke afzonderlijke stadswijk bestormd moest
1695 worden. Daarentegen is het zuidelijk gedeelte van de stad voor de helft en ook een
deel van het westelijk zoo goed als niet beschadigd. Op tal van huizen leest men daar
opschriften als: "Hier wonen goede mensen, s. v. p. sparen".

Het Raadhuis, de parel van Leuven, is geheel en al intact gebleven en door onze
troepen gered. Officieren, die deel hebben genomen aan het gevecht, vertellen, dat
1700 onze soldaten de stoomspuiten voor den dag hadden gehaald om den brand in het
Raadhuis en de nabijgelegen huizen te blusschen en op deze wijze dit architectonische
kunstwerk voor den ondergang te behoeden. Zij voleindigden dezen arbeid, ofschoon zij
bij het blusschen voortdurend door de burgers van Leuven werden beschoten. Het is
helaas niet gelukt de kostbare universiteitsbibliotheek te behouden. Van de
1705 kathedraal is de toren ingestort, het schip echter behouden gebleven.

Naspeuringen van Paul Theelen: De verwoesting van Leuven

[Wij merken hierbij op, dat in vroegere berichten, ook van Duitsche zijde, van pogingen tot blussching nooit melding is gemaakt. Red. H.]

7 september 1914 Een mededeeling van Bethmann-Hollweg.

1710 De Duitsche rijkskanselier von Bethmann Hollweg heeft zich tegenover de Amerikaansche
persvertegenwoordigers op de volgende wijze uitgelaten over de mededeelingen het
buitenland: "Engeland zal zijne landgenooten vertellen dat de Duitsche troepen
Belgische dorpen en steden hebben afgebrand maar zij verzwijgen dat Belgische meisjes
1715 Belgische steden onze officieren ten eten hebben genoodigd en aan tafel op hen hebben
geschoten. De geheele burgerbevolking in België handelende tegen alle volkenrecht,
door onze troepen, na ze eerst vriendelijk te hebben ontvangen, nu den rug aan te
vallen met verborgen wapenen. De Belgische vrouwen hebben soldaten die zich ter ruste
legden den hals afgesneden. Engeland zal ook niet spreken van de dumdukogels, die
1720 door de Engelschen en Franschen ondanks alle conventies, werden gebruikt, en dit men
hier kan zien in de oorspronkelijke verpakking, zooals men bij de Engelsche en
Fransche gevangenen heeft gevonden. De Keizer heeft mij gemachtigd dit alles te
zeggen en te verklaren, dat hij volkomen vertrouwen heeft in het
rechtvaardigheidsgevoel van het Amerikaansche volk, dat zich door de verhalen onze
1725 tegenstanders niet zal laten bedriegen. Duitschland en Oostenrijk-Hongarije hebben
bij de mogendheden, die de Conventie van Algeciras teekenden, geprotesteerd tegen de
wijze, waarop hun diplomatieke en consulaire vertegenwoordigers uit Marokko zijn
verwijderd.

1730 *BERLIJN, 8 Sept. (W. B.) Een telegram van keizer Wilhelm aan president
Wilson.*

De "Nordd. Allgem. Zeit." publiceert het volgende telegram, dat de keizer aan
president Wilson gezonden heeft: "Ik beschouw het als mijn plicht u, mijnheer de
1735 menslievendheid, mede te delen, dat mijn troepen, na inneming van de vesting
Longwy, daar duizenden dum-dum-kogels hebben gevonden, die in een speciale
regeeringswerkplaats waren vervaardigd. Soortgelijke kogels werden gevonden op
gesneuvelde en gewonde soldaten en gevangenen, ook van het Engelsche leger. Het is u
bekend, welke verschrikkelijke wonden deze kogels veroorzaken en dat het gebruik
1740 ervan door de algemeen aangenomen grondbeginselen van het internationaal recht
veroordeeld zijn. Ik richt derhalve tot u een plechtig protest tegen deze wijze van
het voeren van een oorlog, die ten gevolge van de methodes van onze tegenstanders één
der meest barbaarsche is geworden, die de geschiedenis kent. Maar niet alleen, dat
onze vijanden deze wreede wapens tegen ons gebruiken, de Belgische regering heeft
1745 bovendien de burgerlijk bevolking openlijk aangemoedigd tot deelneming aan den
strijd, en deze deelneming sedert geruimen tijd zorgvuldig voorbereid. De zelfs door
vrouwen en geestelijken in dezen guerilla-oorlog gepleegde wreedheden, ook op gewonde
soldaten, geneeskundig personeel en verpleegsters (geneesheeren weren gedood,
hospitelen beschoten) waren van dien aard, dat mijn generaals ten slotte tot
1750 genoodzaakt waren de strengste maatregelen tot bestraffing der schuldigen te nemen,
ten einde de bloeddorstige bevolking af te schrikken van de voortzetting van haar
schandelijke daden. Eenige dorpen en zelfs het schoone Leuven, met uitzondering van
het schoone stadhuis, moesten ter zelfverdediging en ter bescherming van mijn troepen
verwoest worden. Mijn hart bloedt, als ik zie, dat dergelijke maatregelen
1755 onvermijdelijk zijn geworden en wanneer ik denk aan de tallooze onschuldigen, die
have en goed hebben verloren ten gevolge van het barbaarsche optreden van die
misdadigers."

8 september 1914 Een officieel Belgisch Rapport.

1760 Het volgende officieele communiqué publiceert "De Tijd", op verzoek van dr. Fr. V.
Cauwelaert, Belgisch volksvertegenwoordiger:
WelEd. Heer Minister. De commissie van onderzoek heeft de eer het volgend verslag uit
te brengen over de feiten, die te Leuven, de omliggende plaatsen en de streek van
Mechelen werden gepleegd: Het Duitsche leger drong Leuven binnen op Woensdag 19
1765 Augustus na de dorpen waar het doortrok te hebben neergebrand. Onmiddellijk na hunne
aankomst in de stad, eischten ze inkwartiering en vorderden levensmiddelen op voor
hunne troepen. Ze gingen in al de banken en deden hun de kasvoorraad afleveren.
Duitsche soldaten braken de huizen open, die door hunne bewoners verlaten waren,
plunderden en brasten er. De Duitsche overheid nam als gijzelaars: den burgemeester
1770 der stad, senator Vanderkelen, den onder-rector der Kath. universiteit, den pastoor-
deken der stad, magistraten en schepen werden eveneens aangehouden. Al de wapenen van

de burgerij, tot de schermdegens toe, waren afgeleverd geworden aan de gemeente-overheid, die ze in de St. Pieterskerk deed brengen.

In een aanpalend dorp, Coorbeek-loo, werd eene vrouw van 22 jaar, wiens echtgenoot in het leger dient, op Woensdag 19 Augustus met verschillende bloedverwanten overvallen door eene bende Duitsche soldaten. De personen, die bij haar waren werden in een afgelegen huis opgesloten, terwijl zij zelf in eene andere woning gesleurd werd en opvolgentlijk door 5 soldaten afschuwelijk mishandeld. In ditzelfde dorp, zijn Duitsche soldaten, op Donderdag 20 Augustus, een meisje van ongeveer 16 jaar met haar ouders, uit hare woning gaan halen. Zo brachten ze in een verlaten gebouw en terwijl eenigen hunner den vader en de moeder op een afstand hielden, drongen de anderen in den kelder dien ze opengemaakt hadden en dwongen het meisje te drinken. Dan leiden zij haar op het grasperk voor het huis en mishandelden haar op niet te noemen wijze. Daar zij weerstand bleef bieden, doorstaken zij hare borst met bajonetten. Na deze afschuwelijke feiten verlieten ze het meisje, dat naar hare ouders werd gebracht. Den volgenden dag werd ze, gezien haar ergen toestand, bediend door den pastoor der gemeente en naar het hospitaal te Leuven gebracht. Op dat oogenblik verkeerde ze in stervensgevaar. Den 24en en 25en Augustus deden de Belgische troepen een uitval uit het versterkte kamp van Antwerpen en vielen het Duitsche leger aan dat voor Mechelen lag. De Duitsche troepen werden tot Leuven en Vilvoorde teruggedreven. In de dorpen, die door den vijand waren bezet geweest, vond het Belgische leger heel de streek verwoest. Op hun aftocht hadden de Duitschers de dorpen verwoest en afgebrand, en de mannelijke inwoners meegenomen en voor hen uitgedreven. Toen ze den 25en Augustus in Hofstade kwamen, vonden de Belgische soldaten er het lijk van een oude vrouw, die door bajonetsteken was gedood geworden; in hare hand hield ze nog hare naald zooals ze te naaien zat, toen ze overvallen werd; daar lag nog een andere vrouw met haar zoon van ongeveer 15-16 jaar met bajonetsteken doorboord; een man hing er opgehangen. In een naburig dorp, te Sompst, lagen de lijken van twee mannen, die gedeeltelijk verkoold waren, een ander waren de armen en beenen afgekapt. Een werkman, waarvan verschillende getuigen het verkoelde lijk hebben gezien, werd met de bajonet doorstoken, en dan, nog levend, door de Duitschers met petroleum begoten en in een huis gesmeten dat ze in brand staken. Een vrouw, die uit haar huis kwam, werd op dezelfde wijze afgemaakt. Een getuige, wiens verklaring afgenomen werd door mr. Eduard Hertslet, zoon van sir Cecil Hertslet, consul-generaal van Engeland te Antwerpen, verklaart den 26en Augustus, na den laatsten aanval van de Belgische troepen, niet ver van Mechelen, een ouden man te hebben gezien; het lijf was geheel verkoold; het hoofd, de armen en de voeten ongedeerd. Verder lag een kind, van ongeveer 15 jaar, met de handen op den rug gebonden, het heele lichaam met bajonetsteken doorboord. Daar lagen talrijke lijken van boeren in smeekende houding, de armen omhoog en de handen gevouwen. De consul van België in Uganda, als vrijwilliger dienstdoende in het Belgisch leger, verhaalt, dat, overal waar de Duitschers doorgetrokken zijn, het land verwoest ligt. De weinige inwoners, die in de dorpen gebleven zijn, verhalen euvelheden, welke door den vijand werden gepleegd. Zoo zouden te Wackerzeel zeven Duitschers achtereenvolgens een vrouw afschuwelijk mishandeld hebben en ze daarna gedood. In ditzelfde dorp hebben ze een knaap ontkleed tot aan het middel, hem met den dood bedreigd, een revolver op zijne borst drukkend, hem met lansen doorstoken, hem dan in het veld gejaagd en op hem geschoten zonder hem te raken. Overal puinen en verwoestingen. Te Buecken werden talrijke inwoners, waaronder de pastoor, een man van meer dan 80 jaar, gedood. Tusschen Impde en Wolverthem lagen twee gekwetste Belgische soldaten naast een brandend buis. De ongelukkigen werden door de Duitschers in het vuur geworpen, De Duitsche troepen, achteruitgeworpen door onze soldaten, kwamen den 26en Augustus, tegen het vallen van den avond, in volslagen wanorde te Leuven binnen. Verschillende getuigen bevestigen, dat het Duitsche garnizoen, hetwelk te Leuven lag, bij vergissing werd gewaarschuwd, dat de vijand de stad binnendrong. Onmiddellijk liep het al schietend naar de statie, waar het de Duitsche troepen ontmoette, die teruggeslagen waren door de Belgische soldaten, die de vervolging kwamen te staken. Alles schijnt te bewijzen, dat er een treffen plaats had tusschen de Duitsche regimenten.

Daarop begonnen de Duitschers de stad te beschieten, voorwendende, dat burgers op hunne soldaten geschoten hadden; dit werd echter door al de getuigen gelogenstraft, en zou trouwens niet mogelijk geweest zijn, vermits de Leuvensche bevolking verschillende dagen te voren reeds hare wapens had moeten afleveren aan de gemeentelijke overheid. De beschieting duurde tot 10 uur 's avonds. Toen staken de Duitschers de stad in brand. Daar waar het vuur niet goed gebrand had, drongen de Duitsche soldaten in de huizen en wierpen brandgranaten, waarvan sommigen voorzien blijken. Het grootste deel der stad Leuven, inzonderlijk de kwartieren der hoogstad, waaronder de moderne gebouwen, de St. Pieters-kathedraal, de Universiteitshallen met

1840 heel de Universiteitsbibliotheek, hare handschriften, hare verzamelingen, het grootste deel der wetenschappelijke instituten, de stadsschouwburg, waren op dit oogenblik de prooi der vlammen geworden. De commissie meent tusschen al die gruweldaden de aandacht te moeten inroepen op de misdaad, die tegen de beschaving gepleegd werd, door de opzettelijke vernieling van de Universiteitsbibliotheek, die een der schatten van dezen tijd was. Talrijke lijken van burgers lagen in de straten en op openbare plaatsen. Op den steenweg van Thienen naar Leuven alleen heeft een

1845 getuige er meer dan 50 geteld. Op den drempel der huizen lagen verkoalde lijken van inwoners, die uit hun kelders door het vuur verrast, hadden willen vluchten, doch in den gloed waren gevallen. De voorsteden van Leuven ondergingen hetzelfde lot. Men mag bevestigen, dat heel de streek gelegen tusschen Leuven en Mechelen, en het meerendeel der voorsteden van Leuven, geheel vernield werden.

1850 Een groep van meer dan 75 personen, onder wie verschillende personaliteiten der stad, alsook pater Colobaet, voorts een Spaansch priester, en nog een Amerikaansch priester werden in den morgen van Woensdag 26 Augustus naar het statieplein geleid; de mannen weiden brutaal gescheiden van hunne vrouwen en kinderen, afschuwelijk mishandeld, herhaaldelijk bedreigd gefusilleerd te zullen worden en voor het front der Duitsche

1855 troepen tot Campenhout gebracht. Ze werden opgesloten in de dorpskerk, waar ze den nacht doorbrachten. Den volgenden dag, rond 4 uur, kwam een officier hen waarschuwen, dat zo konden biechten en een half uur na dien gefusilleerd zouden worden. Rond 4½ uur werden ze in vrijheid gelaten. Kort daarop werden ze opnieuw aangehouden door een Duitsche brigade, die hen dwong voor hen op te stappen in de richting van Mechelen.

1860 Op een vraag van een der gevangenen, antwoordde de officier dat men den Belgische mitraille zou doen proeven vóór Antwerpen. Donderdagnamiddag werden ze eindelijk losgelaten bij de poorten van Mechelen. Uit andere verklaringen blijkt dat verschillende mannelijke inwoners van Leuven, die konden ontsnappen aan de beschieting en den brand, naar Duitschland werden gestuurd, voor een ons onbekend

1865 doel.

De brand bleef verschillende dagen aanduren. Een ooggetuige, die den 30en Augustus Leuven verliet, beschrijft den staat der stad op dat oogenblik als volgt: "Van St. Joris-Weert af heb ik niets ontmoet dan neergebrande dorpen en verdwaasde burgers, die telkens, als ze iemand ontmoetten, de handen opsteken ten teeken van

1870 onderdanigheid. Op al de huizen stak een witte vlag, zelfs op die waarin men het vuur had gestoken; boven op de puinen zag men er nog lappen van hangen. Te St. Joris-Weert heb ik inwoners ondervraagd over de reden van de Duitsche gewelddaden; en allen hebben me op de stelligste wijze verzekerd, dat geen enkel inwoner had geschoten; dat de wapens te voren reeds werden ingeleverd, maar dat de Duitschers zich gewroken

1875 hadden op de bevolking, omdat een Belgisch soldaat, behoorend tot de gendarmerie, een uhlaan had gedood. De bevolking, die te Leuven was gebleven, is gevlucht in de voorstad Heverlé, waar ze opeengepakt zit; ze werd trouwens door de troepen buiten de stad gedreven. Een weinig voorbij het Amerikaansch College begon de brand; de stad is geheel vernield, uitgenomen het stadhuis en de statie. De brand duurde vandaag

1880 trouwens voort, en De Duitschers, verre van maatregelen te nemen om het vuur te beperken, schenen het aan te wakkeren door er stroo op te werpen; dit heb ik gezien in een straat, die langs het stadhuis loopt. De kathedraal en de schouwburg zijn vernield en ineengestort, evenals de bibliotheek; de stad heeft ten slotte het

1885 uitzicht van eene oude stad in puinen, waardoor slechts dronken soldaten stappen, wijn- en likeurflesschen dragend; de officieren zelf zaten in zetels rondom tafels en dronken gelijk hunne mannen. In de straat liggen gedooide paarden in de zon te rotten, geheel opgezwollen, en de stank van brand en verrotting was zóó sterk, dat hij me ver achtervolgde."

De commissie heeft tot heden geen inlichtingen kunnen inwinnen over het lot van den burgemeester van Leuven, of van de notabelen, die als gijzelaars worden aangehouden. Uit de feiten, die haar tot heden werden kenbaar gemaakt, meent de commissie de

1890 volgende besluitselen te mogen trekken. In dezen oorlog werd de bezetting systematisch gevolgd, soms voorafgegaan of begeleid van gewelddaden tegen de burgerbevolking, die strijdig zijn met de overeengekomen oorlogswetten en de meest

1895 elementaire principiepen van menselijkheid. De wijze van handelen der Duitschers is overal dezelfde. Ze trekken vooruit langs de banen en schieten onschuldige voorbijgangers neer, vooral wielrijders, en zelfs boeren, die langs hun weg op het veld aan het werk zijn. Op de plaatsen, waar ze zich ophouden, beginnen ze met eetwaren op te eischen en dranken, waarvan ze gebruiken tot ze dronken zijn. Soms

1900 lossen ze uit niet bewoonde huizen geweerschoten in het wilde en beweren dan, dat het de burgers zijn, die geschoten hebben. Dan beginnen moord- en brandtooneelen en plunderingen, gepaard met daden, die van koude wreedheid getuigen en geslacht noch ouderdom ontzien. Zelfs daar waar zij den persoon beweren te kennen, die zich zou

Naspeuringen van Paul Theelen: De verwoesting van Leuven

- 1905 hebben plichtig gemaakt aan de feiten, die ze aanvoeren, bepalen, zij er zich niet bij, eenvoudig den plichtige te dooden, maar maken er gebruik van om de bevolking te slachten, al de huizen leeg te plunderen en ze dan in brand te steken. Na een eerste slachting, zoowat in het wilde gedaan, sluiten ze de mannen op in de kerk, en gebieden dan aan de vrouwen naar huis te keeren en de deur hunner huizen gedurende den nacht open te houden...
- 1910 Op verschillende plaatsen werd de mannelijke bevolking naar Duitschland gestuurd, om er, naar het schijnt, in den oogst te gaan werken, zooals ten dage der slavernij in de oudheid. Talrijk zijn de gevallen, waar ze de inwoners dwingen als gids te dienen, loopgrachten te graven en verschansingen op te werken voor de Duitschers. Uit talrijke getuigenissen blijkt, dat de Duitschers tijdens hunne opmarschen of hunne
- 1915 aanvallen, burgers – mannen en vrouwen – op den eersten rang zetten, om onze soldaten te beletten te schieten. Uit andere verklaringen van Belgische officieren en soldaten blijkt, dat Deutsche troepen zich in het geheel niet schamen hetzij de witte vlag, hetzij de vlag van het Roode Kruis op te steken ten einde, zonder argwaan te wekken, onze troepen te naderen. Anderzijds schieten ze op onze ambulancewagens en
- 1920 mishandelen onze ambulanciers. Ze mishandelen onze gekwetsten en maken ze zelfs af. De geestelijken schijnen zelfs het voorwerp te zijn van hunne gewelddaden. Ten slotte bezitten we ontplofbare ballen, die de vijand te Werchter had achtergelaten, en wij hebben geneeskundige getuigschriften, bevestigend, dat wonden door dergelijke ballen moeten veroorzaakt geweest zijn. De documenten en getuigenissen, op welke deze
- 1925 beslitselen steunen, zullen openbaar gemaakt worden.
De Voorzitter:
Cooreman, Staatsminister
De secretarissen:
Ridder Ernst de Bunswijck en Orts, legatieraadsheer.
- 1930 *8 september 1914 Tusschen Mechelen en Vilvoorde.*
De Belgische legatie te 's-Gravenhage oordeelt het nuttig de beteekenis vast te stellen van de militaire verrichtingen, waarvan de streek tusschen Mechelen en
- 1935 veldleger, dat den 24en Augustus een uitval deed uit het versterkte kamp van Antwerpen, kreeg voeling met twee vijandelijke divisies ten zuiden van Mechelen. In den loop van den dag van den 25en zijn de Deutsche troepen, die versterkt waren door een per spoor uit Brussel gekomen divisie, naar het zuiden teruggeworpen in de richtingen Vilvoorde en Leuven. De Deutsche rechtervleugel, terugwijkende op
- 1940 laatstgenoemde stad, veroorzaakte er een paniek. Tengevolge van een misvatting had het hoofd zijner colonne het vuur te verduren van het Leuven gebleven Deutsche garnizoen. Dit incident schijnt de stelselmatige verwoesting van een groot gedeelte der stad uitgelokt te hebben. De slag werd den 26en bij het aanbreken van den dag over een uitgestrekter front hervat, daar de Duitschers nieuwe massa's troepen in het
- 1945 gevecht brachten. Het Belgische leger behield zijn stellingen en kreeg vervolgens in den namiddag bevel zich op Antwerpen terug te trekken. De terugtocht werd in de volmaaktste orde ondernomen. Het door den Generalen Staf beoogde doel was volkomen bereikt, de omtrek van de versterkte stelling was gezuiverd en van den anderen kant had de Belgische aanval den vijand genoodzaakt de belangrijke krijgsmacht, die naar de slagvelden van Henegouwen trok, naar het noorden te klaren. De algemeene, eenheid beoogende, situatie in het Noorden van Frankrijk, legt voorloopig aan ons veldleger een verdedigende houding op.
- 1955 *9 september 1914 De bibliothecaris van Leuven over de afgebrande bibliotheek.*
De conservator der kostbare universiteitsbibliotheek te Leuven, de ook te onzent zeer bekende heer J. de Ras, is na een avontuurlijke reis uit België in ons land aangekomen, geheel ontdaan niet enkel over het tragische lot der stad en haar inwoners, maar ook over de onherstelbare verwoesting der prachtige boekerij, over
- 1960 welke schatten en dierbare kleinoodiën hij zooveel jaren heeft gewaakt. Aan "De Tijd" ontleenen wij het volgende relaas over den inhoud, de beteekenis en de geschiedenis der vernielde boekerij. Hij deed er een terugblik op de historie der Hoogeschool aan voorafgaan:
Toen in 1425 de hertog van Brabant Jan IV besloot, eene universiteit in zijne staten te stichten, zegt De Ram, was de te volgen weg voor hare inrichting reeds lang op andere plaats aangewezen. De hertog had gemeend het studium generale in Brussel te vestigen, maar de overheden dezer stad opperden bezwaren en vreesden een woelzieke jeugd in hun midden; toen viel de keus op Leuven, waarvan de magistraat het vooruitzicht met vreugde begroette en zelfs besloot bij den hertog daartoe stappen te

Naspeuringen van Paul Theelen: De verwoesting van Leuven

- 1970 doen.
Den 31en Augustus 1425 ontving de stad Leuven van wege den hertog een aanbevelingsbrief voor den Paus en onmiddellijk vertrok Willem Neeffs (Nepotis) scholast van Sint Pieter, naar Rome. Martinus V, reeds voor de komst van den gezant van alles op de hoogte, stemde volgaarne toe en vaardigde den 9en December een bul uit, waarin de grondregelen en privileges van het nieuw wetenschappelijk instituut waren opgesteld. Onder de bepalingen van het pauselijk schrijven was ook de voorwaarde opgenomen, dat de hertog en overige gezaghebbende personen den Rector der universiteit het privilege van rechtspraak zouden overdragen; waartoe Jan IV, bij brief van 7 September, 1426, besloot. De hertog gaf tevens aan alle leden der
- 1975
1980 hoogeschool dezelfde voorrechten, welke de burgers der stad Leuven genoten. Volgens de documenten zijn de verdiensten der stad, het zachte klimaat, de vruchtbaarheid van den grond en de rustige zeden harer bewoners ernstig in aanmerking genomen. Het begin der lessen werd door den hertog op den 20en October van hetzelfde jaar vastgesteld en de Paus had zelf den eersten Rector Magnificus, den reeds genoemden Willem Neeffs, aangewezen. Terzelfdertijd zorgde de overheid der stad, in overleg met den Rector, voor de aanstelling van bekwame leeraren en het bouwen van geschikte lokalen. Het stadium bevatte in 't begin de faculteiten van kunsten, medicijnen en van kerkelijk en burgerlijk recht. Den 7en Maart 1431 riep Paus Eugenius IV de faculteit van godgeleerdheid in het leven. Het is alstoen ook, dat de thans verwoeste oude
- 1985
1990 lakenhal aan de universiteit werd afgestaan, waarvan zij steeds gedurende de latere eeuwen het middenpunt gebleven is.
Met de XVIIe eeuw breekt voor de universiteit een ware glansperiode aan. Pausen, prinsen, particulieren en, het bestuur der stad wedijveren op verschillende wijzen, door het geven van beneficiën, het stichten van collegia en studiebeurzen, om haar
- 1995
2000 nieuwe en groote inkomsten te verzekeren. Zij, die zich toen aan de studie wijdden, waren gedurende de studiejaren en ook in hun oude dagen tegen den kommer en de vernedering der armoede gevrijwaard. Een bijzondere vermelding verdient de stichting van het pauscollege door Paus Adrianus VI, geboren te Utrecht, oud-professor der universiteit en leermeester van Karel V. Van de vijf faculteiten nam toen die der kunsten de eerste plaats in en genoot een Europeesche vermaardheid. De faculteit der godgeleerdheid speelde ook een groote rol bij de bestrijding der ketterijen en die van de rechten oefende een grooten invloed op den politieken toestand en op de rechtswetenschap zoowel de kerkelijke als burgerlijke. De medische faculteit volgde de algemeene beweging van groote ontwikkeling. Het aantal studenten nam in hooge mate
- 2005
2010 toe en Erasmus schreef in 1521, dat de universiteit van Leuven voor geen ander behoefde achter te staan, uitgenomen die van Parijs, en dat zij reeds ongeveer drie duizend studenten telde, welk getal nog dagelijks vermeerderde. Toen de godsdiensttwisten uitbraken was Leuven een groot litterarisch en wetenschappelijk centrum, waarvan de geleerde Justus Lipsius, een der luisterrijkste professoren, den roem verkondigde; volgens denzelfden geleerde was inmiddels het getal studenten tot op zeven of acht duizend gestegen. Was de regeering van Karel V voor de universiteit een tijdperk van grooten voorspoed en wetenschappelijke ontwikkeling geweest; daarna echter verschenen donkere wolken aan den hemel. Niet alleen het ongelukkig bestuur van den hertog van Alva had de universiteit zeer aangetast, maar ook nog het
- 2015
2020 uitbreken van de pest te Leuven verergerde den toestand en niet vóór de regeering van Albert en Isabella keerde voor de geleerde wereld die noodzakelijke kalmte weer, om met vrucht in haar wetenschappelijk streven te kunnen doorwerken.
De aartshertogen Albert en Isabella gaven bij het aanvaarden van het bewind ondubbelzinnige blijken van waardeering en brachten, toen zij hun blijde inkomst te Leuven deden, een officieel bezoek aan de universiteit. Er waren echter nog eenige jaren noodig alvorens de prinsen het herstellingswerk voor goed konden beginnen. In 1606 werd een nauwkeurig onderzoek naar den toestand, waarin de universiteit verkeerde, voorgeschreven. Het onderzoek was omvangrijk en werd door den oorlog onderbroken, maar leidde tot het opmaken van een nieuw reglement, door paus Paulus V bekrachtigd en den 5en September 1617 aan den academischen senaat afgekondigd. In
- 2025
2030 deze soort van grondwet waren de vroegere privileges met nieuwe voorschriften opgenomen, om den geregelden gang van het onderwijs te waarborgen. Indien de universiteit in de XVIIe eeuw op nieuw, prospereerde, toch kon zij niet haar vroegere plaats innemen, want zij vertegenwoordigde niet alléén meer het werkzame wetenschappelijke leven der Nederlanden. Leiden en Douai hadden haar krachten en mannen ontnomen; toch handhaafde zij een rechtmatige befaamdheid en bezat zij nog uitstekende geleerden als: Puteanus, Vernulaeus, Valerius Andreas, Van Langendonck en meerdere anderen.
Hot eerste gedeelte dor achttiende eeuw, onder het Oostenrijksch bestuur, was nog
- 2035
voor de universiteit een tijd van bloei; alhoewel het getal studenten, door de

oprichting van andere hoogeschoolen, verminderde en op drieduizend was gevallen, waren er drie-en-veertig collegia en acht-en vijftig professoren, onder wie Heuschling, Rega, Verheyen, De Villers, Minckelers, Van Espen, Nelis, Paquot, enz.

2040 In de tweede helft der eeuw veranderde de toestand en ontstond tusschen de regeering en de universiteit een zeker wantrouwen. Die verhouding werd scherper onder Jozef II en moeilijkheden van allerhanden aard traden op den voorgrond. De Brabantsche omwenteling bracht de universiteit korten tijd vrede, maar het duurde niet lang of

2045 nieuwe twistpunten werden door de Oostenrijksche regeering gezocht. De inval der Franschen maakte aan alles een einde en den 25en October 1797 werd de universiteit opgeheven. Na de onafhankelijkverklaring van België besloten de vereenigde bisschoppen voor de katholieke jeugd te Leuven een vrije hoogeschool te stichten. Een beroep werd gedaan om het vereischte kapitaal bijeen te krijgen en den 10en Juni 1834 was de oprichting een voldongen feit. Die instelling heeft zich, dank zij de groote

2050 milddadigheid der katholieke bevolking, geleidelijk meer en meer ontwikkeld en zelfs in den laatsten tijd een zeer hooge vlucht genomen. Zij wordt niet alleen door een talrijke Belgische jeugd, maar ook door zeer vele vreemde studenten van alle landen en werelddeelen bezocht. Dit jaar is het getal inschrijvingen tot circa 2800 gestegen. Behalve de vier faculteiten, die elke universiteit bevat, is er te Leuven een vermaarde faculteit van godgeleerdheid, een volgens de laatste eischen des tijds

2055 ingericht polytechnicon en eene hoogerelandbouw- en handelsschool. De oude universiteit van Leuven kwam later dan andere in het bezit eener openbare bibliotheek. Omstreeks het begin der 17e eeuw, dank zij de milddadigheid van eenige geleerde boekenvrienden, onder wie Laurentius Beyerlinck en Jacobus Romanus, professor der medische Faculteit, werd voor goed de hand aan het werk gelegd en eene

2060 algemeene bibliotheek gesticht. De aartsbisschop Jacobus Boonen stelde een budget voor haar onderhoud en uitbreiding beschikbaar. De eerste catalogus, bevattende 120 blz. 4o., werd door den eersten titularis, Valerius Andreas, in 1636 opgemaakt en was voorafgegaan van eene redevoering, door hem voor het corpus doctum uitgesproken. Door den onvermoeiden ijver der bibliothecarissen groeide het aantal boekwerken steeds aan

2065 en gedurende de administratie van Jan van de Velde, 1771-1779, werd zij verrijkt met twaalf duizend boekdeelen, afkomstig van den verkoop der bibliotheek der Jezuiten. In het jaar 1707 stond de regeering den bibliothecaris De la Serna Santander toe, ten behoeve der Ecole centrale van Brussel, een keuze te doen in de bibliotheek van Leuven. Hij maakte ruimschoots van dat recht gebruik en nam 718 werken mede, die

2070 nooit meer zijn teruggeven. Bij dekreet van 12 December 1805, werd aan de stad Leuven het eigendom van de universiteitsbibliotheek toegezegd, maar na de hervorming van het hooger onderwijs in België in 1817, stelde zij die instelling ter beschikking van den Staat. In 1835 opnieuw in het bezit van de bibliotheek gekomen, heeft de stad haar, hij de oprichting der katholieke hoogeschool, onder zekere voorwaarden, aan deze

2075 laatste in bruikleen afgestaan. De bibliotheek bevond zich in de bovenzalen van het hoofdgebouw der universiteit, de vroegere lakenhal, opgetrokken in gothieken stijl van het eerste tijdvak. Een der lokalen was van lateren datum, in 1723, tegen het oude gedeelte aangebouwd en van binnen met zeer rijk gebeeldhouwde eikenhouten boekenkasten in rococostijl voorzien.

2080 Het plan van dit gebouw werd ontworpen door Gaspar Larchier, bouwkundige te Brussel en uitgevoerd door Jan Frans de Groot. Het stukadoorswerk van het gewelf is door den beeldhouwer Dionysius Bayar gemaakt en het prachtige houtwerk door dienstelfden kunstenaar, in overleg met Bonnet; de gezamenlijke kosten van het gebouw beliepen

2085 circa honderd vijftien duizend florijnen. De wanden van de groote leeszaal, ook boven gelegen, waren als 't ware behangen met portretten van professoren der oude en nieuwe hoogeschool en rond in de zaal bevonden zich de borstbeelden, meestendeels uit marmarsteen, op voetstukken geplaatst, van beroemde personen en door bekende kunstenaars gebeiteld. Alle geschiedkundige gedenkstukken der eerbiedwaardige Alma Mater waren er als in een museum verzameld en werden met de grootste piëteit door de

2090 jongere geslachten bezocht en bewonderd. De groote promotiezaal, waar alle academische plechtigheden plaats vonden, was ook neven de leeszaal gelogen. De verwoeste bibliotheek telde ongeveer honderd tachtig duizend boekdeelen en een groot aantal zeldzame en belangrijke handschriften. Van deze laatste, eertijds in nog grooter getal, zijn er gedurende vroegere

2095 oorlogswelingen vele naar de Koninklijke bibliotheek te Brussel overgebracht en aldaar gebleven. Het oudste gedeelte der bibliotheek, hoofdzakelijk afkomstig uit collegia en kloosters, was zeer rijk aan incunabelen, wellicht een der schoonste verzamelingen van de heele wereld. De groote bibliotheken leenen elkander boeken en handschriften; deze laatste moeten, volgens een algemeen aangenomen regel, in de

2100 leeszaal geraadpleegd worden. In Leuven waren van verschillende bibliotheken boeken en handschriften aanwezig, o.a. van Leiden alleen de vonden er zich vier kostbare

handschriften. Het vernielen dezer oude en alleszins merkwaardige bibliotheek van Leuven is zonder twijfel een der grievendste beleedigingen, de hedendaagsche beschaving aangedaan, en uit haar puinen zal nog eeuwen lang een bitter verwijt opstijgen tot hen, die zich aan zulk vandalisme hebben plichtig gemaakt.

1) Onder deze, thans vernielde, kunstwerken, bevond zich het portret van den Leuvenschen hoogleeraar die later als Adriaan VI den pauselijken troon beklom. De beeltenis van dezen eenigen Nederlandschen Paus werd geschilderd door zijn landgenoot Jan van Schoorl. (Red. Hbl.)

BERLIJN, 9 Sept. (W. B.) Het optreden der Duitschers in België door een Duitscher beoordeeld.

De "Nordd. Allgem. Zeitung" bevat een uitvoerig vervolg van de schildering van den toestand in België door den directeur der "Deutsche Bank" Helfferich. Deze zegt o.a.: "Eenige plaatsen zijn geheel en al verwoest, ten deele in het gevecht, ten deele wegens verraderlijke overvallen na een vreedzame overgave. Daarentegen is de groote industrie-stad Verviers volkomen ongeschonden. Luik zelfs vertoont slechts hier en daar sporen van den oorlog. Tusschen Luik en Thienen, waar onze troepen in een breed front voorwaarts trokken, lijkt het, alsof de weg nooit door vijandelijke soldaten werd betreden. Men krijgt nergens den indruk, dat de Deutsche troepen zonder noodzaak verwoest of brand hebben gesticht. Thienen zelf is totaal onbeschadigd. In Leuven is alleen de wijk afgebrand, waar de verraderlijke overvallen en de aanhoudende straatgevechten hebben plaats gehad. Onze troepen trachtten zelfs te redden wat te redden viel. Te Brussel is aan niemand ook maar een haar gekromd; het eigendom der burgers wordt pijnlijk geëerbiedigd. Bij requisities voor de troepen en inkoopten door soldaten wordt alles contant betaald. Het groote industrie-bekken van Charleroi is zoo goed als geheel gespaard gebleven. Alle fabrieken en werken zijn intact gebleven. Dinant in het dal van de Maas is geheel en al verwoest, omdat onze troepen, die na de vreedzame kapitulatie, reeds eenige dagen in de stad hadden vertoefd, plotseling door de bewoners van alle zijden beschoten werden. Om dezelfde reden is het grootste gedeelte van de stad Andenne verwoest. In de meeste andere plaatsen van het dichtbevolkte Maasdal is van de verschrikkingen van den oorlog niets te bespeuren. De algemeene indruk is, dat de Deutsche troepen slechts daar vernielden, waar de bittere noodzakelijkheid van den strijd het eischte of waar het optreden der inwoners de ernstigste represaille-maatregelen noodig maakte.

11 september 1914 Dr. P.J.H. Cuypers naar Leuven.

Uit Roermond wordt aan "De Tijd" geseind: Dr. P. J. H. Cuypers, de onvermoeide grijze bouwmeester van wereldvermaardheid, die nog kort geleden voor de studenten der Leuvensche Hoogeschool een voordracht hield, en die in Leuven talrijke herinneringen heeft, vertrok Woensdagmorgen per auto naar Leuven, om daar in oogenschouw te nemen wat er aan de kostbare monumenten van architectuur en gevelmooi is verwoest. De minnaar van het schoone, de vereerder van de architectuur der oude Belgische steden, heeft na het lezen der vele treurige berichten, zijn verlangen willen bevredigen, om zelf de verwoesting na te gaan.

11 september 1914 Kunstschaten in het verwoeste Leuven.

Daar we hier in Holland nog altijd in onzekerheid verkeerden aangaande het lot der kostbare schilderijen, van Dirck Bouts in de verwoeste St. Pieterskerk te Leuven en er geruchten gingen dat ze in het museum te Antwerpen waren in veiligheid gebracht, hebben we ons gewend tot Pol de Mont, den directeur van genoemd museum. Deze seint, ons nu, dat men te Leuven er in geslaagd is de kunstwerken nog tijdig voor het geweld van den vijandelijken aanval te bergen, zoodat ze onbeschadigd zijn.

11 september 1914 Leidsche handschriften te Leuven.

Men meldt ons uit Leiden: De handschriften, door de Leidsche bibliotheek aan die te Leuven in bruikleen gegeven, waren Nederlandsche Stichtelijke Tractaten van Johan van Ruusbroeck en anderen. Het zijn dus niet van de allerbelangrijkste. Bovendien is het volgens den bibliothecaris, prof. De Vries, nog zeer de vraag, of deze handschriften wel verbrand zullen zijn. De geleende handschriften worden in den regel in de boekerijen met zorg bewaard. Het gevoelen van den hoogleeraar was, dat bij oordeelkundige behandeling nog veel van het beschadigde zou kunnen gered worden, omdat gebonden boeken moeilijk verbranden.

15 september 1914 Een soldatenbrief.

De "Nieuwe Gazet" publiceert den tekst van een niet verzonden brief van een Landsturmman aan zijn vrouw, geschreven te Aerschot, den 7en September. De schrijver

was op wacht en schreef zijn brief tusschen twee ronden. Hij vertelt, dat hij juist op patrouille is geweest en straks weer erop uit moet. Van den vijand, schrijft hij dan verder, is geen spoor te bekennen. Wij moeten alleen maar op onze hoede zijn voor de franc-tireurs en zorgen, dat zich geen benden vormen. Over het algemeen is het hier nogal niet angstig, want alle mannen, die een geweer of revolver zouden kunnen hanteeren, zitten opgesloten in de kerk, n.l. 27 priesters en monniken en ongeveer 500 burgers. Ze zijn heel rustig en krijgen eten en drinken. Maar wee hunner, als ze wat zouden ondernemen – dat weten ze trouwens heel goed en ook, dat het hun slecht zou vergaan, als door burgers op ons mocht worden geschoten. Wij zijn hier midden in de streek, waar hard gevochten is – je kunt je eenvoudig geen voorstelling maken van de aangerichte verwoestingen; de ellende is niet te beschrijven. Ons kwartier is maar zeer matig, maar we waren tot dusverre ten minste altijd onder dak. Met het eten moet je natuurlijk ook een beetje door de vingers zien. Vruchten zijn er in overvloed, verder aardappelen, soms spek en haringen. Koeien en kippen loopen overal rond, dus zoo noodig ga je je gang maar. Daar de dorpen alle verwoest zijn, valt er natuurlijk niets te koopen. Bier is eenvoudig niet te krijgen, al gaven velen van ons graag zen mark voor een glas. Maar in de kelders ligt wijn en snaps en liquieren in overvloed. Van huis hooren we niets. Je kunt geen courant krijgen. We hebben dan ook geen flauw begrip ervan hoe het er mee staat. De commandant weet er evenmin iets van. Zoo nu en dan komt er eens een auto door en dan hoor je wel eens wat, maar je kunt niet nagaan of het waar is wat ze vertellen. Daar we niets anders te doen hebben dan op wacht trekken, begrijp je wel, dat het geducht vervelend begint te worden – nu spelen veel kaart, maar je kunt toch ook niet eeuwig kaarten. Acht dagen geleden waren we in Leuven – hoe het er daar uitziet en wat daar gebeurd is, daarover is het maar beter te zwijgen (wie es de aussieht und wass da passiert ist darüber schweigt der Sänsers höfflichkeit). Het bezoek van een Zeppelin of vlieger brengt zoo nu en dan wat afwisseling; verder ook de komst van vrouwen en kinderen, die bij troepjes met het beetje, dat zij gered hebben (meestal niets anders dan hun bed), hun huisje weer opzoeken – hoe velen zullen huis en hof tot den laatsten steen vernield vinden. De Landsturmman vraagt ten slotte zijn vrouw vaak te schrijven en informeert of zij al bij de overheid is geweest om haar ondersteuning te halen; voor haar zelf 9 mark erdoor twee kinderen 12 mark per maand. Dat is de ondersteuning, schrijft hij die je van het Rijk krijgt – de stad keert ook wat uit, maar dat is uitsluitend voor werkelijk behoeftigen. In een postscriptum belooft hij zijn zoontje, om, als hij een Belg doodt, dienst pet mee te brengen, terwijl hij zijn dochter verzekert, dat zij hier (in België) beter Fransch kan leeren dan op school.

2205 *BERLIJN, 18 Sept. (W. B.) De toestand te Leuven.*

In de "Nordd. Alg. Zeitung" is een rapport verschenen, getiteld: "De toestand in Leuven", uitgebracht door naar Leuven gezonden beambten van de keizerlijke regeering te Brussel, en waarin wordt vastgesteld, dat slechts een vijfde of zesde deel van de stad vernield is. De meeste openbare gebouwen zijn gespaard gebleven, zoo ook het prachtige stadhuis. De St. Pieterskerk is zoo weinig beschadigd, dat herstel zeer goed mogelijk is.

2215 Tevens konden alle voorwerpen van eenige waarde door de Duitsche soldaten uit de kerk in veiligheid gebracht worden. Het behoud der kunstschaten is in de eerste plaats te danken aan het ingrijpen van den etappen-commandant majoor Von Manteuffel en den kolonel Bock van de spoorwegtroepen, die alles in liet werk stelden om uitbreiding van den brand tegen te gaan. In het bijzonder ijverde majoor Von Manteuffel voor het behoud van het stadhuis en van de Benediktijnerabdij Mont Cesar.

2220 De rechtspleging kon weder hervat worden, terwijl de militaire overheden de magistraten krachtig ter zijde staan door een flink optreden tegen het rondzwerfende geboefte en de plaatselijke commandant voortdurend den goeden elementen verlof geeft in de stad terug te keeren.

2225 De bevolking neemt dan ook merkbaar toe, een reeks winkels is weer geopend: Op de locaalspoor Brussel-Leuven wordt het verkeer levendiger, zoodat de Leuvensche bierbrouwerij, waar weer geregeld gewerkt wordt, opnieuw bestellingen kan aannemen. Langs denzelfden weg kunnen ook levensmiddelen naar Leuven vervoerd worden.

Tevens wordt het werk van de openbare diensten zoo snel mogelijk hervat. Norden's corr. meldt nog: Professor Nerinx van de universiteit heeft zich ter beschikking van de militaire autoriteiten gesteld en is met de waarneming van het burgemeestersambt belast, welke hij op absoluut bevredigende wijze uitoefent.

2230 *20 september 2015 Een Duitsch officier over Leuven.*

Ritmeester Karl Friedrich von Esmarch, zoon van prof. von Esmarch, en prinses Henriette zu Schleswig-Holstein, was commandant van het korps-hoofdkwartier te.

- 2235 Leuven. Hij werd in België gewond en wordt thans te Kiel verpleegd. Aan de *Kieler*
Neueste Nachrichten deelde hij zijn ervaringen mede; aan zijn verhaal ontleen wij
het volgende: Op Dinsdagavond 25 Augustus waren wij te zes uur in den namiddag te
Leuven aangekomen. Wij moesten marcheeren naar een Belgische huzarenkazerne, daar
onze paarden voeren in vervolgens onze kwartieren betrekken. Onderweg bracht de
2240 adjudant mij het bevel over, dat alarm moest geblazen worden, door onze troepen
ongeveer tien kilometer voor de stad gekampeerd lagen. De paarden en de eerste
afdeeling moesten zich, alvorens zich bij den troep te voegen, naar de place de la
République begeven: de commandant moest in een auto vooruit rijden. Wij namen dus
stelling op bedoeld plein. Het was inmiddels 8 uur geworden; het werd donker. Daar ik
2245 slechts over weinig schildwachten beschikte, verzocht ik een der voorbijmarcheerende
regimenten infanterie, ons een compagnie ter versterking af te staan. Daarna, reed ik
naar den fouragemeester om hem tot haast aan te sporen. Toen ik daar aankwam was het
reeds volkomen duister. Juist sloeg het negen uur toen ik een vuurpijl zag opstijgen.
Tegelijkertijd werden wij uit een aantal huizen beschoten. De bewoners schoten door
2250 de neergelaten vensterluiken, waardoor men de vlammen der schoten zag. Er moesten dus
te voren gaatjes in de luiken zijn geboord. Terwijl ik naar de compagnie terug wilde
rijden, werd ik getroffen door vier schoten; mijn beide schouders werden uit het
gewricht gerukt. Ik viel van het paard; eerst toen ik mij weder kon oprichten, zag ik
dat ik mij in de nabijheid bevond van de compagnie; mijn oppasser had mij het leven
gered.
- 2255 De compagnie schoot nu op de huizen, waardoor aan het vuren door de bewoners een
einde kwam. Zij hadden waarschijnlijk in de duisternis het opstellen van de compagnie
niet gemerkt en schenen nu bang te worden. Onze soldaten sloegen de deuren in en
staken de huizen in brand door brandende petroleumlampen in de kamers te werpen of de
2260 gasslangen af te schroeven en het uitstroomende gasaan te steken. Daarna gooiden zij
dekens en gordijnen op de vlammen. Zoodra de rook testerk begon te worden, kwamen de
franc tireurs de trappen af. Zij hadden nog de wapenen in de band; buksen, revolvers
en een soldatengeweren. Het waren verwilderde wezens, behorende tot het schuim der
maatschappij, zooals ik ze nooit in mijn leven gezin heb. Natuurlijk werden allen
2265 ongedeed. Tegelijkertijd kwam aan het station een ander infanterie-regiment aan, dat
de verdere zuivering van de stad op zich nam. Gedurende den geheelen nacht en in den
loop van den volgenden dag werd nog uit de huizen geschoten. Mijn wonden waren
toegebracht door een machinegeweer, dat op het balcon stond van het hotel, waar wij
ingekwartierd zouden worden. Mijn manschappen deelden mij later mede, dat zij langs
2270 de muren van het hotel naar boven waren geklauterd en door de openingen van het
balcon de mannen, die het machinegeweer bedienden, hadden neergeschoten. Het hotel
werd in brand gestoken, de eigenaar en de kellner werden doodgeschoten. Ik werd
overgebracht naar het ziekenhuis; waarop geschoten werd uit de huizen aan de
overzijde, zoodat deze huizen door de infanterie moesten worden ontruimd. Den
2275 volgenden middag werden ik en de overige gewonden overgebracht naar het station, waar
wij weer werden beschoten. Terwijl wij wachtten op het vertrek van den trein, kwamen
vijftien huzarenpaarden aangedraafd; hun ruiters waren door de franc tireurs
doodgeschoten. Daar mijn toestand geen lang transport toeliet, werd ik naar Luik
gebracht, waar ik werd opgenomen in een Belgisch ziekenhuis, dat den naam "Engelsch
2280 ziekenhuis" draagt en thans onder leiding staat van onzen dirigerenden officier van
gezondheid dr. Menzer, op zelfopofferende wijze bijgestaan door dr. Koersch, een der
beste Belgische chirurgen. Katholieke zusters, Duitsche van geboorte, en de Belgische
dokter hebben met loffelijke toewijding alle gewonden verpleegd.
- 2285 *22 september 1914 De verwoesting van Leuven.*
De Belgische Legatie te 's-Gravenhage meldt: Duitsche bladen hebben voor eenige dagen
gepubliceerd een interview met mr. Coenraets, vice-rector van de Universiteit te
Leuven. In den loop van dit gesprek zou deze priester hebben gezegd, dat de inwoners
van Leuven op de Duitsche soldaten hadden geschoten en dat hij de schoten van
2290 Belgische geweren onderscheiden had van Duitsche gewerschoten. De Belgische Legatie
spreekt formeel de beweringen van de Duitsche bladen tegen, hetgeen mgr. Coenraets
trouwens zelfs heeft gedaan in onderstaand en brief, dien hij 8 September aan de
"Nieuwe Limburger Koerier" gericht heeft.
Aan den Redacteur van: de "Nieuwe Koerier".
- 2295 Waarde Redacteur.
Uw nummer van 5 Sept. zou de lezers in den waan kunnen brengen, dat volgens mijn
getuigenis Leuvensche burgers op Duitsche soldaten geschoten hebben. U zult mij ten
goede houden dat ik bij dezen openlijk en met nadruk verklaar, in het geheel niet te
weten van wie de enkele schoten kwamen, die ik slechts van uit de verte hoorde en die

Naspeuringen van Paul Theelen: De verwoesting van Leuven

- 2300 zeker niet waren gericht op de mij vergezellende soldaten. Van een schieten ook door slechts één enkelen Leuvenschen burger is mij volstrekt niets bekend.
Hoogachtend:
E. Coenraets, Vice-Rector der Leuvensche Hoogeschool.
- 2305 23 september 1914 Leuven.
"De Tijd" geeft de officieele lijst der te Leuven verwoeste huizen. Wij geven ze hier weer; wie met het terrein bekend is, kan er zich een beeld uit vormen van de in de stad aangerichte schade.
- 2310 Groote Markt. — Alles afgebrand behalve de nrs. 1, 2, 3, 4 (van den ingang van Sint Petrus tot aan de Michelschestraat).
Margarethaplaats. — Alles, behalve de nrs. 1, 2, 3 (tusschen de Jodenstraat en de Mechelschestraat). de n. 6 (verkooplokaal Van Kerkhoven) en de n. 11 (Café Depauw) en de groote posterijen.
Boekhandelstraat. — Is niets verbrand.
- 2315 Eikenstraat. — De nrs. 1 tot 21, de Tafel Rond inbegrepen.
Muntstraat. — De nrs. 2 tot 20 en 35 tot aan de Thienschestraat.
Penstraat. — Gansch verbrand.
Mechelschestraat. — De nrs. 1 tot 23 (hoek der Penstraat); de andere kant, tegen Sint-Petrus.
- 2320 Brusselschestraat. — De nrs. 1 tot 35 (hoek der Wieringxstraat); nrs. 2 tot 38 (magazijn Meernt); nrs. 74 tot 98 (hoek der Dijle).
Koordenstraat. — Gansch vernield.
Kortestraat. — Idem.
Naamschestraat. — Nrs. 1 tot 39 (Linkerkant) no. 2 tot einde der Hallen (hoek der
- 2325 Krakenstraat). De straten, die van de Naamschestraat tot aan de Oude Markt gaan, tot aan de Krakenstraat. Deze laatste straat is vernield van den rechten kant alleen.
Oude Markt. — Alles, behalve het College der paters Josephieten, de nrs. 30 tot 41 (op het einde rechts) en de herberg "De Lavoer".
Parijsstraat. — De nrs. 1 tot 7; 19 tot 37; 43 tot 49; 2 tot 40. De twee eerste straten tusschen de Oude Markt en de Parijsstraat.
- 2330 Ridderstraat. — De nrs. 190 tot 236; 246 tot 248; 201 tot 239.
Statiestraat. — De nrs. 2 tot 20; 34 tot 72; 94 tot 112; 128 tot het einde, 1 tot 81, 85 tot 101; 111 tot 133; 155 tot het einde.
Louis Melsenstraat. — De nrs. 1 tot 7; 2 tot 8; 17 tot aan de Statiestraat.
- 2335 Vanderkelenstraat. — Van no. 2 tot aan de Statiestraat; van no. 5 tot aan de Statiestraat.
Vital de Costerstraat. — De nrs. 1 tot 19 en 2 tot 16; de nrs. 46, 48, 50 (de Bank De Grom is niet vernield).
Dietschestraat. — De nrs. 1 tot 41; 47 tot 77; 85 tot 91; 145 tot 151; 249 tot het
- 2340 einde; de nrs. 2 tot 26; 36 tot 38; 88 tot 100; 122 tot 138; 246 tot het einde.
Minckeleerstraat. — De ingang langs de Dietschestraat.
Vaartstraat. — De nrs. 4 tot 10 en 1 tot 13 (van de Dietschestraat tot aan de Schrijnstraat, de muziekschool inbegrepen).
Vaart. — Niets dan de bureelen van de "Ateliers de la Dijle".
- 2345 Dietsche Vest. — Nrs. 1 tot 15; 21 tot 23; 71 tot 77; 2 tot 16.
Dietsche Steenweg. — Gansch vernield tot aan de brug van den ijzeren weg.
S[t]atie Plaats. — Gansch vernield zoo als het deel tusschen de Dietschestraat en de Statie Plaats.
Rijschoolstraat. — De kazerne van de Witte Damen; 12 tot het einde en 31 tot het
- 2350 einde.
Schrijnstraat. — Nummer 14 tot 36.
Graanmarkt. — Nummers 12, 13 en 14 (hoek der Volksplaats).
Volksplaats. — Alles, behalve nummer 39.
Savoiestraat. — Nummers 1 tot 13, 2 tot 10 en 26.
- 2355 Jan Stasstraat. — Nummers 1, 13, 15, 2 van 22 tot aan Statiestraat.
Leopoldstraat. — Nummers 2 tot 8, 12 tot 28, 36 tot aan de Statiestraat, 1 tot 13, 23 tot aan de Statiestraat.
Thiensch[er]straat. — Nummers 2 tot 22, 50 tot 56 (hoek Muntstraat), 8 tot 76 (hoek Bériotstraat) van 282 tot einde, 1 tot 53 (tegen het krijgsgasthuis) 363 en 365.
- 2360 Blijde Inkomststraat. — Nummer 7 (huis huissier Clerckx).
Maria Thereriastraat. — Nummers 27, 59 tot 67 inbegrepen, 127 tot 159, 102 tot 112.
Juste-Lipsestraat. — Nummers 42 tot aan de Thiensche vest, 75 tot aan de Thiensche vest.
Thiensche vest. — De gansche binnenkant (stadskant) van de statie tot aan de
- 2365 Thiensche poort, buitenkant van 1 tot 37, 47, 81, 97, 99 en 101.

- Dagobertstraat. – Nummers 52 tot aan de Thiensche vest, 45 tot aan de Thiensche vest. Geldenaaksche Baan. – Van 2 tot 12 (stadskant).
 Thiensche poort. – Alles, behalve den hoek van de Blijde Inkomststraat.
 Thiensche steenweg. – (Tot de brug van Tivoli) alles, behalve nummers 7, 9, 11, 13, 2 en 26.
- 2370 Tervuersche steenweg (Terbank). – Nummers 54 tot 64, 71, 73, 78.
 Buiten deze huizen werden nog afgebrand: Kerk St. Pieter, bibliotheek der Hoogeschool, muziekschool, stadsschouwburg, gerechtshof.
- 2375 *24 september 1914 Roode Kruis-diensten voor kunstwerken.*
 Met een enkel woord is melding gemaakt van de poging, door eenige Nederlandsche kunstvrienden gedaan om van de te Leuven beschadigde schatten van architectuur en kunst zooveel te redden als nog te redden valt.
 Blijkens een nadere mededeeling van de N. Rott. Crt. is het initiatief tot die poging
- 2380 uitgegaan van den heer *Willebeek Le Mair* te Rotterdam. Met voorkennis van den Minister van Buitenlandsche Zaken en nadat men zich ervan overtuigd had dat de bedoeling van Belgische zijde op prijs werd gesteld, werd aan den Duitschen gouverneur-generaal in België, baron Von der Goltz een schrijven gezonden van den volgenden inhoud (vertaald):
- 2385 Rotterdam/Den Haag, 10 Sept. 1914.
 Excellentie,
 Het schijnt tot de onvermijdelijke rampen van den oorlog te behooren, dat ook groote cultuurwaarden daarbij verloren gaan: de schoonste monumenten van bouwkunst kunnen niet altijd voor verwoesting worden behoed en ook de belangrijkste kunstwerken van
- 2390 andere soort, schilderijen en beeldhouwwerken, moeten soms aan de grootste gevaren worden blootgesteld. Uit deze overweging deden zich in de Duitsche dagbladpers reeds stemmen hooren, die erop doelden, dat voor de heeling van deze aan de beschaving geslagen wonden een Samaritanendienst behoorde te worden ingericht, gelijk voor de
- 2395 de kunstwerken nog veel gered zou kunnen worden, wanneer slechts, dadelijk na de ramp, de noodige maatregelen werden getroffen.
 De ondergeteekende Nederlanders hebben gemeend, dat het hier eene taak geldt, aan welker vervulling de neutrale volkeren geheel op dezelfde wijze kunnen deelnemen als aan de liefdediensten van het Roode Kruis. Door persoonlijke betrekkingen met
- 2400 Duitsche kunstenaars en kunstvrienden ermede bekend hoe hooge waarde juist in Duitschland gehecht aan het behoud der monumenten, meenen zij een beroep te mogen doen op de welwillendheid van Uwe Excellentie voor het zooveel mogelijk redden der in Leuven deels verwoeste en anderdeels bedreigde gebouwen en andere kunstwerken. Geheel de beschaafde wereld, en Duitschland zeker in de eerste plaats, zou blij verademen,
- 2405 wanneer in Leuven de roerende kunstvoorwerpen in veiligheid konden worden gebracht en de mooie oude gebouwen, na den oorlog, weder worden hersteld. Voor dit laatste doel is het evenwel onvoorwaardelijk noodig, dat reeds thans zonder dralen maatregelen worden genomen. Bij het wegruimen der puinhoopen moet met de grootste voorzichtigheid er voor gezorgd worden, dat geen belangrijke fragmenten verloren gaan. Zelfs uit den
- 2410 inhoud der verbrande bibliotheek zou nog menig stuk van waarde te redden zijn, indien, tot het tijdstip van een deskundig onderzoek der puinhoopen, elke beschadiging door water kon voorkomen worden.
 Voorloopig zou met eenvoudige middelen reeds veel te bereiken zijn: houten hekken om de belangrijkste gebouwen zouden het wegsleepen van het puin kunnen beletten,
- 2415 nooddaken, van presenning of ander waterdicht zeildoek gemaakt, zouden gebouwen en de hoopen boeken tegen regen beschutten. Dergelijke maatregelen zijn wellicht op het oogenblik reeds door het Deutsche bestuur in België bevolen. In het tegenovergestelde geval echter moge het den ondergeteekenden in alle bescheidenheid vergund zijn daarop de aandacht van Uwe Excellentie te vestigen. Zij verzoeken ook vriendelijk hieraan te
- 2420 mogen toevoegen, dat zij zich, zoo noodig, gelukkig zouden achten, indien Uwe Excellentie kon toestaan, dat eenige Nederlandsche deskundigen, onder oppertoezicht en bescherming van het Deutsche bestuur met behulp van Leuvensche werklieden voor de meest noodige voorzieningen, op kosten van enkele kunstvrienden, zouden mogen zorgen. Bij inwilliging van dit verzoek vragen de ondergeteekenden beleefd om gelijktijdige
- 2425 toezending der noodige "Passierscheine" voor twee automobielen – waarvan een met zeildoek beladen – en voor vijf deskundigen en twee chauffeurs, onder opgave der te volgen route. Deze kunst-ambulance zou dan na twee dagen in Leuven kunnen aankomen. Eventueel antwoord wordt beleefd verzocht aan het adres van den heer *Willebeek Le Mair* te Rotterdam.
- 2430 (w.g.) Dr. H. P. BERLAGE N.zn.
 H. H. VAN DAM A.C.zn.

Dr. JAN KALF.

J. WILLEBEEK LE MAIR.

2435 Door de vriendelijke bemiddeling van den minister van buitenlandsche zaken kon deze brief zijne bestemming bereiken en intusschen waren de noodige maatregelen genomen voor de eventueele uitvoering van het plan. Een groote hoeveelheid waterdicht zeildoek was in huur besproken, en met den heer L. Mair waren een architect, een kunsthistoricus, een deskundige voor de verpakking van schilderijen en

2440 kunstvoorwerpen en een bekwaam bouwkundig opzichter gereed om naar Leuven te vertrekken. 21 September echter werd van het hoofd van het Duitsche burgerlijk bestuur in België in vertaling hieronder medegedeelde antwoord ontvangen, dat den tocht overbodig maakte, doch tevens deed zien, dat het doel der poging vermoedelijk toch bereikt zal worden.

2445 Brussel, 16 September 1914. Op het aangenaam schrijven van 10 j.l. betreffende de bescherming en redding van bedreigde bouwwerken en kunstmonumenten, heb ik de eer, onder betuiging van den meest welgemeenden dank voor uwe te waardeeren belangstelling, beleefd te antwoorden, dat de gewenschte maatregelen reeds door het

2450 Keizerlijk Duitsch bestuur ter hand zijn genomen. Duitse deskundigen zullen geheel in den geest van uwe dankenswaardige vingerwijzingen (Anregungen), onder bijstand der Belgische vakmannen, die ik om hunne medewerking heb verzocht, alle noodige voorzieningen pogen te treffen ter bescherming der bedreigde kunstwerken. Onder herhaalde betuiging van mijnen meest welgemeenden dank heb ik de eer te zijn Uw

2455 zeer dienstwillige D. v. SANDT.

24 september 1914 Prof. Nagant.

Omtrent het lot van professor Nagant van Rolduc, die zich tijdens de verwoesting van Leuven aldaar bevond, is, ondanks alle naspeuringen, nog niets bekend. (N. R. Ct.)

2460

BRUSSEL, 25 Sept. Nog een verhaal van Leuven.

Voor mij ligt het verhaal van een inwoner van Leuven, dat – ofschoon de geschiedenis van den brand van Leuven al wat oud is – toch wel de moeite waard lijkt om het over te vertellen. Ik zal het woordelijk vertalen, niet weglating van de namen van

2465 personen Een straten die er in genoemd staan. Ik ben zeker dat niets van het verhaal gefantaseerd is. "Vrijdag 28 Augustus, om acht uur 's avonds, zaten wij aan tafel met den heer... en zijn gezin; wij hoorden een Duitschen officier binnenkomen, die in den loop van den dag bij ons ingekwartierd was en die gezegd had, dat hij vóór negen uur 's avonds zou komen. Wij hadden den heelen dag niets abnormaals gezien of gehoord dan

2470 kanonschoten, 's middags, in de richting van Tildonck, en om zeven uur was er alarm geblazen en hadden alle Duitschers hun kwartieren verlaten, naar men ons meedeelde om de gevechtslinie te gaan versterken. Om vijf minuten over achtten hoorden wij plotseling hevig geweervuur en 't ratelen van mitrailleurs, van den kant van het Stationsplein en den Boulevard De Tirlemont, – en een regen van kogels kwam over de

2475 tuinmuren, uit de richting van de Rue Marie Thérèse, terwijl tegelijkertijd de voorgevel van ons huis doorboord werd van kogels uit de richting van den Boulevard de Tirlemont.

Wij lieten oogenblikkelijk onze vrouwen en kinderen naar den kelder gaan, om hen in veiligheid te brengen, en om te zien wat er gebeurde, gingen wij naar de eerste verdieping, – natuurlijk zonder ons te laten zien – daar wij dachten dat de Duitschers verrast en overvallen waren, – en wij hebben gezien dat zij, verdekt opgesteld achter hun wagons, en anderen achter de boomen, – allen schoten, niet op tegenstanders, maar op de muren der huizen; en op de deuren en vensters. Aan alle kanten hoorde men de ruiten breken. Het vuren duurde tot negen uur, daarna werd het

2485 stil. Na een uur meenden wij, dat het nu wel afgelopen zou zijn en besloten wij naar bed te gaan. Maar tegen elf uur hoorden wij van verschillende kanten roepen, en dadelijk daarna begon 't geweervuur opnieuw, heviger dan eerst. En toen ik voorzichtig uit een venster probeerde te kijken, zag ik alle huizen aan den overkant van den spoorweg in brand staan, – één onmetelijke brandstapel. Op den boulevard tegenover ons huis zag ik Duitse soldaten, die bezig waren den inhoud van een Roode Kruiswagen over den grond te verspreiden; waren zij bezig te zorgen voor de mise en scène? Ik zag hen ook loslopende paarden doodschieten, – den volgenden dag zagen wij er drie op den boulevard liggen. Toen ik achter ging kijken, in de richting van de stad, zag ik dat het vuur was aangestoken in de richting van de Grande Place en de

2495 Rue de la Station, en dat ook de huizen op het Stationsplein reeds begonnen te branden. Tegelijk hoorde ik van het Stationsplein kanonschoten, maar ik kon niet nagaan waar de projectielen terecht kwamen.

Naspeuringen van Paul Theelen: De verwoesting van Leuven

2500 Uit vrees voor brand – wij hadden veel brandbare stoffen in huis, – namen wij de wijk in den tuin, en wij zijn daar gebleven tot het aanbreken van den dag, bescherming zoekend achter de boomen tegen de mitrailleurskogels. Wij waren ongeveer met ons dertigen, waarbij een oude dame van twee en tachtig jaar uit een huis in de Rue Marie Thérèse, die ik over den muur had weten te helpen. Ook was bij ons onze buurman, de heer... en zijn dienstbode, die ook over den muur waren geklommen. Zaterdagmiddag, tegen twee uur, merkten wij dat de Duitschers de deur van het huis van den heer ...

2505 hadden opengebroken en het huis in brand staken. Toen besloten wij te vluchten, van muur tot muur, van den eenen muur over den anderen zouden wij trachten weg te komen, om zoo het huis van den heer ... te bereiken, dat alleen stond en een uitgang had in de straat, zoodat wij daar een kans hadden om te vluchten. Nog enkele burens gingen met ons mee, zoodat wij met ons veertigen waren, vrouwen, kinderen en niet meer dan zes mannen. Nauwelijks waren wij in den tuin van den heer ... aangekomen, – de heer en mevrouw ... zaten nog op den muur, – of de Duitschers begonnen te schieten, wij werden achterhaald en kregen met geveld geweren bevel onze handen op te steken. Daardoor moesten wij alles wat wij nog hadden kunnen meenemen laten vallen en achterlaten, – wij voor ons moesten daar in den steek laten een handtasch met ons

2515 trouwboekje en een geschilderd houten doosje, "souvenir de Spa", waarin wij onze bijoux en enkele familiesouvenirs hadden geborgen en nog 400 francs in zilver. Onze juweelen schatten wij op minstens 5000 francs. En tegelijk zagen wij dat ons huis in brand was gestoken; wij moesten het aanzien hoe daar verloren gingen de vruchten van een heel leven van werken en sparen, – en

2520 bovendien hadden wij nog het vooruitzicht gedood te zullen worden. Wij moesten door de gang gaan van een huis dat reeds geheel in brand stond en dan door de straten, steeds de handen in de hoogte en aangepord met geweerkolven. Zoo kwamen wij op het Stationsplein, waar wij gescheiden werden, de mannen en de vrouwen afzonderlijk. Ik werd gescheiden van mijn vrouw en mijn kind, die ikeerst zes dagen later weer te

2525 zien kreeg. Wij werden opgesteld in rijen van vijf, en ons werd meegedeeld, dat wij doodgeschoten zouden worden. Een uur ongeveer bleven wij daar. Toen werden wij in twee groepen verdeeld, – de eene bleef op het Stationsplein, de andere, waarbij ik was, werd door een Duitschen troep meegenomen. Ik zag verscheidenen van ons voorbijgaan, gebonden op automobielen en andere voertuigen. Wij gingen over Diest, langs het kanaal van Mechelen, tot Herenthals. Onderweg zag ik een groot aantal

2530 lijken van burgers, de meesten voorover met een bundel goed naast zich, – blijkbaar waren zij gevlucht en in den rug neergeschoten. Al die lichamen waren reeds opgezet als ballons. Op den weg naar Mechelen zag ik alle huizen in brand staan tot Herenthals toe – en ook zag ik het kapelletje dat opgericht is ter gedachtenis aan de

2535 dooden van 1830, – ik kon 't in het Vlaamsch gestelde opschrift lezen: "God behoeft ons voor oorlog en epidemie". Toen wij in Herenthals aankwamen, zag ik dat het heele dorp in brand stond en het lot van Leuven onderging. Onder de gevangenen waren heel wat zeer oude grijsaards, die bijna niet loopen konden, en ook was er een jongen van een jaar of twaalf, met zijn vader. Verder een aantal notabelen van de stad.

2540 Overall brandende huizen en boerderijen, – een afschuwelijk gezicht in den vallenden nacht. Wij liepen door tot tien uur 's avonds, en hielden halt in een kamp waar wij zouden slapen. Wij werden naar de meest modderige plek gebracht en moesten daar gaan liggen. Wij brachten den nacht door in een onophoudelijken stortregen en toen wij 's morgens tegen vier uur moesten opstaan zagen wij dat wij in een bed van modder lagen.

2545 Ik zag op eenige gezichten sporen van verstandsverbijstering, en inderdaad zijn dien dag twee gevangenen krankzinnig geworden. Den 29 Augustus, 's morgens half vijf, gingen wij weer op weg voor de Duitsche troepen uit, als kanonnenvleesch. Wij gaan in de richting Tildonok, en overall onderweg slaan de Duitschers de deuren in om de huizen te doorzoeken. De mannelijke bevolking is gevlucht, alleen de vrouwen zijn

2550 gebleven. De mannen die wij onderweg tegenkomen, worden gevangen genomen en gaan met ons mee. Op den drempel van een verbrand huis zag ik het lijk van een man in zijn hemdsmouwen, voorover op den grond. Naast hem een gedood varken. Verderop een ander verbrand huis, met twee lijken: de man en de vrouw, totaal verbrand, – de vrouw ligt op zij, de buik gaapt open zoodat de ingewanden eruit komen; de linkerarm houdt zij voor de oogen als om 't afschuwelijke niet te hoeven zien. Haar gelaat heeft een uitdrukking van onbeschrijflijken angst en pijn; dat gelaat was verschrikkelijk om te zien; – die menschen moeten levend verbrand zijn. Aangekomen op het kerkhof van Rotselaer zag ik daar een tiental Duitschers bezig met het graven van lange kuilen. Ons wordt

2560 meegedeeld dat die kuilen voor ons bestemd zijn, want wij zullen gefusilleerd worden. Vlak bij staat een peleton Duitschers die hun geweren laden. Wij worden in de kerk gebracht om onze laatste gebeden te doen. Buiten hoor ik een aantal geweerschoten, en men vertelt ons, dat men reeds begonnen is de gevangenen dood te schieten. Bij het

- 2565 binnenkomen in de kerk zag ik een oude priester voor het altaar, uitziende naar den
ingang van de kerk, de armen naar ons opgeheven in een houding van opperste zegening.
Ik verneem dat het de oude pastoor van Herenthals is. Alle inwoners van Rotselaer
zijn reeds in de kerk, vele vrouwen zien wij er, en zelfs heel kleine kinderen. Wij
krijgen daar een kroes water, het eerste sedert vier-en-twintig uur, en dat is alles.
Na een uur komt een Duitsche officier ons zeggen dat hij ons overgeeft aan een
2570 anderen commandant en dat hij niets meer met ons te maken heeft. Die mededeeling
lijkt mij niet erg geruststellend, en van een van mijn lotgenooten leen ik een
potlood waarmede ik op den achterkant van mijn geboortebewijs een laatsten groet aan
de mijnen schrijf. Een medelijdende ziel neemt op zich dat briefje over te brengen
indien ik gedood word.
- 2575 Wij verlaten de kerk en gaan weer op weg in de richting van Aerschot, waar nog twee
grootte troepen gevangenen bij de onzen gevoegd worden, zoodat er nu tezamen ongeveer
tweeduizend zijn waarbij tweehonderd vrouwen en kinderen. Met ons allen gaan wij weer
terug naar Leuven, waar wij binnenkomen langs het kanaal, den Mechelschen weg en de
2580 Place St. Marguerite, waar nog het laatste huis brandt op den hoek van de Rue de
Diest. De weg is moeilijk door de grootte hitte, en de muren der verbrande huizen
dreigen op ons neer te storten. Maar wij komen er toch door en worden opgesteld op de
Grande Place. Daar wordt ons meegedeeld dat wij als gijzelaars dienen, – men heeft
van de stad een oorlogscontributie geëisoht en wanneer die binnen een kwartier niet
betaald is, worden wij gedood. Wij blijven daar een uur, en dan gaan wij door de Rue
2585 de la Station, door de ruïnes en puinhoopen, naar het station, waar wij tot, den
nacht blijven staan om dan in een veetrein gestopt te worden, vijf en veertig
personen per wagon, en zoo brengen wij den nacht door in het station van Leuven. Den
ochtend van den dertigsten Augustus hebben wij nog niets te eten gehad, – ik heb een
stukje brood gekregen, maar weet niet waar 't vandaan gekomen is. Eindelijk vertrekt
2590 de trein in de richting Luik. Wij zullen naar Keulengebracht worden. De omstreken
van Luik en Verviers zijn rustig, ik zie de boeren werken op het land. 's Nachts
komen wij in Leuven aan, waar wij worden ondergebracht in een American Park. De
Duitschers, die ons zien aankomen, vragen wie wij zijn, en onze begeleiders
antwoorden: dat zijn die van Leuven. Het schijnt dat er veel over ons is gepraat,
2595 want wij worden met steenen gegooid en gedreigd. Ik vraag mij nog af wat wij dien
mensen toch misdaan mogen hebben.
- 1 September worden wij ondergebracht in de tent van de Roue [Rue?] joyeuse; het lijkt
wel alsof wij hier tentoongesteld worden, want tal van menschen komen naar ons
kijken, en 't regent scheldwoorden. Wij krijgen een (zwart) brood van 2½ KG. voor
2600 tien personen en ons wordt meegedeeld, dat wij voortaan onderworpen zijn aan dezelfde
behandeling als de Duitsche soldaten. In den loop van den dag gaan wij weer op weg
naar het station waar wij in een anderen trein geladen worden. Ik vergat nog te
zeggen, dat dien nacht in Keulen de Duitschers ons vertelden, dat wij te talrijk
waren am gefusilleerd te worden, en dat zij ons dus zouden laten stikken. Dat
2605 spelletje had twee nieuwe gevallen van krankzinnigheid ten gevolge. Wij zijn
teruggegaan over Aken, Dolhain, Verviers, – waar ik een bord zag met "De eerste stad
van Nieuw-Duitschland." Daar heeft een van ons zich tusschen twee wagons laten vallen
en is gedood, heel zeker een geval van zelfmoord. Wij deden meer dan vijf-en-twintig
uur over den weg naar Brussel, waar wij eindelijk blijven staan aan de Gare du Nord.
- 2610 3 September. Vanmorgen is er brooduitdeeling geweest door de politie van St. Josse.
De agenten zeggen, dat wij in vrijheid gesteld zullen worden. Om kwart voor eenen 's
middags komt een officier ons meedeelen dat wij terug gaan naar Duitsohland en
geïnterneerd zullen worden in een fort. Wij gaan op weg maar stoppen in Schaerbeek,
waar wij moeten uitstappen en te voet verder gaan naar Vilvoorde. Ik heb er genoeg
2615 van. Tot elken prijs wil ik zien weg te komen! 't Is mij gelukt achter te blijven en
ik heb de vlucht genomen. Denzelfden avond heb ik Brussel kunnen bereiken en ik heb
het geluk gehad mijn vrouw en mijn kind gezond en wol weer te zien, na een scheiding
van zes dagen, waarin ik gedacht had dat ik hen nooit zou terugzien.
- 2620 *29 september 1914 Boekerij te Leuven.*
Hier te lande heeft zich een commissie gevormd om mede te werken tot hernieuwing der
boekerij van de oude academie-stad Leuven. Tot een groot aantal personen zijn
uitnodigingen gericht, zich reeds nu bereid te verklaren om na den oorlog boeken
voor dit doel af te staan.
- 2625 *29 september 1914 Weer terecht.*
Dr. Nagant, priester en leeraar te Rolduc, die sedert de verwoesting van Leuven
vermist werd, is teruggekeerd. Hij was als krijgsgevangene naar Munster gebracht.

- 2630 *30 september 1914 Een merkwaardige uiting.*
 Ongeveer een honderdtal in geheel de wereld bekende Duitsche vertegenwoordigers van kunst en wetenschap publiceeren voor heel de beschaafde wereld een plechtig protest. Tegenover de leugens en verdachtmakingen van Duitschland's vijanden verklaren zij: Het is niet waar, dat Duitschland de schuld draagt voor dezen oorlog. Noch het volk
- 2635 noch de regeering, noch de Keizer heeft dien gewild. Het is niet waar dat Duitschland op misdadige manier de onzijdigheid van België heeft geschonden. Het bewijs kan geleverd werden, dat Frankrijk en Engeland reeds tot die schending besloten hadden. Het is niet waar, dat het leven en bezit van ook maar één Belgischen burger aangetast is door onze troepen zonder dat bittere noodweer hen er toe dwong. Het is niet waar
- 2640 dat onze troepen noodeloos brutaal in Leuven hebben huisgehouden. Op een tot razernij gebrachte bevolking, die hen in hun kwartieren ruggelings overviel, hebben zij door beschieting van een deel der stad, maar met beklemd gemoed, wraak, geoefend. Het is niet waar, dat bij onze wijze van oorlogvoeren het volkerrecht vertrapt wordt. De slotsom van het markant geschreven schriftstuk luidt: "Het is niet waar, dat de
- 2645 strijd tegen ons zoogenaamd militarisme geen strijd zou zijn tegen onze kultuur, zooals onze vijanden steeds beweren. Zonder het Duitsche militarisme ware de Duitsche kultuur lang van den aardbodem verdelgd; om deze te beschermen is ze uit haar ontsproten in een land dat eeuwenlang door rooftochten werd geplaagd en uitgeplunderd als geen ander land. Het Duitsche volk en het Duitsche leger zijn één. Dit bewustzijn
- 2650 maakt heden ten dage 70 millioenen Duitschers zonder onderscheid van stand, beschaving of partij tot broeders. Wij kunnen onzen vijanden de vergiftigde wapens van leugen en laster niet uit de hand wringen. Wij kunnen het slechts luide in heel de wereld verkonden, dat zij een valsch getuigenis tegen ons afleggen. Gij allen echter die ons kent, gij die tot nu toe in gemeenschap met ons het hoogste bezit der
- 2655 menschheid hebt gekweekt en verzorgd, hoort ons aan, gelooft ons toch, gelooft toch dat wij dezen strijd tot het einde toe zullen voeren als een cultuurvolk, hetwelk de nalatenschap van een Goethe, een Beethoven, een Kant even heilig is als zijn huis en haard. Dat garandeeren wij u met onzen naam en met onze eer.
- 2660 *30 september 1914 Leuvensch Boekenfonds.*
 Het Nederlandsch Correspondentiebureau voor Dagbladen meldt: Naar men ons mededeelt heeft zich een commissie gevormd bestaande uit: mr. R. Fruin, Algemeen Rijks-Archivaris te 's-Gravenhage, voorzitter; mr. M. I. Duparc, Referendaris bij het Departement van Binnenlandsche Zaken te 's-Gravenhage, penningmeester; dr. J. Kalf,
- 2665 secretaris der Rijkscommissie tot inventarisering en beschrijving van de Nederl. Monumenten van Geschiedenis en Kunst, te 's-Gravenhage; prof. dr. W. Martin, buitengewoon hoogleeraar aan de Rijksuniversiteit te Leiden, directeur van het Koninklijk Kabinet van Schilderijen (Mauritshuis) te 's-Gravenhage; prof. dr. B. G. de Vries, buitengewoon hoogleeraar aan de Rijksuniversiteit te Leiden, bibliothecaris
- 2670 der Universiteitsbibliotheek te Leiden; dr. M. P. Rooseboom, secretaris van den Nederlandschen Oudheidkundigen Bond te 's-Gravenhage, 1ste secretaris; mr. J. A. G. Verspijck Mijnsen, secretaris der Vereeniging "Die Haghe" te 's-Gravenhage, 2de secretaris, met het doel om zich te wenden tot alle Nederlanders en Nederlandsche instellingen van wetenschap en kunst om, nu de oude Academiestad Leuven door een zoo
- 2675 wreed lot getroffen en daarbij de bibliotheek vernield is, zich nu bereid te verklaren, na den oorlog boeken uit hunne eigen bibliotheken en exemplaren der door hen geschreven of uitgegeven werken af te staan. De commissie, welke den naam draagt van "Leuvensch Boekenfonds" heeft zich tot een 70-tal personen uit de wetenschappelijke litteraire en kunstwereld in den lande gericht om adhaesiebetuiging met ook hiervan vóór 5 October mededeeling te doen. Het aanvankelijk plan bestond om van de instelling van deze commissie geen mededeelingen te doen, alvorens de adhaesiebetuigingen waren ingekomen, ten einde ook te gelijkertijd zulks te publiceeren. Nu evenwel blijkt dat in de "Figaro" voor zoover Frankrijk en Engeland
- 2680 betreft reeds oproep in gelijken zin als door de commissie bedoeld, is geschied, kwam het wenschelijk voor dat die mededeeling reeds thans geschiedde. Wij hopen er later uitvoeriger op te komen. Wij vernemen dat het voornemen bestaat om den oproep ook te richten tot alle bekende personen, vereenigingen, bibliotheken enz. in die landen, welke niet bij den oorlog betrokken zijn.

Personenregister m.b.t. de vernietiging van Leuven

drie spionnen, een Duitscher en twee Belgen.....	2
Marlborough.....	2
Lodewijk XIV.....	2
Nederlandschen ingenieur Coehoorn.....	2

Naspeuringen van Paul Theelen: De verwoesting van Leuven

Van onzen Belgischen oorlogscorrespondent.....	4
hertog Jan IV van Braband.....	4
landgenoot Dom Willibrord van Nierop.....	4
msterdamsch collega, de heer Box van het "Algem. Handelsblad".....	5
kranige burgemeester Max.....	5
Nederlander, S. D.	10
Koning Albert.....	11
beiaardconcerten van Jef de Nijn.....	13
H. W. Rutgers, een Hollander, directeur der gasfabriek te Leuven.....	13
Haar 86-jarige meester, diens zoon en twee andere dienstboden.....	13
Een veertien-jarig kindermeisje.....	13
burgemeester van Leuven.....	14
Mgr. Coenraets, vice-rector der hoogeschool.....	14
advocaat Sterckmans.....	14
officier van gezondheid Vanbellingen.....	14
twee vluchtelingen uit Leuven aangekomen, een ingenieur en een professor.....	15
Z. Ex. den heer Cooreman, minister van State, voorzitter.....	16
Z. Ex. graaf Goblet d'Alviella, minister van State, ondervoorzitter.....	16
heer Rijckmans, Senator.....	17
heer Strauss, schepen der stad Antwerpen.....	17
heer Van Cutsen, eere-voorzitter van de rechtbank te Antwerpen.....	17
Ridder Ernst de Bunswijck, hoofd van het cabinet van justitie.....	17
Orts, legatie-raadsheer.....	17
brancardier, de zoon van den gemeente-ontvanger.....	17
Vrouw Frans Luyckx, 45 jaar oud, met haar 12-jarig dochtertje.....	18
Het 9-jarig dochtertje van Jan Ooyen.....	18
André Willem, 23 jaar oud, koster.....	18
Reijnders Jozef, 40 jaar oud, gedood met zijn zoontje van 10 jaar.....	18
Lodts, Gustave, 40 jaar oud.....	18
Marken Jan, ook ongeveer 40 jaar oud.....	18
Een meisje van vijftien jaar.....	18
Dr. Snrolea, de correspondent van de Daily Chronicle.....	18
heer David Visbach.....	19
twee andere vluchtelingen: Hij, 75 jaar, zij 65.....	19
Jan Metseys.....	20
Dirk Bouts.....	20
Quinten Metseys.....	20
Rogier van der Weyden.....	20
Mathias de Layens.....	20
Otto Venius, Crayer, Mierevelt, Van Orley, Coxyen.....	20
Philips den Goede.....	20
Rubens.....	20
consul-generaal te Amsterdam.....	20
kunstkriticus Fritz Stahl.....	23
keizer Wilhelm.....	23
Theodor Wolff.....	23
altaar van Van Eyck.....	23
Lincoln.....	24
Asquith.....	24
Keizerlijken gezant te 's-Gravenhage.....	25
Vesalius.....	26
Thomas à Kempis.....	26
merkwaardig handschrift van Terentius.....	26
M. Colins.....	27
Burgemeester A. Nerincx.....	27
gemeenteschrijver Eug. Marguery.....	27
komiteit der burgers: Dr. Boine, Pater Claes, Dr. P. Debaisieux, Dr. Deconinck, Ch. de la Vallée-Poussin, Mgr. Deploigne, P. Helleputte, A. Triery, Dr. Tits, L.	
Verhelst, V. Vingeroedt.	27
Helfrich, directeur van de "Deutsche Bank".....	27
Duitsche rijkskanselier von Bethmann Hollweg.....	27
president Wilson.....	28
dr. Fr. V. Cauwelaert, Belgisch volksvertegenwoordiger.....	28
senator Vanderkelen.....	28
vrouw van 22 jaar.....	28
meisje van ongeveer 16 jaar.....	29

Naspeuringen van Paul Theelen: De verwoesting van Leuven

vrouw met haar zoon van ongeveer 15-16 jaar.....	29
mr. Eduard Hertslet, zoon van sir Cecil Hertslet, consul-generaal van Engeland.....	29
pastoor, een man van meer dan 80 jaar.....	29
pater Colobaet, voorts een Spaansch priester, en nog een Amerikaansch priester.....	30
heer J. de Ras.....	31
Willem Neeffs (Nepotis).....	31
Martinus V.....	31
Paus Eugenius IV.....	32
Paus Adrianus VI, geboren te Utrecht, oud-professor der universiteit en leermeester van Karel V.....	32
Justus Lipsius, een der luisterrijkste professoren.....	32
Puteanus, Vernulaeus, Valerius Andreas, Van Langendonck.....	32
Heuschling, Rega, Verheyen, De Villers, Minckelers, Van Espen, Nelis, Paquot.....	32
Jozef II.....	32
Laurentius Beyerlinck en Jacobus Romanus.....	33
titularis, Valerius Andreas.....	33
Jan van de Velde, 1771-1779.....	33
bibliothecaris De la Serna Santander.....	33
Gaspar Larchier, bouwkundige te Brussel.....	33
Jan Frans de Groot.....	33
landgenoot Jan van Schoorl.....	34
Dr. P.J.H. Cuypers	34
Pol de Mont, den directeur van genoemd museum.....	34
Johan van Ruusbroeck.....	34
bibliothecaris, prof. De Vries.....	34
etappen-commandant majoor Von Manteuffel.....	35
kolonel Bock van de spoorwegtroepen.....	35
Ritmeester Karl Friedrich von Esmarch.....	35
zoon van prof. von Esmarch, en prinses Henriette zu Schleswig-Holstein.....	35
officier van gezondheid dr. Menzer.....	36
dr. Koersch, een der beste Belgische chirurgen.....	36
Katholieke zusters, Duitsche van geboorte.....	36
mr. Coenraets, vice-rector van de Universiteit te Leuven.....	36
Willebeek Le Mair.....	38
Dr. H. P. BERLAGE N.zn.....	38
H. H. VAN DAM A.C.zn.....	38
Dr. JAN KALF.....	38
D. v. SANDT.....	39
24 september 1914 Prof. Nagant.....	39

2690